

Oud en nieuw, of vergelyking der oude en nieuwe Nederduitsche taal, in vorming en spreekwijzen

Carolus Tuinman

bron

Carolus Tuinman, *Oud en nieuw, of vergelyking der oude en nieuwe Nederduitsche taal, in vorming en spreekwijzen*. Samuel Luchtman, Leiden 1722

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/tuin005oude01_01/colofon.php

© 2011 dbnl

The logo for the Dutch Bibliography (dbnl) features the lowercase letters 'dbnl' in a blue, sans-serif font. The letter 'd' is stylized with a small hook at the top.

Verantwoording van de digitale uitgave van de *Nederduitsche spreekwoorden* en ‘Oud en Nieuw’ door Carolus Tuinman

door Nicoline van der Sijs

Bron

De uitgave betreft de digitale versie van de twee delen met Nederduitse spreekwoorden door Carolus Tuinman uit 1726 en 1727, waarvan de titels luiden:

De OORSPRONG En UITLEGGING Van dagelyks gebruikte NEDERDUITSCH SPREEKWOORDEN, Opgeheldert Tot grondig verstand der Vaderlandsche Moedertaal; Door CAROLUS TUINMAN. Te MIDDELBURG, By MICHEL SCHRYVER, Boekverkooper aan de Beurs. 1726.

en:

OORSPRONG en UYTLEGGING van dagelyks gebruikte NEDERDUITSCH SPREEKWOORDEN: Tot opheldering der Vaderlandsche Moedertaal. II DEEL. Hier zyn bygevoegt NATUURLYKE VOORTEKENEN VAN ALLERLEI WEDER. EN DE SCHOOL VAN SALERNO. Door CAROLUS TUINMAN. TE MIDDELBURG, By MICHEL SCHRYVER, Boekverkooper aan de Beurs in Cicero, 1727.

Hieraan is, vanwege de interessante taalkundige observaties, het volgende onderdeel toegevoegd uit de *Fakkels der Nederduitse taal*, die Tuinman in 1722 publiceerde:

OUD EN NIEUW; OF Vergelyking der oude en nieuwe Nederduitse Taal in vorming en spreekwyzen, dienende tot een FAKKEL, *Om de oorsprongen der Hedendaagsche onregeltheden aan te wyzen, en licht te geven* Tot verdere beschaving van onze Moedertaal. DOOR CAROLUS TUINMAN.

Als ‘leggers’ van de digitale edities is zowel voor de Spreekwoorden als voor ‘Oud en Nieuw’ gebruik gemaakt van een exemplaar in privé-bezit. De digitale tekstuitgave van de spreekwoordenverzamelingen van Tuinman wordt gepubliceerd op de website van de Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren (dbnl).

Achtergrond van het Bijbeldigitaliseringsproject

In juni 2007 heeft Nicoline van der Sijs in verschillende media een oproep gedaan voor hulp van vrijwilligers bij het digitaliseren van de Statenvertaling 1637. Vanwege de grote respons is het zogeheten Bijbeldigitaliseringsproject vervolgens uitgebreid met andere laatmiddeleeuwse en vroegmoderne bijbelvertalingen waarvan het NBG de afbeeldingen op internet heeft geplaatst. Inmiddels zijn er transcripties gepubliceerd van de Statenvertaling uit 1637, de Delftse bijbel uit 1477, de Leuvense bijbel uit

1548, de Lutherse bijbelvertaling van 1648, de Deux-Aesbijbel uit 1562 en de Liesveltbijbel uit 1542. Bovendien zijn vijf psalmberijmingen en kerkboeken getranscribeerd en op internet gepubliceerd: de Psalmen van Datheen en de Heidelbergse Catechismus (1566), de Psalmen van Willem van Haecht (1583), de Psalmen en Lofzangen van Marnix van Sint Aldegonde (1591), De CL. Davids Psalmen van Johan de Brune (1644) en *Het boek der psalmen, nevens de gezangen bij de hervormde kerk van Nederland in gebruik* (1773). Er wordt gewerkt aan een digitale versie van de Biestkensbijbel (1560), van de Vorstermanbijbel (1528/1531), het Nieuwe Testament van Jan Utenhove (1556) en van de tweede druk van de Statenvertaling uit 1657. Niet-bijbelse deelprojecten zijn de spreekwoordenverzameling Nievwe Wyn in Oude Le'er-Zacken van Johan de Brune de Oude (1636), en *Het Groot VVoordenboeck: Gestelt in 't Neder-duytsch, ende in 't Engelsch* van Hendrick Hexham uit 1648.

Alle teksten zijn gepubliceerd op de website van dbnl en gedeponereerd bij Data Archiving and Networked Services DANS, een onderdeel van de KNAW. De Bijbels zijn voorts gepubliceerd op de website van het Nederlands Bijbelgenootschap (NBG), en sommige tevens op de website van het Instituut voor Nederlandse Lexicologie (INL).

Aparte projecten vormen de Friese bijbelvertaling van dr. G.A. Wumkes uit 1943 en de *Nije Fryske bibeloersetting* uit 1995, te vinden op biblijanet.nl; Wumkes staat ook op de Digitale Historische Bibliotheek Friesland (www.wumkes.nl).

Begin 2009 zijn de werkzaamheden van de vrijwilligers die meewerken aan het digitaliseren, ondergebracht in een stichting, de Stichting Vrijwilligersnetwerk Nederlandse Taal (SVNT). Voor het Bijbeldigitaliseringsproject is een besloten e-maildiscussiegroep opgericht waarin de vrijwilligers informatie met elkaar uitwisselen.

Medewerkers aan de digitale uitgave van de teksten van Tuinman

Aan het overtikken en tot tweemaal toe corrigeren van de teksten van Tuinman hebben 27 mensen een bijdrage geleverd. De medewerkers hebben een of meer porties van telkens 20 pagina's tekst overgetikt. Een aantal van de medewerkers heeft zich beziggehouden met de correctie van door anderen overgetikte porties; in onderstaande lijst is dit achter de desbetreffende namen toegevoegd.

Coördinatie

dr. Nicoline van der Sijs, Leiden (NL)

Medewerkers

drs. Christine van Baalen, Maassluis (NL)
drs. Hans Beelen, Oldenburg (D) (*corrector*)
Jan P. Bom, Ermelo (NL)

Krijn van Dijk, De Lier (NL)
ir. J.F. (Jan) Entrop, Tiel (NL)
drs. A.J. (Bram) Ettema, Wassenaar (NL)
M.N. den Harder, Soest (NL)
Betty Hoekema, Haren (NL)
dr. J.J. (Jantien) Kettenes-van den Bosch, Putten (NL)
drs. Paula Koning, Rotterdam (NL)
René Kurpershoek, Amsterdam (NL)
Tineke van der Laan, Rome (I)
Brenda Mudde, Amsterdam (NL)
Huib Neven, Krimpen aan den IJssel (NL)
Ans van Nifterick Post, Rijswijk (NL)
drs. M.S.L. Plokker, Driebergen (NL)
drs. Carri Sijssens, Maarn (NL)
drs. Ingrid Vedder, Bunnik (NL)
Louis Vermeulen, Kalmthout-Heide (B)
Wim Visser, Castricum (NL)
Henk van Waveren, em. rem. pred. Almelo (NL)
drs. J.M.A. (Koos) van der Werff, Rotterdam (NL)
Jan Dirk Wiegman, Alphen a.d. Rijn (NL)
Herman Wiltink, Krimpen a/d IJssel (NL) (*corrector*)
drs. Dirk van Wolferen, Goor (NL)
dr. Ton van der Wouden, Leiden (NL)

Achtergrondinformatie over Tuinman en zijn werken

Carolus Tuinman (1659 gedoopt in Maastricht – 1728, Middelburg) was vanaf 1684 predikant in verschillende Zeeuwse gemeenten en publiceerde verschillende soorten werken: stichtelijke gedichten (vanaf 1699), godgeleerde werken waaronder vooral de felle antispinozistische pamfletten opvielen, en aan het einde van zijn leven enkele taalkundige werken. Alleen de taalkundige werken zijn voor het vervolg van belang. In 1722 verscheen de *Fakkels der Nederduitsche taale*, het eerste etymologische woordenboek van het Nederlands. De complete titel luidt: *Fakkels der Nederduitsche Taale; Ontsteken byzonderlyk aan de Hebreuwsche, Grieksche, en Latijnsche spraaken, als ook de oude Duitsche, uit de overblyfzels der gryze aaloudheid, en die van laater eeuwen*. In dit werk wilde Tuinman de eigenlijke betekenis van Nederlandse woorden achterhalen, en dat deed hij door de woorden in verband te brengen met die uit de bijbelse talen Hebreeuws, Grieks en Latijn, op basis van willekeurige klank- en betekenisovereenkomsten van de woorden. Dit is conform de ideeën over etymologie uit die periode, waarbij moet worden opgemerkt dat Tuinman in tegenstelling tot veel van zijn voorgangers en tijdgenoten meer aandacht besteedde aan de betekenisovereenkomst van woorden dan aan de klankovereenkomst. Vanuit modern oogpunt bezien bezit dit werk geen enkele wetenschappelijke waarde, maar wel is het een interessante bron voor de geschiedenis van het denken over etymologie. Een enkel voorbeeld volstaat om dit te tonen. Tuinman schrijft: ‘*Naam* is van ’t Latijnsche *nomen*, het ontgevelde *onoma* der Grieken. Zo ’t schynt van ’t Hebreuwsche *naam*, zeggen. [...]’ Tegenwoordig echter geldt *naam* als afleiding

van *noemen*; de Latijnse en Griekse woorden zijn verwant met het Nederlandse woord, en alledrie de woorden worden herleid tot het Indo-Europees; dat er enige klankovereenkomst bestaat met het Hebreeuws is louter toeval. In 1731 verscheen postuum in Middelburg een *Vervolg op de Fakkel*, met een voorrede door Johan Huibert Jungius.

Aan het einde van de *Fakkel* uit 1722 heeft Tuinman een apart onderdeel opgenomen, met een afzonderlijke titelpagina en paginanummer, onder de titel *Oud en Nieuw; of Vergelyking der oude en nieuwe Nederduitsche Taal, in vorming en spreekwyzen*. Dit deel, met 75 pagina's, geeft wél informatie die nog steeds waardevol is: in 153 aantekeningen signaleert Tuinman overeenkomsten en verschillen tussen het Nederlands van zijn eigen tijd, begin achttiende eeuw, en dat van enige eeuwen geleden. De aantekeningen handelen over woordbetekenis, spelling, geslachten, naamvallen (zowel vorm als functie) en vervoeging. Vanwege de interessante informatie die hier wordt gegeven, hebben we van dit gedeelte een digitale uitgave vervaardigd.

In 1726 publiceerde Tuinman het eerste verklarende woordenboek van spreekwoorden: *De oorsprong en uitlegging van dagelijks gebruikte Nederduitsche spreekwoorden*. Eerder waren al wel (meestal niet-alfabetische) verzamelingen met spreekwoorden verschenen, waarvan de bekendste Jacob Cats' *Spiegel van den ouden ende nieuwen tijd, bestaende uit spreekwoorden ende sinspreucken* uit 1632 is. Maar dergelijke verzamelingen hadden vooral een moralistisch doel en werden niet, zoals het woordenboek van Tuinman, samengesteld om taalkundige redenen.

Het boek met ongeveer 2000 spreekwoorden was een groot succes: binnen een paar weken was de totale oplage van 1000 exemplaren uitverkocht, zo schrijft Tuinman in de voorrede van het vervolg, *Oorsprong en uitlegging van dagelijks gebruikte Nederduitsche spreekwoorden, II. deel*, uit 1727. In dit tweede deel nam Tuinman na het spreekwoordengedeelte nog enkele andere teksten op: over voortekens van het weer, een aanhangsel over de thermometer en barometer, en een vertaling van Latijnsche voorschriften om gezond te blijven uit de School van Salerno. De School van Salerno was een medische hogeschool, gevestigd in de Italiaanse plaats Salerno, die zijn hoogtepunt beleefde tussen de 10e en de 13e eeuw en die was gegrondvest op de klassieke Griekse en Latijnse medische kennis. Uit de twaalfde eeuw dateert een medisch leerlicht waarin de uitgangspunten van de School van Salerno werden uiteengezet, en dit leerlicht, vaak toegeschreven aan Jo(h)annes de Mediolano, heeft Tuinman blijkens de Voorreden reeds in zijn 'jongelingschap' vertaald in het Nederlands.

In 1729 publiceerde Tuinman tot slot nog een werk getiteld *Rymlust*, waarmee hij 'de rymrykheid der Nederduitsche taal' wilde aantonen, dus hoe geschikt het Nederlands was om mee te rijmen – Tuinman beschouwde *Rymlust* als een taalkundig werk.

In zijn eigen tijd werd het werk van Tuinman over het algemeen gewaardeerd, maar in latere perioden werd er negatiever over gedacht. Zo schreef P.G. Witsen Geysbeek in zijn *Biographisch anthologisch en critisch woordenboek der Nederduitsche dichters* uit 1824: 'Zijne *Fakkel der Nederduitsche Taale* heeft dezelve waarlijk weinig toegelicht, en zijn *Oorsprong en Uitlegging der Nederduitsche Spreekwoorden* draagt weinig blijken van oordeel en smaak. Zijne rijmwerken zijn nauwelijks der vermelding waardig.' En eind 19e eeuw schreven J.G. Frederiks en F. Jos. van den Branden in hun *Biographisch woordenboek der Noord- en*

Zuidnederlandsche letterkunde: ‘Zijne etymologie is van eene zeer bedenkelijke verdienste en de opheldering der spreekwoorden is veelal louter phantasie.’

Tegenwoordig valt het waardeoordeel over Tuinman weer wat positiever uit: de spreekwoordenverzameling is interessant omdat zij een beeld geeft welke spreekwoorden in de eerste helft van de 18e eeuw bekend waren en gebruikt werden; lang niet alle verklaringen ervan kloppen, volgens de huidige inzichten, maar geen enkel ander werk uit de tijd van Tuinman of daarvoor vermeldt een zo groot aantal spreekwoorden, inclusief vele synoniemen en varianten. De opmerkingen die Tuinman in ‘Oud en Nieuw’ maakt over de taal uit zijn eigen tijd in vergelijking met die uit eerdere tijden, met name de middeleeuwen, zijn soms weliswaar wat breedspakig, maar wel zeer informatief, juist voor lezers die hiervan bijna drie eeuwen na Tuinman kennisnemen. Zo pleit hij ervoor het dagelijkse taalgebruik te stellen boven de regels die de taalkundigen voorschrijven, en daarom te schrijven *een oude en edele vrouw* en *Ik zag een man met een langen baard*, liever dan het officiële *eene oude ende edele vrouwe* en *Ik zag eenen man met eenen langen baard*. Maar dit alles neemt volgens hem niet weg dat ‘een net spreker, en byzonder schryver’ wel op de hoogte moet zijn van de regels, zodat hij geen taalfouten begaat. Voor ons is het interessant te lezen dat het in zijn tijd al normaal was om van *een oude en edele vrouw* te spreken, hoewel de meeste schrijvers in die tijd nog de spellingregels met betrekking tot de verbuiging van lidwoorden volgden.

Gebruikte literatuur

Meer informatie over ontstaan en achtergrond van Tuinmans spreekwoordenverzameling en over de persoon Tuinman is te vinden in:

- Aa, A.J. van der e.a. (1852/1878), *Biographisch woordenboek der Nederlanden, bevattende levensbeschrijvingen van zoodanige personen, die zich op eenigerlei wijze in ons vaderland vermaard gemaakt hebben*, Haarlem, 21 delen.
- Bonth, R. de (1994), ‘Grasduinen in Carolus Tuinmans (1659-1728) Oud en Nieuw’, in: *Voortgang. Jaarboek voor de Neerlandistiek* 14 (1993/1994), 21-59.
- Bonth, Roland de (1995), ‘A Black Sheep and a White Crow. Carolus Tuinman (1659-1728) and Lambert ten Kate (1674-1731) on Etymology’, in: Klaus D. Dutz & Kjell-Åke Forsgren (eds.), *History and Rationality. The Skövde Papers in the Historiography of Linguistics*, Münster, 107-132.
- Bork, G.J. van en P.J. Verkruijsse (1985), *De Nederlandse en Vlaamse auteurs*, Weesp.
- Florijn, H. (2009), ‘Carolus Tuinman: Voetiaan en neerlandicus’, in: *Reformatorisch Dagblad* van 17 december 2009.
- Frederiks, J.G. en F. Jos. van den Branden (1888-1891), *Biographisch woordenboek der Noord- en Zuidnederlandsche letterkunde*, Amsterdam.
- Laan, K. ter (1952), *Letterkundig woordenboek voor Noord en Zuid*, Den Haag.
- Molhuizen, P.C. en P.J. Blok (1911/1937), *Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek*, Leiden, 10 delen.
- Sijs, Noline van der (2004), *Taal als mensenwerk: het ontstaan van het ABN*, Den Haag.
- Witsen Geysbeek, P.G. (1824), *Biographisch anthologisch en critisch woordenboek der Nederduitsche dichters*, deel 5, Amsterdam.

Inhoudsopgaven van de digitale uitgaven van Tuinman

- De oorsprong en uitlegging van dagelyks gebruikte Nederduitse spreekwoorden, 1726

- De Nederduitse spreekwoorden. door Carolus Tuinman. [Franse pagina]
Verklaaring der titelplaat. [pag. *2]
[Titelplaat, pag. *3]
De oorsprong en uitlegging van dagelyks gebruikte Nederduitse spreekwoorden, enz. [titelpagina, pag. *5]
Bericht. [pag. *6]
Voorreden. [pag. *7]
Op de spreekwoorden. [pag. *26]
Op de oorsprong en uitlegging der Nederduitse spreekwoorden, enz. – Jacobus Leydekker [pag. *27]
Op dit zelve taalwerk. – Corn. Gentman Leydekker [pag. *31-*34]
Oorsprong en uitlegging der Nederduitse spreekwoorden. [pag. 1]
I. Spreekwoorden uit de H. Schrift. [pag. 1]
II. Spreekwoorden gesproken uit het Heidendom. [pag. 13]
III. Spreekwoorden afkomstig uit het Pausdom. [pag. 19]
IV. Spreekwoorden uit oude meeningen, en gewoonten. [pag. 33]
V. Spreekwoorden van oude of laater geschiedenissen. [pag. 47]
VI. Spreekwoorden uit gebeurde of verziende kluchtvertellingen. [pag. 60]
VII. Spreekwoorden die spelen in dubbelzinnigheid. [pag. 70]
VIII. Spreekwoorden van 't Vryen, Huwelijk, Kinderen, enz. [pag. 82]
IX. Spreekwoorden van de Keuken. [pag. 97]
X. Spreekwoorden van de Kelder. [pag. 115]
XI. Spreekwoorden van kostwinning, en koophandel, enz. [pag. 124]
XII. Spreekwoorden van de scheepvaart, en landreizen, enz. [pag. 141]
XIII. Spreekwoorden van spaarzaamheid, gierigheid en verquisting, naarstigheit en verzuim, enz. [pag. 163]
XIV. Spreekwoorden van bedriegerij, enz. [pag. 179]
XV. Spreekwoorden van liegen, snappen, kijven, enz. [pag. 191]
XVII. Spreekwoorden van pleiten, geschil hebben, enz. [pag. 224]
XVIII. Spreekwoorden van visschen, jagen, vangen, enz. [pag. 239]
XIX. Spreekwoorden van regeerbewind, kuiperij, enz. [pag. 247]
XX. Spreekwoorden van zingen, dobbelen, kaatzen, enz. [pag. 259]
XXI. Spreekwoorden van gekken, snoefshaanen, en vechters. [pag. 270]
XXII. Spreekwoorden van geweldendary, ontlusten, enz. [pag. 286]
XXIII. Spreekwoorden van wel- of qualijk vaaren, en gezint zyn. [pag. 302]
XXIV. Spreekwoorden van ziek zyn, ouderdom en sterven, enz. [pag. 313]
XXV. Spreekwoorden van veelerlei soorten, in eenen bundel. [pag. 322]
XXVI. Spreekwoorden van allerlei slach onder een. [pag. 341]
XXVII. Spreekwoorden mede van mengelstoffen. [pag. 356]
Lyste der verklaarde spreekwoorden. [pag. *1-*54]
In te lasschen. [pag. *55]

Besluit, tot vulling der leedige plaatze. [pag. *56]
Drukfeilen. [pag. *58]
Nalezing van Nederduitsche spreekwoorden. [pag. 1-36]
Lyste der nalezing. [pag. *37]
Hoofdverdeelingen der spreekwoorden. [pag. *43]
Noch te verbeteren. [pag. *44]

**- Oorsprong en uytlegging van dagelyks gebruikte Nederduitsche
spreekwoorden, II deel, 1727**

Oorsprong en uytlegging van dagelyks gebruikte Nederduitsche spreekwoorden
[pag. *1]
Bericht. [pag. *2]
Voorreden. [pag. *3]
Op dit boek. [pag. *34]
Nederduitsche spreekwoorden. [pag. 1]
I. VYFTIG. [pag. 1]
II. VYFTIG. [pag. 21]
III. VYFTIG. [pag. 38]
IV. VYFTIG. [pag. 55]
V. VYFTIG. [pag. 73]
VI. VYFTIG. [pag. 90]
VII. VYFTIG. [pag. 107]
VIII. VYFTIG. [pag. 125]
IX. VYFTIG. [pag. 140]
X. VYFTIG. [pag. 156]
XI VYFTIG. [pag. 170]
XII. VYFTIG. [pag. 187]
XIII. VYFTIG. [pag. 203]
XIV VYFTIG. [pag. 222]
Byvoegzel. [pag. 242]
Toegift. [pag. 247]
Lyste der verklaarde spreekwoorden. [pag. *249]
Drukfeilen. [pag. *276]
Natuurlyke voortekenen van allerlei weder, enz. [pag. 1]
Lyste der voortekenen. [pag. *55]
Voortekenen van het weder, enz. [pag. 1-16]
Aanhangzel, behelzende een bericht van de wiskunstige en natuurkundige
werktuigen, genaamt thermometrum, en barometrum, of aanwyzer der
luchtwarmte, en des weders. [pag. 1]
De Schoole van Salerno. Dat is, voorschriften om de gezondheid te bewaren.
Vertaalt. [pag. 1]
Toegift. [pag. 57]
Zaaklijst der Schoole van Salerno. [pag. 63]
Drukfeil. [pag. 66]

- Oud en Nieuw; of vergelyking der oude en nieuwe Nederduitsche Taal in vorming en spreekwyzen, 1722

Voorreden aan den taalkundige lezer. [pag. 3]

Oud en Nieuw; of vergelyking der oude spreekwyze met de hedensdaagsche. [pag. 1]

Drukfeilen. [pag. 76]

Gevolgde werkwijze bij het digitaliseren

Eerder is voor de Statenvertaling 1637 onderzocht in hoeverre het mogelijk is de tekst te scannen en met behulp van software te ‘lezen’, en vervolgens de scan met de hand te corrigeren. Het aantal scanfouten bleek door het oude zetsel te groot. Daarom is ervoor gekozen de tekst in zijn geheel over te tikken. Daarbij werden alle tekstelementen (boektitels, ondertitels, tussenregels etc.) voorzien van coderingen teneinde de tekst op internet te kunnen plaatsen.

Elke overgetikte portie tekst werd integraal met het origineel vergeleken en gecorrigeerd. Daarna werden alle porties samengevoegd tot een compleet boek en vond een tweede controle plaats. Die tweede controle betrof enerzijds technische aspecten, zoals de toevoeging van paginanummers, de compleetheid van de tekst, het gebruik van de juiste coderingen. Anderzijds werd opnieuw gekeken naar de legger, met name door gericht te zoeken naar veelgebruikte lettercombinaties waarin gemakkelijk tikfouten kunnen optreden en die in het origineel inconsequent zijn behandeld, zoals de spelling *ij/y*: naast elkaar komen bijvoorbeeld voor *dagelijks* en *dagelyks*, *mogelijk* en *mogelyk*, *zekerlijk* en *zekerlyk*.

Wanneer de legger leesproblemen opleverde doordat bijvoorbeeld letters zijn afgesleten, door inktvlekken, vliegenpoepjes, gaatjes of vouwen in het papier en dergelijke, is de bewuste passage nagekeken in een ander exemplaar van dezelfde editie. Als bij vergelijking met een ander exemplaar van het boek bleek dat er sprake was van een individueel-mechanische afwijking van de legger (bijvoorbeeld een vlekje of ‘gerezen wit’), dan werd deze afwijking in de uitgave genegeerd. Bij onoplosbare leesproblemen is altijd gekozen voor de klaarblijkelijk bedoelde vorm.

>Diplomatische uitgave

De gedigitaliseerde versie is een diplomatische weergave van de tekst, dat wil zeggen dat het origineel zo exact mogelijk is gevolgd, inclusief inconsequente spellingen. Ook het hoofdlettergebruik en de interpunctie van het origineel en de leestekens zijn exact overgenomen. Vormverschillen tussen letters zijn buiten beschouwing gelaten, omdat het gaat om betekenisloze typografische verschillen. Dus het gebruik van twee verschillende letters *s* (de korte en de lange *s*, die wat op een *f* lijkt) is genegeerd.

Het spatiegebruik rond leestekens is in de digitale versie genormaliseerd. In het zetsel staat een halve spatie vóór interpunctie zoals een komma (eigenlijk is er sprake van wat lege ruimte op het zetblokje voor het leesteken) en een hele spatie erna. In de digitale editie is consequent na – en niet vóór – leestekens een spatie gezet,

onafhankelijk van wat er in het origineel staat. Deze keuze is gemaakt omdat het gaat om een betekenisloos typografisch verschil. Wel zijn spaties gezet in afkortingen zoals b. v. en d. i., conform het origineel. Ook bij verwijzingen naar bijbelboeken is de spatiëring genormaliseerd, bijvoorbeeld in: 1 Sam. 17: 51. 1 Sam. 17: 38, 39. 2 Sam. 13: 6. Spreuken 17: 22. 18: 14. en 15: 15. Bij een meerdelig bijbelboek is altijd een spatie gezet tussen het cijfer en het bijbelboek (1 Sam. en 2 Sam.), terwijl in het origineel hier soms wel en soms geen spatie staat, en na het hoofdstuknummer volgt een dubbele punt zonder spatie ervoor maar met een spatie erachter (Sam. 17: 51), terwijl in het origineel vaak zowel voor als achter de dubbele punt een spatie staat.

In ‘Oud en Nieuw’ staat op pag. 26 (punt 30) en 74 (punt 151) Grieks, wat als zodanig is overgenomen in de digitale editie. Op pag. 26 staan tevens twee Hebreeuwse woorden; omdat de transcriptie erachter staat, zijn de Hebreeuwse tekens vervangen door de tekst [Hebreeuws]. Op pag. 74 staan bovendien enkele klinkers met een tekentje erboven; dit zijn geen accenten maar superscripte e’tjes, zoals die vaak voorkomen in oudere Duitse drukken om de umlaut weer te geven. In de digitale editie zijn deze tekens daarom overgenomen als *ä*, *ö* en *ü*.

Aangepaste vormgeving

De vormgeving van de oorspronkelijke tekst is in de digitale uitgave losgelaten. De geregeleinden van lopende tekst komen in de digitale uitgave dus niet overeen met die in de oorspronkelijke tekst, behalve als het gaat om dichtregels. Afgebroken woorden zijn in de digitale uitgave aaneengetikt.

De spreekwoorden staan in deel 1 in het origineel telkens vet cursief en op een nieuwe regel gecentreerd, in deel 2 staan ze alleen cursief. Daarna volgt op een nieuwe, ingesprongen regel in romein de uitleg van het spreekwoord. In de digitale uitgave is gekozen voor een woordenboekopmaak, zodat de gegevens gemakkelijker toegepast kunnen worden voor taalkundig onderzoek. In concreto houdt dit in dat iedere ingang vet cursief gezet is (zowel in deel 1 als in deel 2), niet gecentreerd of ingesprongen, en afgesloten door een punt. Na de punt loopt de tekst met de uitleg op dezelfde regel door. Voor iedere nieuwe ingang is een witregel geplaatst. Op basis van de typografie en opmaak kunnen de trefwoorden en de verschillende onderdelen van de tekst nu automatisch herkend worden en gekoppeld aan andere teksten of woordenboeken. In het origineel staat dus bijvoorbeeld:

Eigen lof stinkt.

Niets is walgelyker, dan dat ymand zich zelve pryst. Dus hebben de Latijnen ons voorgezegt, *Propria laus foetet*, of *fordet*. Salomo leerde dat al Spreuken 27: 2. Men zegt van zulk een zelfroemer niet onaardig: *Hy moet geen goede buuren hebben; want hy prijst zich zelve.*

In de digitale editie is dit overgenomen als:

Eigen lof stinkt. Niets is walgelyker, dan dat ymand zich zelve pryst. Dus hebben de Latijnen ons voorgezegt, *Propria laus foetet*, of *fordet*. Salomo leerde dat al Spreuken 27: 2. Men zegt van zulk een zelfroemer niet onaardig: *Hy moet geen goede buuren hebben; want hy prijst zich zelve.*

De verschillende aanhangsels zijn zoveel mogelijk op dezelfde manier behandeld als de hierboven beschreven spreekwoorden. In deel twee van de spreekwoorden zijn de ‘Natuurlyke voortekenen van allerlei weder’ en het ‘Aanhangzel’ telkens genummerd, waarbij de nummers gecentreerd staan, en de bijbehorende tekst op een nieuwe regel begint. In de digitale editie zijn die nummers aan het begin van een regel gezet, en is de rest van de tekst erachter doorgetikt. Voor de 153 genummerde onderdelen van het gedeelte ‘Oud en Nieuw’ uit de *Fakkel* geldt hetzelfde.

In het gedeelte ‘De schoole van Salerno’ begint de tekst telkens met een Latijnse tekst, die vervolgens is vertaald. Voor het gebruik op internet is de Latijnse tekst telkens als zodanig gecodeerd. De regels van de rijmende tekst van ‘De schoole van Salerno’ zijn in het origineel op vrij willekeurige wijze ingesprongen; in de digitale editie is dit inspringen niet overgenomen.

Paginerig

Er is altijd aangegeven waar een nieuwe pagina in het origineel begint, en de paginanummers uit het origineel zijn overgenomen. Ongenummerde pagina’s in het origineel zijn doorgenummerd. Dat er sprake is van een gereconstrueerd, toegevoegd nummer, is aangegeven door de toevoeging van een asterisk; zie de inhoudsopgaven hierboven.

Custodes onder aan de pagina’s, katernnummeringen voor de drukker en binder en kopteksten boven aan de pagina zijn in de digitale uitgave genegeerd.

Drukfouten

Druk- of zetfouten zijn niet gecorrigeerd. Omgekeerde letters zijn overgenomen zoals zij in het origineel staan: dus wanneer in de tekst u in plaats van n is gezet, waarbij de zetter de letter per ongeluk op zijn kop heeft gezet, dan is dit zo overgenomen: *nagalateue* in plaats van *nagelatene*. Fouten in getallen die zouden leiden tot verkeerde lezingen of niet-werkende links, zijn door ons in de onderliggende html gecorrigeerd. Het gaat om de volgende gevallen:

Deel I Spreekwoorden:

- ontbrekend paginanummer 370 op pag. 2, Lyste der verklaarde Spreekwoorden:
Als ’t lukt, kalft de os.

Deel II Spreekwoorden:

- Natuurlyke voortekenen pag. 14, opsomming: 16, lees: 26
- idem pag. 43: opsommingsnummer vergeten: 2.
- Voortekenen van het weder, enz., pag. 5, opsommingen:
  - 5., lees: 6.
  - 6., lees: 7.
  - 7., lees: 8.
- idem, pag. 6, opsommingen: 2. vergeten en verkeerd nummer: 7., lees: 3.
- Aanhangzel, verkeerd paginanummer: pag. 5, lees: 7

- De Schoole van Salerno, verkeerd hoofdstuknummer: CAP. LXXIII, lees: LXXII

Niet gecorrigeerd is het feit dat Tuinman in het Bericht over de barometer in deel II op pag. 4 opmerkt: ‘Dit verschafft tien zeer merkwaardige waarnemingen’, en vervolgens een lijstje van twaalf waarnemingen geeft.

Op een aantal plaatsen in het werk staan lijstjes van verbeteringen: in Spreekwoorden deel 1: Drukfeilen (pag. *58), en Noch te verbeteren (pag. *44); in deel 2: Drukfeilen (pag. *276) en Drukfeil (pag. 66); in ‘Oud en Nieuw’: Drukfeilen (pag. 76). Conform de intentie van de auteur zijn deze verbeteringen in de tekst zelf verwerkt.

Twee edities van deel I

Van het eerste deel van de spreekwoorden uit 1726 bestaan twee edities, die enkele duidelijke verschillen kennen. De opvallendste is dat op de ene titelpagina het jaartal 1726 staat en op de andere het jaartal 1720. Het jaar 1720 is een zetfout - op de titelplaat die aan de titelpagina voorafgaat, staat namelijk wél het juiste jaartal 1726. Dat deze editie-1720 (zoals ik hem verder zal noemen) later is vervaardigd dan de editie-1726, en waarschijnlijk een roefdruk is, blijkt uit het feit dat de pagina direct volgend op de titelpagina in deze uitgave blanco is, terwijl in de editie-1726 op deze pagina een Bericht is opgenomen, met de hand gesigneerd door Carolus Tuinman zelf, waarin staat:

ALzo ik met misnoegen gezien heb, dat andere mijner werkjes, buiten mijne opzigt nagedrukt, lelijk zyn verminkt, en als geradebraakt door grove drukfeilen, niet alleen in letteren en misvormde woorden, tot krenking van den zin; maar ook in ’t uitlaten en misplaatzen van woorden, ja geheele regels, schoon men een wel gedrukt exemplaar voor zich had; behalven ’t geen verdorven is, door dat (zo ’t schijnt) te willen verbeteren: Zo betuige ik, om in dit werkje met niets diergelijks onderworpen te zyn, dat ik geene afdrukzels voor mijn echt werk erkenne, dan die ik met mijne hand heb onderteikent.

Een laatste opvallend verschil is dat de pagina met ‘Drukfeilen’ in de editie 1720 ontbreekt.

Omdat de editie-1726 de oorspronkelijke is en geautoriseerd door Tuinman, is die editie door ons gedigitaliseerd. Het exemplaar van de roefdruk met het jaartal 1720 bevindt zich in het Instituut voor Nederlandse Lexicologie te Leiden en is gebruikt voor de samenstelling van het *Woordenboek der Nederlandsche taal*. Wij hebben de twee edities met elkaar vergeleken, en daarbij kwamen nog meer verschillen naar voren. Zo staan er op de titelpagina’s van de edities 1726/1720 verschillende prenten. Er is duidelijk sprake van twee verschillende zetsels: dat blijkt uit inhoudelijke verschillen (bijvoorbeeld in spelling) en technische verschillen, zoals afwijkende afbrekingen en uitlijningen in o.a. de Voorreden: de teksten die op één regel in beide boeken staan, zijn niet één op één hetzelfde. De afbreking aan het eind verschilt, of een kort woord staat soms op een volgende regel. Een steekproef toont aan dat de custoden onderaan de pagina wél nauwkeurig gevolgd zijn. Opvallend is ook dat in

de 1720-editie de leestekens dun zijn gedrukt of weggelaten, terwijl ze in de 1726-editie goed leesbaar zijn.

Een aardig inhoudelijk verschil is te vinden in het poëem op pag. 2 dat de zinnebeeldige titelplaat verklaart. De editie-1720 vermeldt de volgende regels:

Dus [aldus] word de Moedertaal verçiert, en opgeklaart,
Die and're spraaken door dien pronk ruim evenaart.
Hy dwaalt, die 't tadaleheim waant innig te doorgronden.
Maar Spreekwoords zin en kracht niet recht heeft uitgevonden.

In de editie 1726 staat *taalgeheim* in plaats van het raadselachtige *tadaleheim*. Er moet hier trouwens worden opgemerkt dat zowel de tekst uit 1726 als die uit 1720 drukfouten bevat en dat het daarbij regelmatig om verschillende gaat: dat betekent dus dat er in de tekst van 1720 fouten zijn gecorrigeerd uit de eerste editie uit 1726, maar dat er tegelijkertijd tijdens het zetten weer nieuwe fouten bij zijn gekomen.

De meeste verschillen tussen de edities 1726/1720 betreffen de spelling; naar schatting gaat het om ongeveer 4400 verschillen in het zetsel. Sommige spellingverschillen zijn vrij consequent, wat waarschijnlijk betekent dat de zettters verschillende richtlijnen hebben gehanteerd. Zo eindigen bijvoeglijke naamwoorden in 1726 meestal op *-ijk*, terwijl de zetter van de editie 1720 vaker koos voor *-yk*. Andere veelvoorkomende verschillen zijn te vinden in de spelling van klinkers (enkele of dubbele) en in de keuze tussen *z* of *s*:

1726	1720
aalouden	alouden
lezen	leezen
spreken	spreeken
zo	zoo
zodanig	zoodaanig
zak	sak
ze	se
zeg(gen)	seg(gen)
zelf	self
zich	sich
zin	sin
zommige	sommige
zonder	sonder
zulke	sulke
verrichten	verrichten
&c.	enz.

Opvallend is dat bepaalde stukken veel meer verschillen vertonen dan andere: zo komen de pagina's 160-168 in de edities 1726-1720 grotendeels met elkaar overeen,

maar vanaf bladzijde 169 is in de editie 1720 vaak een *z* uit de eerste editie 1726 gewijzigd in een *s*.

Uit opmerkingen van Tuinman blijkt dat er ook *binnen* de editie-1726 en de editie 1727 verschillen bestaan in de gedrukte exemplaren: in het lijstje ‘Drukfeilen’ bij deel 1 noemt hij enkele voorbeelden van drukfouten die alleen staan ‘in zommige afdruksels’, en in deel 2 merkt hij bij een vergelijkbaar lijstje op: ‘Verscheide dezer drukfeilen zyn in een goed gedeelte der exemplaaren onder ’t drukken verbeteret.’ Hiermee zinspeelt hij op het toenmalige gebruik om tijdens het drukken proef te lezen en verbeteringen in het zetsel aan te brengen, waardoor er exemplaren in omloop kwamen waarin katernen in verschillende staten van correctie waren samengebonden, zodat ieder gedrukt exemplaar in principe een unieke mix van tekstvarianten kan bieden. In de meeste gevallen zal het gaan om minieme verschillen.

december 2010

Voorreden aan den taalkundige lezer.

Wanneer de Heer ARNOLD MOONEN, in zyn leven myn geëerde vriend, voor eenige jaaren zyne Nederduitsche Spraakkonst in 't licht bragt, merkte ik dezelve aan als een volslagen meesterstuk in die soorte, waar door den Vaderlanderen ongemeene dienst tot eene bedisselde, beschaafde, en gepolyste taalvorming geschiedde. Ik beken ook dankbaar daar uit veel geleert te hebben. Echter behield ik over eenige dingen twyfel; en de Heer MOONEN zelf bragt verscheide gebruikelyke spreekwyzen by, die met zyne spraakregels niet overeenstemden. Ik las ook schriften van eenige anderen over die stoffe, en bemerkte hier en daar verschil. Onder deze behaagde my zonderling de

Idea Linguæ Belgicæ Grammatica, zonder naam des Schryvers uitgegeven. Ik keurde goed, dat die tot de oudheid opklom; vermits onze moedertaal eene overlevering der vaderen is, en niet nu eerst geboren. Dewyl ik nu hem van den Heer MOONEN, en anderen, wel zag verschillen, en ik my met geene bloote stellingen, of onzekere gissingen, vergenoegde, dreef my de weetzucht, om uit myne eigene oogen te zien, en zelf eenige der oudste Nederduitsche boeken te doorsnuffelen. Ik wendde my niet tot de aalouden, als Willeramus, en zyne tydgenooten, van welke ik my immers in 't naspeuren der oorsprongen onzer taal bedient heb: maar tot schryvers van wat laater eeuwen; vermits wy daar van onze spraakvom middelyk ontvangen hebben. Zeer groot bevond ik de gelykheid en overeenstemming in de vorming, schikking, en spelling der woorden, spreekwyzen, enz. Zo dat my hier uit ontwyfelbaar bleek, hoedanig de gemeene taal was van die tyden. De boeken die door my gebruikt zyn, waren deze.

MELIS STROKE, Schryver der oude Hollandsche Rymchronyk, nu genoeg bekend. Ik mag hem ten opzichte van tyd den voorrang geven; en moet ook tot zynen lof getuigen, dat hy doorgaans regelmatiger spreekt dan wel anderen; hoewel de gemeene taalfeilen van zyne eeuwe hem dikwyls al mede aankleven.

Een NEDERDUITSCHER BIBEL, die bewaart word in onze kerkelyke Vergaderplaats te Middelburg, onder andere boeken. Men heeft daar in alle de Kanonyke en Apokryphe Schriften des Ouden Testaments, uitgenomen alleen het Boek der Psalmen. Om wat re-

den dat ontbreekt, kan ik niet raaden. Ook is 'er het Nieuwe niet bygevoegt. Het besluit luid dus: Hier eyndt die Propheet Malachias. Deese jeghenwoordighe bible met horen boecken, ende elck boek met alle syne kapittelen. Bi eenen notabelen meester wel overgheset wt den Latyne in Duytsche, ende wel naerstelic gecorrigeert ende wel gespelt: was gemaect te Delf in Hollant mitter hulpen Gods, ende by ons Jacob Jacobs soen ende Mauricius yemants zoen van Middelborch ter eeren gods, ende tot stichticheit ende lerynghe der kersten gelovighen menschen. Ende word voleyndt int jaer der incarnatien ons Heeren duysent vierhondert zeven en tseventich, den thienden dach der maent Januario. Ik twyfel niet, of die Overzetter heeft met een goed oogmerk zyn best gedaan. Hy wederspreekt ook in zyne voorreden, dat men den Bibel aan de Leeken onthield. Het blykt, dat hy al vry goede gedachten van zyne vertolking gehad heeft, om dat hy verzoekt en bedingt, dat niemand daar in lichtelyk iets zoude veranderen. Ondertusschen is de waare zin van Gods woord daar in zeer menigmaal misvormt, op een jammerlyke wyze, en geheel onverstaanbaar. Dit dede my beklagen het ongeluk van die eeuwen, waar in de Nederduitsche Lezers van niets beters voorzien waren, en noch zeer weinigen zo veel genoten.

Een oude Vlaamsche VERTAALING van BOËTHIUS de Consolatione Philosophiæ, met wydloopige uitleggingen, zonder naammelding van den schryver. Dit boek in groot folio is gedrukt te Gend, by Arend de Keysere, 1485, en word bewaart by dien ouden Bibel.

Ik vond in dat boek vry veel Monikengeleerdheid in de Philosophie van die tyden, en belezenheid in de schriften der Oudvaderen; maar ook belachelyke bewyzen van domme onwetenschap, en dwaaze bygelovigheden des Pausdoms. 't Schynt, dat hy den Bibel nooit had gelezen, vermits hy de woorden van Paulus dikwyls toeschryft aan Christus, en die van Christus aan Paulus, enz. Evenwel heb ik ten aanzien van de oude taal, uit hem al veel geleert, schoon ales vol is van onregeltheden.

Een oude Nederduitsche VERTAALING van de GULDEN LEGENDE, gedrukt by Peter van os in die stat Zwolle. In den jaer ons lieves Heren MCCCC ende XC in November des donre daghes voor sinte Katherine, het Winterstuk. Noch eene Vertolking van dat gantsche werk, gedrukt te Antwerpen by Hendrik Eckert van Homberch in 't jaer MCCCC en vyf. Dit laatste heb ik voor alle de anderen doorbladert, en dat gaf my aanleiding om ook die in te zien. Onder den walgelyken leugenstank van dat heilloos grolboek, 't geen de Papisten uit schaamte nu zoeken te verduisteren, en dat men in die onwetende eeuwen als Euangelium geloofde, en in de handen der menschen stak, vond ik omtrent de oude taal zo veel opheldering, dat het my dit versje uit de pen dede rollen, en daar voor schryven:

*Kon eens Virgyl noch goud vergaëren
Uit drek van dichter Ennius:
Doorwroet men dees bedrekte blaëren,
Taalminnaars doen hier even dus.*

*Het Neêrduitsch, dat hier word gelezen,
Toont hoe men doe gesproken heeft.
Dit kan ons nu ten fakkel wezen,
Die licht aan woord en spreekwyz' geeft,
Waar na men zonder oudheids kennis,
Als oogenloos, in 't donker tast;
Daar doch 't çieraad van tong en pen is,
Dat z' op een zuivren spreekstyl past.
't Gebruik vergat veel oude woorden,
Waar van noch heden spruitzels zyn.
Wie van hun oorsprong nimmer hoorden,
Die konnen niet den minsten schyn
Van waarom zy dus spreken, toonen,
Als wyl men 't dus nu is gewent:
't Geen veeler feil niet kan verschoonen,
Die d' eigenschap der taale schend.
Gy die dan wilt de spraak beschaaven,
En woorden kennen in hun aard,
Gy moet van puinen op te graven,
En ouden drek, niet zyn vervaart.*

De WYNGAARD van Sinte Franciscus, gedrukt te Antwerpen, by den zelven Hendrik Eckert in 't jaar 1518. Aan dien Wyngaard vind men enkel stinkende druiven, gelyk in de Gulde Legende. Hoewel die zelve oude taal daar in is, echter begint ze nu en dan wat geregelder te worden, en meer na de onze te zweemen, een blyk, dat die Wyngaard jonger is.

Een oude Nederduitsche overzetting uit het Latyn van HET LEVEN ONS HEEREN, door den Monik

LUDOLF. Dit komt met de voorgaande twee in taal, styl, en stoffe over een, en begint ook regelmaatiger te zyn.

PLAKKAATEN van Keiser Karel V t' zamen in folio gedrukt te Gend, in 't jaar 1559, waar uit men in de oude taal mede licht ontfangt.

Behalven deze heb ik noch gelezen eenige oude stukken in de Zeeuwsche Chronyk van Smallegange, en in A. Matthæi Analecta veteris ævi.

Na het doorsnuffelen van alle de genoemde Boeken, quam noch in myne handen een oud Nederduitsch gedrukt werk in quarto, onder dit opschrift: Vertrouwinghe des menschen levens wt der heiligher schriften. De schryver was niet gemeld. Achter stond: Dit boec is volent te Delf in Hollant int jaer ons Heeren dusent vierhondert ende negenentseventich opten twintichsten dach van Novembri. De inhoud doet zien, dat het gekomen is uit den koker van een hygelovigen Monik. Onder die geene welker spreuken hy aanhaalt vind men ook die Heilighe wise Seneca, en Dyogenes die heilighe meester. Zoude hy in zyn Brevier wel niet mede ingelascht hebben: Heilige Seneca, en Heilige Diogenes, bid voor ons? In dit boek vond ik wel dezelve woordenvorming, spelling, enz. als by die voor genoemde; maar zelden de overtollige e achter de verba infinitiva in regimine, en mede niet achter veele benaamingen: welke wel byzonderlyk den Vlamingen eigen was. De naamgeslachten waren van dien schryver ook doorgaans beter in acht genomen, en stemden redelyk wel overeen met het hedendaagsche gebruik; hoewel niet in alles. Dikwyls was hy ook zich

zelve niet gelyk, zo dat de regelmaatigheid niet was zonder verwerring. Was dit dan de spreektrant van die latere eeuwen in de geschriften van zulken, by welke doe de geleerdheid was, zekerlyk zal die in 't gemeene dagelyks tonggebruik niet beschaafder geweest hebben. Ik heb in myne Aanmerkingen niet zo zeer gade geslagen de regelmaatigheden, als wel de ongeregeltheden, om de bron te ontdekken, waar uit de laatste in onze tegenwoordige taal zyn afgevloeit.

Meer wand luste my niet over hoop te halen; en ik meende genoeg tot myn oogmerk opgezamelt te hebben. Hier door vond ik myne twyfelingen over veele zaaken opgelost, en ik moest daar aan dank wyten, dat ik uit die boeken onder zo veel wantaal, verwerringen, en ongeregeltheden, heb begonnen myne Moedertaal recht te leeren verstaan. Hoe walgelyk dan de stoffe der meeste mogt zyn, ik beklage de moeite niet, welke tot het doorzoeken van my besteed is in eenige afgesnipperde uren. En schoon ik eerst gantsch geen opzet had om iets dien aangaande te schryven, oordeelde ik daar na, dat mogelyk mynen spraakgenooten niet onaangenaam noch onnuttig zoude zyn, zo ik hen myne aanmerkingen mededeelde. Dit kan voor een tweede deel van myne Fakkels der Nederduitsche Taal verstreken.

Uit die genoemde boeken is dit werkje opgemaakt. Ik heb in de bygebragte uittreksels niet t' elkens uitgedrukt, wat oud schryver dus spreekt, dewyl dat myn opstel onnoodig te veel zoude hebben doen uitdyen. Weinigen hebben doch die boeken; en de zaak is van dat belang niet. Men mag gerustelyk daar op vast gaan, dat het aange-

haalde, dus gespelt, uit de eene of de andere van die gemelde genomen is. Wie ook oude gedenkstukken leest, zal zekerlyk zulke en diergelyke dingen daar in zelf aantreffen.

Ymand, die geen smaak heeft in lekkernyen van deze soorte, zal mogelyk met eene opgefronste neus my vragen: Waar toe al dit beslag? Wat raakt ons hoe men eertyds sprak? Wilt gy het vermufte en verschimmelde Hottentots weder invoeren? Is 't niet genoeg, dat wy weten, hoe men nu spreekt? Hier op zal ik met welnemen dus andwoorden:

Deze eeuw is al vry oudsgezint. 't Is de mode met een vlag en wimpel van oudheden te braveeren; en in daar in bedreven te zyn, stelt men eene zonderlinge geleerdheid: 't geen ik niet tegenspreke. Men weet hoe zorgvuldig en nauwkeurig geleerde en taalkundige mannen acht geven op de letteren, die ergens in een bouwvallig stuk muurs, of opgedolven steenbrok te lezen zyn. Bekent zyn de dikke Folianten, welke de vermaarde Gruterus daar mede vervulde, en wat meer anderen hebben gedaan. Hoe is men in zyn schik, wanneer men eenig oud Grieksch woord heeft opgebaggert, of van 't Latyn, 't geen de moeder van Evander voortyds sprak? Hoe opmerkende neemt men de taalvormingen en veranderingen waar? Ondertusschen is dat aaloude Grieksch en Latyn al zo Barbarisch by het latere, als de taal der aaloude Nederduitschen by de onze. De tyd en 't gebruik hebben de ruwigheden afgesleten, en afgeslepen. Maar waarom zullen wy minder weetzuchtig zyn omtrent het oude Nederduitsch, tot het welke wy eene zo veel nadere betrekking hebben?

't Is 'er wel verre van daan, dat ik beoogen zoude de oude onbeschaafde wan- en wartaal weder in te voeren. Ik bedoel dat al zo weinig, als weder ter baane te brengen den holbolligen rymtrant van de oude refereinen, rondeelen, enz. met alle den ouderwetschen huisraad en worgbrokken van jent, saen, minjoot, jolyt, idoon, Prince, en diergelyke praalwoorden, door de oude edel Artisten koen rhetorykelyck gecomponeert. Zekerlyk dan zoude ik my al zo bespottelyk aanstellen, als of eene Bruid met de huik en lobbe van haar besjes overoudgrootmoeders overoudgrootmoeder wilde pronken. Ik hoor zelf noode dat zommigen, wanneer zy ergens een veroudert woord onder de rommeling hebben gevonden, dat straks als een raare parel in hunne reden vlechten, dikwyls zo çierlyk en oordeelkundig, als of men eenen ouden, afgesleten, en weggeworpen lap flikte tusschen in een nieuw kleed. Men moet spreken om verstaan te worden, en daar toe zich bedienen van woorden en spreekwyzen, die bekend en in gebruik zyn; doch om de beste uit te kiezen, is taalkunde en oordeel noodig. Vergeefs zouden ook myne poogingen zyn, indien ik de oude taal weder nieuw wilde maken. Al zo gemakkelyk zoude ik een regiment kikkvorsch de drillkonst, of een krab het recht uit gaan, leeren. Een gerimpelt vel word niet licht weder glad, noch een tandelooze bes weder herschapen tot een jong meisje. De tonge van Jan Alleman is aan geen spraakwetten van letterziften te binden; en 't gebruik voert daar in een eigenninnige en onafhangelijke meesterschap. 't Zoude evenwel goed zyn, indien men eenige te onrecht uitge-

monsterde woorden weder gangbaar konde maken, in plaats van opgedrongene bastaardtaal.

Myn hoofdoogmerk is alleen hier door aan te toonen, hoe wy aan veele woordenvormingen en schikkingen komen, en uit wat bron de ongeregeldheden vloeyen, van welke onze dagelyksche spreekwyzen krielen, schoon weinigen die opmerken. Deze meen ik hier ontdekt te hebben, zo dat men nu klaar kan zien, hoe 't daar mede gelegen is, en iets zekers bepaalen tot verstand en verbetering van de taal; 't geen ten minsten schryvers verrichten kunnen.

Men heeft als eenen algemeenen stokregel aan te merken, dat niemand stiptelyk in spreken of schryven altoos moet willen opvolgen de gewoone taalregelen, of zyne reden zal dikwyls langdraadig, gemaakt, en stram zyn, en door vreemdheid de ooren van den toehoorder verveelen. Het gebruik bemint de vloeyendheid en korthed, en verandert of versmelt daar om wel eenige letteren, of knot wel iets af, dat anders daar by moest wezen. By voorbeeld, na de spraakwetten moest men zeggen: God heeft zynen eigenen Zoon niet gespaart: maar tot bekorting en welluidendheid zegt men: God heeft zyn eigen Zoon niet gespaart. Regelmatig moest men zeggen: Het quaad loont zynen eigenen meester. Maar men bekort dit dus: 't quaad loont zyn eigen meester. Zo mede: Ik heb eenen vruchtbaarderen boom gezien. Doch men zegt, ik heb een vruchtbaarder boom gezien. Op die wyze zegt men myn vrouw, voor myne vrouw: want de e word voor een vrouwelyk zelfstandig naamwoord dikwyls afgelaten. Dit moet men echter niet mis-

bruiken, noch te verre uitbreiden, als een dekmantel van alle onregeltheden en taalfeilen. Om zich daar voor te kunnen hoeden, is noodig, dat men wete, hoe het regelmatig moet zyn; en dan zal men kunnen oordeelen, wat voor een goed gebruik, of voor wan- en kromtaal moet gekeurt worden. 't Gebrek van dit te weten heeft my voor heenen zelf, zo in rym als onrym, feilen doen begaan, die ik nu zoude vermyden.

Ik heb in 't lezen opgemerkt, dat nauwelyks eenig Nederduitsch gehoord word, in wat gewesten het ook zy, en hoe zeer de uitspraaken ook verschillen, of men vind het by de ouden, zo dat zy alle zich met den verroesten degen der outheid zouden kunnen verweeren. Hier is ook bewaarheid: Gelyk de ouden zongen, zo piepen de jongen. Elk meent, dat zyne taal de beste is. Het gebruik wil na de verscheidenheid der landstreeken hier vonnis vellen.

My is gebleken, dat de spreektrant der ouden zeer veel gevolgt is in onze laatste overzetting des Bibels; doch gezuivert van veele onregeltheden. Niettemin daar zyn 'er hier en daar noch al eenige ingeslopen, gelyk men zal kunnen zien door vergelyking van myne aanmerkingen met die vertolking. Neemt tot een staaltje Rom. 10: 10. Met ter herten gelooft men. Ter is na de oude wyze voor der. Herte is by die vertaalers, gelyk by ons, onzydig, b. v. Jer. 17: 9. Arglistig is het herte. 't Moest dan regelmatig zyn, met het herte. Maar uit de oude geslachtverwerring stellen zy daar voor het vrouwelyke ter, voor der. Hier door word herte in regimine herten. Ik heb dus by de ouden gelezen der

herten, voor des herten, en wt eener quaader herten. Van alle haerder herten. In de volgende woorden, met den monde, voor met den mond, is het gewoone oude aanhangzel, de letter e.

Men zoeke in dit myn werkje geen volledige Nederduitsche Letterkonst, die men by den Heer MOONEN onverbeterlyk kan vinden; maar alleen eenige Aanmerkingen, die elk afzonderlyk op haar zelven bestaan. Om die reden, en om dat my 't herschryven niet luste, heb ik op de nettigheid der ordre weinig acht geslagen, maar de aanmerkingen op 't papier gebragt, gelyk zy my voorquamen. Grooter zoude het getal der zelve geweest zyn, indien ik alles had opgetekent; maar myns oordeels was dit voor tegenwoordig genoeg. 't Zal my aangenaam zyn, indien liefhebbers van onze schoone Moederspraak zich hier door aangespoort vinden om dit myn werk te verbeteren, en verder te treden: waar toe het aan overvloedige hulpmiddelen geenzints ontbreekt.

Ik heb doorgaans behouden de benaamingen gebruikelijk in de Latynsche Grammatica, vermits die termini artis, of konstwoorden zyn, bekend aan alle die eenige taal uit boeken geleert hebben. Zy die eenigzints geoeffent zyn, verstaan die beter dus, dan eenige vertaalingen; en de onbedrevene zullen zo weinig weten, wat de noemer, baarer, gever, aanklager, roeper, en afnemer is, als wat nominativus, genitivus, dativus, accusativus, vocativus, en ablativus, wil zeggen. Zelf zal eene ruime omschryving hen weinig helpen. Het zelve past op andere diergelyke uitdrukzels der spraakkunde. Gelieft echter ymand haar verduitscht te zien, en nader te leeren,

hy kan ze vinden in de Nederlandsche Spraakkonst van den Heer MOONEN.

Daar was wel stoffe geweest om meer aanmerkingen te maken; doch ik laat die over voor anderen; en 't zal my zeer lief zyn, indien dit myn werkje verstandige taalminnaars opwekt, om 't geene hier ontbreekt te verbeteren en te voltooyen.

Oud en Nieuw; of *Vergelyking der oude spreekwyze met de Hedensdaagsche.*

1. By de oude Nederduitschen waren veele woorden en benaamingen in gebruik, die nu t' eenemaal onbekent, veroudert, en vergeten zyn. Uit eene menigte zullen deze weinige tot een staaltje verstrekken. *Roeken* was acht geven, *gewegen* den weg wyzen, *eren* ploegen, *lyden* door of voorby gaan, *behemer* bewoonen, *dwaen* wasschen, *wtplanen* uitwisschen, *erre worden* gram worden, *runen* mompelen, *luuschen* schuilen, *vromen* baaten, *volstrengen*, *volleesten*, en *volkomen*, volbrengen, *verknappen* dienstbaar maken, *verstriden* overwinnen, *veronrechten* verongelyken, *versten*, of *veirsten*, uitstellen, *vertyen* verloochenen, *vertissen* verwerren, en een groot getal diergelyke. Dus was *aerhede* gramschap, *getelte* een legerplaats, *geredene* ruiters, *schalc* een knecht, *goem* zorge, *acht*, dervenbrood ongezuurt brood, *incke* een wonde, *korre* een aas, *vernooi* verdriet, *twint* niet, *inaas*, en *inaderen* ingewand, *potersaem* lastig, *everhuis*, en *everscure*, een verkenskot, en veel meer zodanige. Ik ontleen hier niets uit de gryze aaloudheid, en klim niet op boven de tyden van Melis Stoke, die geschreven heeft voor omtrent 400 jaaren; hoewel het gebruik van de meeste dezer woorden zich tot veel laater tyden heeft uitgestrekt.

Het gebruik, de heerschende taalmeester, of dwingeland, heeft daar voor andere woorden ingevoert. Maar 't is te verontwaardigen, dat veele goede en zinryke Nederduitsche woorden hebben moeten plaats ruimen voor een schuim van bastaardtaal, die men meest den Franschen afgekaapt en afgelorst heeft.

2. Zommige woorden hadden eertyds eene andere betekening,

dan wel nu. By voorbeeld, geloven was beloven, waar van noch gezegt word, een gelofte, vergift was begiftigt, behoeden was verbergen, bouwen was bewoonen, wederkeeren was wederbrengen, gloeyen was gloeyende maken, dalen was doen dalen, vernederen, verwarmen warm worden, verblyden verblyd worden, of zyn, bedroeven bedroeft zyn, treuren. Dus schreven zy, de coninc beweende ende bedroefde synen sone. Ja, dit verschilde wel zo verre, dat gantsch het tegendeel daar door gezegt wierd. Zo was stinken in de aaloude taal een aangenaamen reuk van zich geven. Willeramus: Sie stinchen mit then bezzesten salvon, zy rieken als de beste zalven. So louphe wir in themo stanke thinere salvon, zo loopen wy in den reuk uwer zalve. Suozen stank was zoeten reuk. Thie wide stincent mit themo stanke bonae opinionis, die wyd stinken, rieken, met den stank, reuk, van goede meening. Bekeeren was by de ouden verkeeren. Bekeer *der ewe*, verkeerder der wet. Ontslapen is nu in den slaap vallen, en word dus aan sterven toegeëigent; doch het beduidde by de ouden uit den slaap opgewekt en wakker worden. Zy zeiden dus, verweect ende doet ontslapene. Een ontslaper was een opwekker. Zo was ontweten niet weten. By de ouden was eenparich gedurig, echter noch, boven dien, enz.

3. De ouden waren gewoon werkwoorden van zeer veele benaamingen te vormen. Dus zeiden zy mannen voor eenen man nemen. Hi becoordese niet dat si mannen soude. Maelyden was maaltyd houden, feesten feest houden, kranken krank zyn, vakeren vakerig zyn, vruchten vrucht dragen. De cruden vruchten ende bloeisemen. Drucken was bedrukt zyn, droven bedroeft zyn, vleyschen slachten. Als runderen ende scapen vleyscheden syse. Hier van was vleyschhouwer beul. Tyran felle vleyscouwer. Schepen was te schepe gaan, *rosen* en roden roos- en roodverwig zyn. Dese is blinckende ende rosende, rodende in den cruce, enz.

Hoewel veele dezer woorden, gesmeed van substantiva, nu van 't gebruik uitgemonstert zyn, echter zyn 'er eenige behouden, en ook nieuwe gevormt. Dus zegt men visschen, en vogelen, voor visschen en vogelen vangen, en na dien trant,

het galgt beter, dan het borgemeestert. Zo mede, de dochter is gemant, een schip bemannen, gelyk Melis Stoke al schreef, hi spysdet ende mannet, hy verzorgde het van spyze en manschap. Wy gebruiken noch schepen, inschepen, overschepen, witten, ronden, voor wit en rond maken, scherpen voor scherp maken, en menige diergelyke.

By deze gelegenheid moet ik met een woord zeggen, dat zomtyds twyfelachtig schynt, of het naamwoord van 't werkwoord, dan of het werkwoord van 't naamwoord gesproten is. Om dit te onderkennen, zy een stokregel. 't Geen in natuur eerder is, moet voor den wortel gehouden worden, b. v. kroonen is van kroon, kleeden van kleet, pluimen van pluim, melken van melk, enz. om dat 'er een kroon, kleet, pluim, en melk in wezen moet zyn, eer men daar mede kan kroonen, kleeden, of pluimen, en melken. Maar anders is het, wanneer het naamwoord de werkdaad of uitwerking van het werkwoord betekent. Dus is loop van loopen, meel van maalen, gebouw van bouwen, enz. Op die zelve wyze is bakker van bakken, naaister van naayen: want schoon die personen zyn, eer zy dat werk doen, echter worden zy bakker, of naaister genoemd van dat ambacht geleert te hebben, of te oefnen.

4. By de ouden was dikwyls geen onderscheid van mannelyk, vrouwelyk, en onzydig geslacht; immers zy begingen daar omtrent een zeer wanschikkelyke vermenging en verwerring: waarom zy zeer veele naamwoorden gebruikten in een ander geslacht dan wy, zelf wel tegen den aard der zaaken, door verwarring der voorzetzelen. Zy zeiden dit jongelinc, dat tafel, die boek, tmenschelicheit, voor deze jongeling, die tafel, dat boek, de menschelykheid. De olders van desen maghedeken. Op die zelve wyze schreven zy, volken des aerdes, voor der aarde, een man van der bluede, voor des bloeds, Cardinalen des kercken, voor der kerke. Zo mede den wereld, een kint der doot, tvoorhoofd zal den herte gelyken. Hier uit sproot ook de verwisseling en verwerring van des, der, den enz. Int midden der eylant, voor des eilands, van desen dinc, van dit ding, de contra-

rie weten, het contrarie, de eeuwige leven, in den bezighen van den leven, de en den voor het. In den vyfsten capittel voor in het vyfde. Om die zelve reden was het substantivum en adjectivum dikwyls van een verscheiden geslacht, b. v. mine vader, ene grote man, een cleine kint, drooghe broot, een vermakelic, vrolic wyn, een wilt ezels volen, een scone ende vrome calfkyn, uwe vleysche, sine heilighe vleisce, een cleine kint, onse volc, tot ene wive, wysheit Gods dat alle herten verlicht. Si namen sinen lichame, ende grovense, voor zy namen zyn lichaam en begroeven het. Een beest die men offeren mach, si sal heilich wesen, ist dat hyt wisselt, men salse brengen enz. voor een beest dat men offeren mag, het zal heilig wezen, is 't dat hy het wisselt, men zal het brengen enz. Dus gebruikten zy beeld, beest, lichaam, en genoegzaam alle andere naamwoorden, onverschillig, en in wat geslacht het hen in den mond, of in de pen, viel. By voorbeeld, zy zeiden, die beeste, en dat beest, eenighe beest, en mitten beest. Dat beeste dat daer doot was, die beest was een groot hont. Die verwerring ging zo verre, dat ze dikwyls het onderscheid tusschen hy en zy, hem en haar, niet waarnamen. By eenen knecht als sy regneert, by eenen gehaten wive als hi genomen is in huwelic. Een eersaem vrouwe openbaerde hem, en des anderen nachtes so openbaerde hi hem ook, hi hem voor zy haar. Catharina, desen hebbe ic gesien, ende met hem gesproken, desen voor deze, en hem voor haar. Als haer joncwiven (dienstmaagden) te gemoete quamen, soe volgede si hem, hem voor haarlieden. Hoe hi hem vinden soudon, hi voor zy. Dat derde is niet minre dan die twee ander, mer si en is niet min sterc, zy voor het. Echter spraken zy ook noch wel met eene regelmaatige geslachten onderscheiding, b. v. Ghi sult eten den osse, dat schaep, ende die gheite. Dus staat ook na malkanderen in de oude vertaaling van Boëthius: De minne Gods, de vreese des oirdeels Gods, de ducht der hellen, de bande des doods, de druc der verlorener zielen, dat vlammente vier, dat stinkende zulphur, de helsche brand. Boven dien verwisselde de ouden wel de getallen, en zeiden b. v. dingen voor ding, en dinc voor dingen. Van eenen dinghen ic my verwondere.

Uit die oude taal is noch by ons overgebleven deze ongere-

geltheid, dat wel een voorzetledeken met het substantivum niet overeenstemt. Gelyk de ouden zeiden, van dien steden, van die stede, in dien wolcke, in die wolk, noch ter tyt, van dier tyt, zo zeggen wy, tot dien einde, voor tot dat einde, uit dien hoofde, voor uit dat hoofd, in der tyd, voor in den tyd, en ter ooren komen, of ten ooren, voor tot de ooren: want oor is onzydig, maar ter vrouwelyk, en ten mannelyk. Dit vind men ook in veele bywoorden, die t'zamengesteld zyn, met dien, voor dat, b. v. indien, nadien, byaldien, enz. Hier van is ons spreekwoord, de beest, of de beste, spelen. Men ziet dan uit wat bron die spreekwyze van Hooft gevloeit is: Ik wil dien beste toonen. Dus is 't by ons zeer gemeen, dat in 't begin van een reden dat, voor die of deze, gesteld word, b. v. dat is een wys man, dat is een schoone vrouw, enz. Even zo zegt men, het is een wys man, voor hy is, enz. Of ook dit. Hier uit spruit ook, dat in zommige onzer spreekwyzen het substantivum en adjectivum van verschillig geslacht zyn, b. v. van gantscher herten, gantscher is vrouwelyk, en herte onzydig. Eindelyk hier ligt de grond, waarom het geslacht van niet weinige naamwoorden onzeker, of onverschillig is, en verscheidentlyk gebruikt word, b. v. loon, dood, sneeuw enz., dewyl daar van geen vaste algemeene regels kunnen gegeven worden, of immers zeer weinige, die noch veele uitzonderingen hebben, en alles afhangt van 't gebruik, dat verscheiden en veranderlyk is. Men moet de netste schryvers en beschaafste sprekers daar in volgen. Hierom keuren wy het werkje van den Heer D. van Hoogstraaten, over de Geslachten, voor zeer nuttig; en het konde vermeerderd worden. 't Is ook aan te merken, dat het adjectivum, door 't wordeken is, of zyn, van 't substantivum gescheiden zynde, zelf in 't vrouwelyk of meergetal, geen e aanneemt, b. v. men zegt, eene goede vrouwe, wyze mannen, en daar van, eene vrouwe die goed is, niet goede, mannen die wys zyn, niet wyze; schoon de ouden dus wel spraken.

5. Door die verwerring der geslachten wierd veroorzaakt, dat de ouden by mannelyke naamwoorden wel vrouwelyke, en by

vrouwelyke mannelyke voorzetfels stelden. Zy zeiden wel, Hi is totter Paus gekomen, voor tot den Paus. Zo was mede, tkeisers rechter voor des Keisers, die last twoerds des heeren, voor des woords, op den huys voor op het huis, die hoverdie des tytlycken eers. Maar byzonderlyk stelden zy zeer gemeen des voor der, en zeiden gelyk des vaders, zo ook des moeders. Om die bede syns vaders, ende syns moeders; hoewel zy ook der moeder gebruikten. Op die zelve wyze zeiden zy, eens vrouwe stemme, des weduwes; des moeders oerdel, des zons, des zees, des wysheits, des ootmoedicheits, des armoeden. Om die reden is de mannelyke uitgang s gehecht aan die vrouwelyke naamwoorden. Zy spraken ook wel regelmatig, der moeder vloer, der wysheit tresoor, hy sit op ter wysheit troen. Maar dan voegden zy de s daar noch wel achter. Egipten der boser wereldts, des ootmoedicheits, des groten veelheits.

Hier van heeft synen oorsprong, dat wy zeggen, des werelds, voor der wereld, dewyl wereld vrouwelyk is. De ouden gebruikten wereld ook als mannelyk. Ic liet desen werlt. Zo myn moeders broeder, voor de broeder myner moeder, of van myne moeder. Dit heeft altyd plaats, wanneer een vrouwelyk substantivum voor een ander substantivum in genitivo gestelt word, b. v. wysheids roem, oudheids kennis, bruids çieraad, voor de roem der wysheid, de kennis der oudheid, 't çieraad der bruid.

6. Gelyk de ouden de geslachten niet in acht namen, zo maakten zy ook dikwyls een bystere verwerring in de casus, of naamvallen, zelf tusschen het substantivum en adjectivum, als blykt uit deze staaltjens: Men seit dat Paulus dese Dionisium openbaerde dat hi gehoort had in den derden hemel. Dat hi die coningen openbaerde in eenre sterre. Hi gaft syn knecht sinte Loy. Hi seide hem wat hi den beelt gedaen hadde. Volget der sterren. Dat die sonen hoers vaders souden syn onderdanich. Dat deksel van synen onghelovigen herte. Daer quam een arm ende versmaden man. Die last twoerds des heren. Ghedenc des groten heren ende vervaerlic. Die heiligen name dyns glorie is gebenedyt. Banden der werelt begeer-

lyckheits. Gelyc den viere altyds upwaert wille. Den joc ende den rinc crommen enen harden hals. Eenen opzitter eens ezels, ende een opzittere eens kemels. Van minen boelken die ic hielt. Den kosteliken steen die zi heeft is haren eyghen wil. Sinen vader quam. Tmenschelicheit is in den hemel eenen spiegel. Ghy sult onsen oversten wesen. Dat dit den langhen weg was sie hi gaen soude. Dat in der werelt gheen groteren meerderen ende weerdigen aflaet en is. Men dede synre voedsteren opwaert hangen, voor men dede zyne voedster ophangen. Een sticke gebradens ossen vleesch. Si loveden ende danckeden den almachtigen God, ende synre heiliger bruyt sinte Barbara. Spiegel des eeuwich lichts. Servaes nam van den hemelschen sloteldragher den sloetele van den hemelscher woninghen. Een groete swaer kethene. Dyn macht is gelyck eenen buke die vol wynts is. Dien ouden onvree is neder geleyt. Het was doen een groten duer tyt ende groten honger. Den belyende schakere. Iets diergelyks gebeurde wel in woorden, door het enkel en veelvoudig getal te verwerren, b. v. Om die dinghen die di niet en beswaert, voor bezwaaren. Drye Herodes die vermaert hevet geweest, voor hebben. Deze minsters (ministers) si sal hoer selven bedriegen, voor zullen. Syn plantboemen wort gemenichfoudicht, voor worden. Der manen licht sullen wesen, voor zal. Dat overblyve sullen wesen, voor zal.

Hier van is overgeërft, dat men zegt, den man komt, dien heer woont daar, enz. Zo mede, goed cier maken, goed koop kopen, voor goeden, de dood sterven, op de loop geraken, de voor den. Dat alles is ongeregelt, en overgebleven uit die oude verwerring: welke het gebruik onbeschaaft heeft gelaten; maar de reden verbeteren moest.

7. Uit de zelve verwerring der geslachten en naamvallen ontstond, dat de uitdrukkingen der ouden dikwyls twyfelzinnig waren. B. v. Om nootsake was Maria Joseph tot eenen brudegom gegeven. Wie was hier de bruidegom? Joseph, of Maria? Naar de woordenschikking, Maria. Het wordeken aan zoude de zaak beslist hebben. Doese die Vader omghelset had. Van wie geschiedde de omhelzing? Van de vader, of van de dochter?

Twas noot dat men hem gaf een goet engel te behoeden. Wie moest behoeden? Hy den engel, of de engel hem? Den serpenten sullen den ghemulle broot wesen? Wis is hier 't brood? Overoudervader die Godt genadich sy. Is 't God aan hem, of hy aan God? God is die kercke, voor Gods. Ja, de woorden zeiden wel recht het tegendeel van 't gemeente. B. v. Het was wel betamelyc dat onse Heer sinen knecht dienen souden. De zin is, de knecht onzen Heer. Dese joncfrouwe verhief onsen lieven Heere boven de nature. De meening is niet zy God, maar God haar. Als een spranckel die den wint wech jaghet, voor dien de wind weg jaagt. Si hiet se alle sot, 't wil zeggen, alle hieten haar zot. Hi vont een arme man, die een beeste gequetst had. 't Wil zeggen, dien. Een jongelinc die een edel wyf ondertrouwen woude, mer nochtans veronwerde hyt, ende vloech, die voor dien, vloech is vlood. Doe brochte eenen swarten hont sine rechterhant. 't Wil zyn, de hond bragt de hand.

Uit het overblyfzel van die verwerring hoort en leest men zomtyds noch wel diergelyke dubbel- en twyfelzinnige uitdrukkingen, ja wel zodanige, die ongerymdelyk het tegendeel van 't gemeente zeggen. Tot een staaltje, dus spreken zommigen de zesde bede: Leid ons niet in geen verzoeking.

8. De ouden maakten dikwyls hunne woorden zeer lang, door voorzetzels, tusschenvoegzels, en aanhangzels. Dus zeiden zy gheworden, en ghewordene, voor worden. Byzonder was dit in de benaamingen. Ghewarich was waar. Te kennen den ghewarighen God, ende of hi ghewaerlic een is. Doghentachticheden waren deugden, ghebedinge gebed, ghetochte tocht; groeiendeheit groei, gerechtverdicheit recht, gerechtelicheit gerechtigheid, dat eigentlyk rechtheid is. Zy zeiden gheberechtyk, voor gerechtelyk, rechtlyk, vroechdelyk was vrolyk, bebloedich bloedig, elckerlic elk, erveachticheit erve, weselinghen weezen, verstandnisse verstand, onbekenisse onkennis, kennenisse kennis, quellenisse quelling, onthoefdenisse onthoofding, danbarich dankbaar, danbarich met nerste, verraderinghe verraad, echtig echt, ghevroetscepheit vroedheid, ghewoenzaemhede gewoonte, maghe-

domlic, voor maagdelyk, in den Heilichsten maghedomliker lichaem. Even zo zeiden zy gestorvendelike, werkendelike, onghereghdelike, zaleghelyker, verborgendelic, geregeldichlyc.

Deze en zeer veele diergelyke overtollige langdraadigheden, en taalverlammingen, heeft het hedensdaagsch gebruik te rechte besnoeit en beschaaft; hoewel 'er noch al eenige overgebleven zyn, die men zonder nadeel der betekening zoude kunnen bekorten, b. v. zoetigheid, vochtigheid, enz. voor zoetheid, vochtheid, nattigheid voor natheid.

9. In 't tegendeel waren zommige woorden en benaamingen by de ouden korter dan by ons. B. v. zy zeiden reinen voor reinigen, steenen voor steenigen, saden voor verzadigen, lagen voor belagen, helsen voor omhelzen, enz. Dus som voor zommige, erfnaem voor erfgenaam, zwel voor gezwel, ouder voor ouderdom, genaem voor aangenaam, breke voor gebrek.

Hier in moet men zich schikken naar 't gewoon gebruik; vermits men anders zich belachelyk, of onverstaanbaar, zoude maken.

10. De ouden plagten zeer dikwyls de letter e tot een overtollig bywerpzel achter alle spraakdeelen te voegen. Zy stelden die e wel zeer zelden of nooit achter het verbum infinitum, absolute positum. Dan schreven zy gelyk wy, gaen, staen, hooren, loopen, enz. zo dat de e als een vormletter daar toe geenzins behoorde. Maar zeer gemeen klampten zy die e achter de woorden in regimine, naar de voorzetzels te, van, uit, enz. Dus zeiden zy, te sprekene, te verdienene, te ghebaerne. Dit deden en lieten zy echter naar hun welgevallen. Te doene ende te leveren. Te vangen ende te punierene. Men leest dat zelf wel achter de verba finita, waar door zy subjunctiva schynen, b. v. Doe hi in een stat lach en sliepe, voor sliep. Hi bleve met hem, al wast dat si vaste wies en begonste groot te worden. Blevē is bleef, vaste vast, en begonste begonst, begon. Hi quame, zeiden zy wel voor hy quam. Gelyc den viere altyds upwaert wille, voor wil. Zeer menigmaal knoopten zy zulk een e achter de naamwoorden

en zeiden vadere, rechtere, lichame, voor vader, rechter, lichaam; doch zo dat zy 't ook nalieten. Te water ende te brode. Prekere ende wercker. Uwen vadere ende uwe moeder sidi sculdich minne. Gode loven. Ook by de adjectiva. Een leckere ende gulsich mensche. En seide ic niet ware. Dat hi grote in mogentheden wesen soude. Rouwe simpelere slechte menschen. De zeeroovers zyn daar mede ryckere geworden. Volgens dien trant zeiden wy wel icke voor ik, onse voor ons, twort onse beschreven, ofte voor oft of of, dare voor daar, nene voor neen, ghene sins voor geenzins. Dit aanhangzel was ook wel achter de woordekens als, af, aan, van, om dat, in, en andere. Dus zeiden zy ook ane, anebeden, aanbidden, anesichte, aanzicht, anegheleit, aangeleid. Zo mede ave, averecht, *'t welk t' zamengesteld is van ave, voor af, en recht, en zeggen wil onrecht, verkeert, gelyk afzinnich is onzinnig, en met uitlating van ve, amachtig, voor avemachtich, onmagtig, als awys was onwys.* Confusie ende awyse. *Dus hadden zy avelaen.* Avelaen dats laten varen. Laen schynt te zyn niet van laten, maar van laden. 't Is dan afladen, zich ontlasten. Op die zelve wyze zeiden zy isse, voor is, datte, inne, alse, vane, vore, voortane, van stonden anne, ware, omme, ommehelsen, al om en tomme. Ja zy verdubbelden wel dit aanhangzel, en zeiden ellevene edele leenmannen, voor elf, het ghenene dat gi sien sult, voor het geene, simpelere voor simpele, tovenaersse voor tovenaars, 't geen het mannelyk naamwoord misvormde in een vrouwelyk, door een overtollige e achter de s te voegen, en die te verdubbelen.

Dit is nu geheel buiten gebruik geraakt ten aanzien van de woorden; maar niets is gewooner in de zelfstandige naamen, b. v. in mensche, zoone, zonne, kroone, pyne, enz., voor mensch, zoon, zon, kroon, pyn. De e is aan geen en naam oorspronglyk eigen, maar een bywerpzel, dat ter betekening niets geeft, noch neemt: waar om men daar in het meest gebruik, en de welluidendheid der uitspraak moet volgen. By voorbeeld, volgens de regelmaatigheid moest men zo wel zeggen een goed geest, en een hoog berg, als een goed man of een hoog Vorst, dewyl die alle mannelyk zyn; maar de twee eerste zouden het oor schrab-

ben, vermits dat door 't gebruik aan een overtollige e gewent is in een goede geest, en een hooge boom. Even zo zeiden de ouden een stark thoern, een groet berch, een costelyck maelyt, groot nyt, een groot poel, een wilt stier, een klein tyt daer na overleden. Die substantiva zyn alle mannelyk, dieshalven zyn ook de adjectiva dus wel gestelt, gelyk een oud man, een groot Konning. Echter wil het gebruik gezegt hebben een groote poel, een wilde stier, enz. en houd het regelmatige voor wantaal, om dat de ooren gewoon zyn anders te hooren; daar de e de adjectiva vrouwelyk maakt, of een overtollig aanhangzel is. Dus wraakt het gebruik een verrot appel, en groot nood, maar 't wil een verrotten appel, en grooten nood gezegt hebben zelf in nominativo; daar nochtans het eerste geregelt, en 't andere kromtaal is. De ouden zeiden dan wel een quaet geest, een hooch boom, groot honger, een verkeert wech, een groot aerne, arend. Wy behouden dat aanhangzel ook wel in de woordekens inne, en omme, gelyk mede in de t' zamenstellingen ommezien, ommeloop, ommevang, enz.

11. In 't tegendeel lieten zy tot verkorting de e dikwyls uit, of af, b. v. in præterito imperfecto, leverdse voor leverde ze, scuwedse voor schuwde ze. Zo mede, si gemoydten voor gemoeteden. Haer beniderssche quelledse ende moeideze anxtelike, quelledze voor quelde ze. Ghebaerne was baren. 't Moest zyn ghebaeren, en dus is een e uitgezift, en bygelapt. Zy zeiden wel gheynt voor gheeynt, Vlaendren voor Vlaanderen. Byzonderlyk sneden zy de e dikwyls van 't adjectivum, zo in 't enkel als veelgetal. Die ghemeen spraeck. Een staerc ende swaer stryd. Een klein stat. Onghetellic vraghinghen. Onghesien dinghen.

Wy maken eene diergelyke verkorting in veele præterita imperfecta. Dus zeggen wy groetten voor groeteden, baadden voor baadeden, zette voor zettede.

12. Overmids de e zulk een gemeen aanhangzel was, diende zy tot geen merkteken van eenigen byzonderen naamval, maar wierd op die alle wel toegeworpen. In nominativo, die kocke

hief die schoudere op, de kok. Een opsittere eens kemels. Eenich blivere of blivighe, overblyver of blyfster. In genitivo. Een dienaer syns heilighe gecruysten levne. Hi was van den edelen geslachte der Engelschen volcke. In dativo. Zonder onsen ontfangere die wete te doen, of onsen officier. In accusativo. Si gaven hem een stucke broedes. Moordenaers hebben eenen kinde ombevangen. Dit kint viel in die vloete, in den vloed. Hi verbat des Gode, hy verbad God dit. Om bederven den lande, het land. Gregorius sende Augustine ende Johanne. In vocativo. O Geeste. O Sondare. Lof wapendragere van Christus wonden. In ablativo. In den cloosteren (in 't klooster) *uit den brande te verlossen. In al myn levne. In dat eerste jare.*

Dienvolgens besluit ik, dat de e niet eigen is aan den dativus, of ablativus. 't Is waar, men zegt aan den volke, of den volke, en van den volke: maar den voor het, is uit de verwerring der geslachten, gelyk de ouden zeiden, leeren den volc, den kersten volc, den clooster, desen maegdekyn, den beginselen. De e is het algemeene aanhechtzel. Zy lieten die ook dikwyls af, en zeiden, int middel van den volc. Binnen den selven jaer. Onverschillig was by hen, in den begin, en in den beginne. 't Is voor in het begin. Ik oordeel daarom, dat op dien voet in dativo te zeggen den volke, den manne, voor aan het volk, den man, of aan den man, te veel zweemt naar onze overoudbestemoeders tyden, en zoude van den volke verwisselen met van het volk, gelyk met der herten, en met den monde, voor met het herte, en met den mond. Echter wil ik niet wederstreven, indien men aan 't gebruik leeren kan de vrouwelyke naamvallen met zulk een e te onderscheiden.

13. De ouden stelden zomtyds de benaamingen zonder naamval, b. v. myn dochter verwoethede, voor dochters. Op den berch des nyeuwe licht. Ontferme di myn sondaer. Om dat die broeders geen oly blyven soude. Hi woude Maria Magdalena eerst openbaren. Hoe si haer vader vroet maecte. God gaf macht syn Apostolen. So wie dat sotte speelluden wat gevet.

Het zelve hoort men in de gemeene taal ook dikwyls in vee-

le spreekwijzen, b. v. Geef dat uw Broeder. Steek dat in uw zak. Ik drink die wyn niet, enz. Doch dat zyn taalfeilen.

14. De Nederduitsche benaamingen hebben geen verscheide uitgangen van naamvallen, dan alleen in genitivo. Zy moeten dan onderkent worden uit den zin, en de præpositiones aan, in, van, uit, door, met, binnen, buiten, boven, onder, tusschen, enz., gelyk in 't Hebreeuwisch. Door deze worden dezelve geregeert; en wanneer ze al niet uitgedrukt zyn, worden die daar onder verstaan, zo als in 't Latyn. B. v. Den beginsel hare devoçien, is het beginsel van haare devotie. Zo wierd ook des, of der, dikwyls uitgelaten.

Dit geschied in onze taal noch dagelyks, b. v. Geef my dat, is geef aan my dat. Ik zal 't u zeggen, is ik zal 't aan u zeggen.

15. Door deze voorzetzels wierd het ledeken de in 't vrouwelyke van den genitivus, dativus, en ablativus in 't enkel getal gevormt tot der; maar in 't mannelyke de genitivus in des, en de dativus, accusativus, en ablativus, in den. Een beschermer des vreden der heyliger kercken.

Nu behoud het vrouwelyke der alleen in genitivo, uitgezondert zomtyds ook in dativo; maar in ablativo is de. In 't mannelyke is de genitivus, des, maar den in dativo, accusativo, en ablativo. De nominativus en vocativus zyn gelyk, en hebben de, het, en o. Men zie de spraakkonst van A. MOONEN.

16. De uitgang van den genitivus was by de ouden tweevoudig, in s, of n. S was de vorming van alle de naamen die in geen e eindigden; maar de e nam in genitivo achter zich een n. B. v. Man was in genitivo des mans, geest, des geests, boom, des booms, hoofd, des hoofds. Doch wanneer de uitspraak wat te moeyelyk en hard zoude zyn, vlyden zy wel een e tusschen de twee laatste medeklinkers. Zo zeiden zy, des vleesches, voor des vleeschs, des geestes, voor des geests: wanneer die e was als de scheva der Hebreen. Maar de uitgang in e nam in genitivo masculino ach-

ter zich een n. Dus wierd Heere, des Heeren, mensche, des menschen. Dit was by de ouden ook in 't vrouwelyke, der vrouwen, der zielen, voor der vrouwe, der ziele. Na dat de e aangehecht was, of niet, was de genitivus van het zelve naamwoord verscheiden. De ouden zeiden, des heilichs mans, en des heiligen mans: 't eerste is van heilig, en 't anderen van heilige. Des doots hooft, was des dooden. Dus zeiden zy, des quaeds, voor des quaaden, des wys, voor des wyzen. Eens wys oghen. Zy zeiden ook, eens wyzen. Wys was by verkorting voor wyss, welke laatste s niet gehoord kon worden, en daarom lieten zy die na. Zy zeiden insgelyks des boses voor des booss, wanneer de tusschengevoegde e de laatste s uitspreekbaar maakte. Des quaden, des bosen, quam van quade, bose, met een aangehangen e by quaad en boos.

Hier uit ontstaat, dat de genitivus der ouden wel verschilt van den onzen, zo dat zy s stelden, daar wy n gebruiken, en n daar wy s hebben. Zy zeiden, ons liefs Heeren: wy onzes lieven Heers. De eeuwichheit des godlics gesichten, de eeuwigheid des goddelyken gezichts. Een naem des goets hoeps, der goeder hope. Genoechte des valschs gelucs. Du biste een al te guet mans sone ende gerechtigs. Wy wenden eenpaerlyk dwiel des menschelics gestichten omme, 't wiel des menschelyken gestichts. Des gequetsts bedinge, des gequetsten gebed. Des zwaers stryts. In die brulofen van synre susteren des coninginne. In 't tegendeel zeiden zy des leeuwen, voor des leeuws, moederen, voor moeders, van synder moederen. In de wtvaren syns gheesten, in 't uitvaren van zynen geest. De ouden verwisselden de n wel in s, en schreven des levendes, des ziendes, voor des levenden, des zienden. In des doodes rusten, in de rust van den dooden. Doch men kan dit ook opnemen voor levends, ziends, doods, met een tusschen gevoegde e, als boven gezegt is. Zomtyds verdubbelden zy den genitivus wel, als in toverdyncken des voorledens gelues. Alle menschens pine, voor aller menschen pyn. Zo in des ghebedens, des gebeds, des banckens, der banke, des gespannens boghen, des gespannen boogs. Die krancheit des ledens, voor der leden. In den wech der vreden. Vriendinnen des vredens. Schoutstens, Schou-

ten. Even zo zeggen wy wel, des vredens. De ouden schreven ook, des vrede. Op die wyze zeggen en schryven zommigen boodens, voor booden, gezegdens, voor gezegden: 't geen wantaal is.

17. De ouden lieten de merkletter van den genitivus wel achter van het substantivum, of van 't adjectivum. Dus zeiden zy, dyn stercx hulper, uws sterken helpers. Van den voetstappen syn voets, zyns voets. Des eeuwigen Soon Gods. In eens ryke vrouwen Herberge. In gelykenisse een cort schildes, voor eens korten schilds. Des outs man ontfermen, voor des ouden mans. Des heylige mans. Des zee. Gewerken des heyligs Geest. Vader des geheel werelts. Eens andere arme mensch clederen aendoen. Eens vrouwe stemme. Dat lichaem des suvere maghet Marien. Eens sterflicx mensche. Des ander broeders gerief, voor 't gerief der andere broederen: want de ouden gebruikten des ook in 't meergetal voor der. Op die voorige wyze zeiden zy, een wyfs wech eens overspeelster. Veel zwart hairs, en ook veel zwarts hairs. Myn huis moeder, voor moeder van myn huis. Des derdes Keiser Otten moeder. Zy verplaatsten zelf de s wel, en schreven, des werrelt salicheits, voor des werelts zaligheid. Maar niet alleen voegden zy de vormletter van den genitivus wel by een substantivum, of adjectivum, en lieten het ander, dat daar toe behoorde, ongebogen; maar zy deden dat ook wel in andere naamvallen, b. v. in dativo. Der seer hogher exelente ende moghende Princesse, onse seer lieve ende beminde Vrouwe. Eenen wisen gheleerden, ende van herten edel ende vermaerde man tot Alexandrien, geheeten Origenes, saluyt. In accusativo. Si quamen ten rustende volcke, ende ten sekeren. In ablativo. By advyze van onzer zeer lieve ende zeer beminde zustere.

Dit is ook van ons overgeërft, en de oorsprong van veele onregeltheden in de dagelyksche taal. Op die wyze zeggen wy, in Keiser Karels tyden, en 't is een goed mans kind, voor eens goeden mans, om de korthed en welluidendheid. Dit veroorzaakt echter twyfelzinnigheid: want goed kan gebragt worden tot man, of tot kind. Regelmatig drukt dit uit, 't is een goed kint van eenen man: maar de meening is, 't is een kind

van eenen goeden man. Men zegt dus, myn vaders huis, voor myns vaders. Myn oudste broeders hoed, voor myns oudsten broeders. Myne moeders schoot. Dit kan verstaan worden, de schoot myner moeder, of ook myn schoot der moeder. Zo zeiden de ouden, myn huis moeder, voor de moeder myns huis: waar voor men beter zegt, van myn huis.

18. De ouden omschreven den genitivus dikwyls door van, met der, de, en het. Dus zeiden zy des mans, en ook *van den man, des volcs, en van den volcke*. Doch by dat van voegden zy noch wel den uitgang van den genitivus, b. v. Overmits raets van eens mans, voor overmits raad van eenen man. Een hoeft van eens martelaren. Die gebeenten van des heyligen vader Francisci. Ontschuldich van des ontschuldichs bluets. Doch dikwyls verzwegen zy van of des, 't geen dan onder de reden verstaan moet worden, b. v. Int eerste jaer des Pauschaps Heer Alexander, voor van heer. O Schepper hemelrycs, voor des hemelryks. Arseter des conincx kinderen, voor arts van enz.

Wy gebruiken den genitivus, en den omschryving door van, ook onverschillig, en zeggen, des mans, en van den man. Wat best is, moet het gebruik en de welluidendheid leeren. Het overige is te recht veroudert, en versleten.

19. Dikwyls stelden de ouden eenen genitivus by werkwoorden, in plaats van den accusativus. Dus zeiden zy, Bekenne Gods dyns vaders. Beken aller der quaetheit. Hi loechende mi myns dinghes, hy loochende my myn goed. Volget der sterren. Raets te soecken. Saulus was wtblasende der dreyghinghe, ende der slagen. Hy grote dagelycs onser liever Vrouwen. Syns misbruiken. Sich hoeden vele sprekens. Si rusten nimmermeer roepens. Si begonden stridens. Maar menigmaal stelden zy van achter een werkwoord. Hi en aensach van die wrake dat God doen soude. Ic besighe van spise. Du en bes dat niet schuldich van doene. Si en sal niet behoeven van roven, te rooven. Hy en heeft niet gerocht van dynre wet. Hier voor stelden zy ook den genitivus. Want du niet en roectste van dynen Prin-

cen, en int heimelyc en roecti syns aensichts niet. Roeken was gade slaan, bezorgen. Ondertusschen was dit van geheel overtollig, als in deze spreekwyze: Du kendes hem int herte van eenen quaden schudde, dat is, gy kende hem zodanig, of voor zodanig. Dewyl nu van ook den genitivus aanwees, zo ziet men uit wat grond een genitivus by zulke werkwoorden gevoegt is. Dus is slands verdriven, van, of uit, het land. Men wanhoopte syns levens, van zyn leven. Si twifelden des wechs, van den weg. Laet biddens niet af, van bidden. Achterspreken quaets, achterklappen van quaad. Hi verwonderde synre giericheit, des hi begherende was. Dit wil zeggen, hy verwonderde zich van zyne gierigheid. Rusten roepens is van roepen. Hier van sproot dan de genitivus dies en des by zulke werkwoorden, voor dat. Hi en hoort des niet. Ic en weet des niet. Maar voor dit wordeken des, voegden de ouden zeer gemeen tot verkorting een s achter 't werkwoord, en zeiden hoorts, weets, voor hoort des, weet des. Des is diens, voor daar van, dat. Die oude uitdrukking behouden onze Bibeltolken Gen. 33: 9. Ick hebbe 's veel, voor ik hebbe des, of daar van, veel.

Wy hebben die oude spreekwyze behouden in gedenk, of ontferm, u myns, en myner. 't Is waar, de Latynen voegen by deze woorden ook wel eenen genitivus; maar dan verstaan zy daar onder iets, waar van die geregeert word. Ontfermen, zo wel als gedenken, wierd van de ouden ook wel gestelt by een accusativus. Du en sulste den armen menschen niet ontfermen. En daar wy zeggen, Abraham en weet van ons niet, leest men by hen, Abraham en wiste ons niet.

20. Even zo stelden de ouden by naamwoorden, en andere spraakdeelen, eenen genitivus, voor van, b. v. ontallyc sgouts; een beelde souts, beeld van zout; een fonteine waters, van water; op hem en sullen niet wollens cledes comen, niets van wollen kleet; die vruchten syns, van hem; dyns vonnisse, 't vonnis van u; gebrec broots, gebrek van brood, broods gebrek; gebrec niet sgoeds, maer van vele knechten. Zo zeiden de ouden ook, hem gebreect van sinnen. Ontsleghen der banden is ontslagen van banden. On-

danckbaer alles goets en godliker gaven, van alle goed: gelyk zy zeiden, waerdich van allen pryse, weerdich van pynen, of van loone, van wyne derven.

Het zelve hebben wy noch in onze hedendaagsche taal, b. v. Levens zat is van leven zat, veel verdriets veel van verdriet, weinig verstands weinig van verstand, enz.

21. De vocalen of klinkletteren a, e, i, y, o, u, wierden by de ouden zeer dikwyls verwisselt, en d'eene voor de andere gestelt. Hier in volgden zy de aalouden: gelyk in de schriften van Willeramus, en andere overblyfzelen der zelve, te zien is. Zy zeiden heift, en heeft, leist, en leest, beilden, en beelden, dair, deer, en daer, spel, spil, en spul, door, doer, en doir, haar, hair, en hoer, of heur, overtallich, en overtullich, neuse, nase, en nose, deure, en dore, oor, en oir, teken, en teiken, vrouwkens, vrouwkins, en vrouwkyns, toorn, en toirn, vee, en vye, gevoet, en gevoidt, leidt my, en leet my, slappelyc, en sloppelyc, wettelyc, en wittelyc, cnapen, en cnepen, ridder, en redder, ellendicheit, en allendicheit, ernste, en arenste, etter, en atter, kennisse, en kennesse, eest, en ist, let en lidt, rokeghe, voor rookige, dienstafteghe. Dus zeiden zy dincken, voor denken, of dunken, licken, voor lekken, te volbringhene, voor te volbrengen, bahagen, voor behagen, varweckte, voor verwekte, bista, voor biste, tot horer eeran, voor tot haarer eeren: welk laatste met de taal van Willeramus overeenstemt. Bezitten was byzitten. Dat besitten sal syn om die sententie te confirmeren. Ja, de ouden schreven voor ee wel ea, b. v. hefdeech spelden zy ook hefdeach, hefdeachghen, hefdeegen, zuuren, hefdeacht, gehefdeegt. Dus las ik in die oude Bibelvertaaling. Dan is deze a als een pathach genubah by de Hebreen. Op die wyze zeggen de Zwitzers in hunne uitspraak i-ach, voor ich, ik, 't geen ras moet uitgebragt, en in eene lettergreep gesmolten worden. Dit was noch overgebleven van de aaloude Engelsaxen, die Vrydag schreven Friagedeach, enz. Iets diergelyks hoort men noch in zommiger taal. Zy spreken deeg, roos, loop, dood, teer, enz. uit, als of 'er geschreven was dee-eg, roo-es, loo-ep, doo-ed, tee-er, enz. Voor blik-

sem zeiden de ouden ook blixom, voor adem adom, enz.

Wy hooren zulk eene verwisseling der klinkletteren noch dagelyks, na dat het gebruik in 't een of 't ander gewest de overhand heeft genomen. Men zegt denken, en dinken, brengen, en bringen, rechter, en richter, gerecht, en gericht, oprichten, en oprichten. Dus mede rechtvaardig, en rechtveerdig, waardig, en weerdig, leugen, en logen, gewelf, en gewulf, worm, en wurm, gestorven, en gesturven, enz. Dus zegt men bijzonder, en byzonder. Om nu te zwygen van heur, voor haar, waeter, voor water, enz.

22. De ouden hadden dikmaals de onscheidbaare voorzetzels, be, ge, ver, en diergelyke, daar wy die nalaten, en lieten ze achter, daar wy ze stellen. Veelyds waren ze overtollige ballasten, en van geen of weinig betekenis: waar van wy echter de afspruitzels behouden hebben. Dus zeiden zy gehoren, voor hooren, waar van ons gehoor, en gehoorzaam, komt; gestaen, voor staan, waar van is, zyn woord gestand doen; *gestellen*, voor stellen, waar van *gestel* is; gezien, voor zien, waar van gezicht gevormt word; gedieneu, voor dienen, de oorsprong van gediensig. Zo zeiden zy ghewas, voor was, ghesynt, voor geweest, ghevont, voor vond. Even zo was becomen, komen, becoemdi, komt gy, geeyschen, eisschen, begrypen, grypen, gedoghen, deugen. Ende gelyc datten sielen dese dingen niet en gedogen, deugen. Zy verwisselden dikwyls ge en be, en zeiden, ghegrypen, en begrypen, geloven, en beloven. Zy plaatsten ook ver voor veele woorden overtollig, b. v. vergheven, voor geven. Vergave God! verseggen, voor zeggen, verzuchten, voor *zuchten*, opverstaen, voor opstaan, verbeven, voor beven. Ook hadden zy wel ver, daar wy be gebruiken, b. v. verweenen, voor beweenen. Hy verquam, voor hy bequam. Vergiften, voor begiften. Anders deden zy wel het tegendeel. Zo was bequecken verquikken. Dus zeggen wy mede, bederven, en verderven. Zomtyds lieten zy die ledekens af, daar wy ze gebruiken, en zeiden. Vele luyden loven in zyne predicacie, voor geloven, om ons te helsen, voor omhelsen, lyden, voor belyden, graven, voor be-

graven, vuilen, voor vervuilen, gheeten, voor geeten, vonden, voor gevonden, overbleven, voor overgebleven, widen, voor verwyden, sciet, voor geschied, bragt, voor gebragt, leed, voor beled, telt, voor vertelt. Hier van komt een telletje, voor vertellingje. Even het zelve had plaats in naamwoorden. Zy zeiden dus geraedsel, voor raadzel, twee gesusteren, voor zusteren, ghetenten, voor tenten, gemuerten, voor muuren, ggeschutsel, voor schutzsel, ghetochte, voor tocht, ghewerc, voor werk, gherasch, voor rasch, bestartheit, voor sterkheid, beneven, voor neven. In 't tegendeel, zy zeiden zwel, voor gezwel, niet stervens, voor niet gestorvens, comst, voor afkomst, lemmer, voor belemmering, roep, voor geroep, reetschap, voor gereedschap, lude, voor geluid, breke, voor gebrek, likenisse, voor gelykenis, vanghenisse, voor gevangenis, genaem, voor aangenaam, erfnaem, voor erfgenaam, steenten, voor gesteenten, mit costelen steenten.

Hedendaags is in de betekening veeler woorden doorgaans groot verschil, wanneer die op haar zelve alleen, of met die voorzetzels verknocht staan, b. v. tusschen geven, begeven, en vergeven, hooren, en verhooren, lezen, en belezen. Men neme tot een staaltje staan, aanstaan, afstaan, bestaan, bystaan, instaan, onderstaan, tegenstaan, toestaan, uitstaan, verstaan, voorstaan, enz. Maar zomtyds is die zinverandering en 't onderscheid geen, of klein, b. v. tusschen melden, en vermelden, steelen, en ontsteelen, spillen, en verspillen, rotten, en verrotten. Dus is het zelve gewis, en wis, welfzel, gewelfzel, en verwelfzel, gestadig, en stadig. Van ghestaen, en gheligen, voor staan, en liggen, is noch overgebleven die spreekwyze, gestaan, en gelegen, voor staande, en liggende. Dus is geweest, geweest. Daar van daalt ook af gebroeders, gezusters, gezellen, enz. Men merke dan op, dat de voorledekens dikwyls enkele bywerpzels zyn, die in de betekening aan het woord geen, of weinig, kracht toebrengen; maar echter gemeenlyk immers, en voornaamelyk by ons, als gezegt is.

Het voorzetzeltje ge, dat wy afkorten van de woorden in infinitivo, behouden wy in præterito, en in passivo, b. v. zien, gezien hebben, en gezien zyn.

23. Het *præteritum imperfectum* wierd gevormt van het *infinitum*, met verandering van de *n* in *de*, b. v. *vraghen*, *vraghede*, *peinsen*, *peinsede*, *volgen*, *volgede*, *sterven*, *stervede*, *vangen*, *vangede*. Zo schreven zy, *doe vervoerde die engel wech*, voor voer. Doch dan wierd tot verkorting de naastlaatste *e* wel uitgeworpen. Zo wierd van *vragede*, *vraegde*, van *peinsede*, *peinsde*, van *volgede*, *volgde*, van *stervede*, *sterfde*, van *vangede*, *vangde*. Zo maakten de ouden uit *lessen*, *lesseden*, en daar van, by verkorting, *lesden*, *ende lesden haren dorst*. Maar dikwyls sneden zy de gantsche lettergreep *de* af, en veranderden dan gemeenlyk de klinkletter. Dus wierd *stervede* sterf, en stierf, *vangde* ving, *vraegde* vroeg, en *wiesschede*, uit wasschen, wiesch. In die vorming gebeurde wel eene letterwisseling. Van *kloppen* was *kloppede*, doch daar van wierd *klopte*. Zo zeiden de ouden *blinctede*, voor *blinkende*, van *blinken*, dat by ons *blonk* geworden is, en *scictede*, voor *schikte*.

Wy verkorten het *præteritum imperfectum* dus mede en zeggen, *vraagde*, of *vroeg*, *klopte*, *kleedde*, voor *vragede*, *klopde*, *kloppede*, *kleedede*, enz. Zo de wortelletter van 't woord reeds een *d* heeft, dan moet die verdubbelt worden, b. v. *ik leidde*, *ik bevrydde*. Maar zo daar een *t* is, en *d* met *t* zoude moeten t' zamenkomen, dat een onaangenaam en zwaar geluid baart, dan word een van beide uitgelaten, of verwisselt. Dus zegt men *ik zifte*, voor *ik ziftde*, van *ziftede*, uit *ziften*. *Ik tarte*, voor *tartde*, van *tartede*, uit *tarten*. Van *gapen*, en *schrappen*, zegt men, *ik gaapte*, *ik schraapte*, voor *gaapde*, *schraapde*, voor *gapede*, *schrapede*, dewyl *p* in deuitspraak geen *d*, maar een *t* wil hebben. Qualyk zoude men schryven *gaaptede*, *schraaptede*, om dat geen *t* in die woorden plaats heeft, noch behoort. Maar in *rekenen*, *openen*, en diergelyke woorden, word *en* afgeworpen, en men zegt *rekende*, *opende*, enz. Meer verkorting is in *ik ging*, *ik stond*, *ik schreef*, enz.; doch de wyze van die vorming is even gezegt.

24. De ouden hadden in 't *præteritum imperfectum* zeer dikwyls een *a*, daar wy een *o* gebruiken, b. v. *wracht*, *vacht*, *verslant*, voor wrocht, vocht, verslond. Men schynt hier uit te kunnen afnemen, dat de *a* by hen een donker geluid had, zweemende naar de *o*. De ouden zeiden ook *borgen*, voor bergden, en in zeer veele woorden was dat *præteritum imperfectum* anders gevormt, dan 't gebruik heden ingevoerd heeft. Hunne taal was, *Hy wracker hem over*, voor hy wreekte 'er zich over. *Hy sciep*, voor schepte, putte. *Hy woed*, voor hy waadde, *versteefde*, voor verstyfde, *bies*, voor bassede, baste, *bries*, voor brieschte, *seynde*, voor zond, enz.

25. Zo was het mede in 't *præteritum passivum*. *Belyd* was beleden, *gesent*, gezonden, *verslint*, verslonden, *gebuicht*, gebogen, *gewyst*, gewezen, *gepryst*, geprezen, *gestryt*, gestreden, *verderft*, verdorven. In 't tegendeel, *aangeschouwen* was aangeschouwt, *ghevloghen* gevluht.

26. De algemeene uitgang der *verba infinitiva* is *en*, *lezen*, *schryven*, *leeren*, *eeten*, enz. Daar zyn dan geene woorden uit hunnen aard van eene lettergreep; 't en zy men mogelyk het wordeken *zyn* moest uitzonderen: waar van echter de ouden *gezynt* zeiden, gelyk *geweest*. *Zyn* zoude dan kunnen *zyn zyen*, als *wezen*. 't Is waer, de ouden hadden, gelyk wy, *gaen*, *staen*, *sien*, enz.; maar schoon de uitspraak en 't gebruik die tot eene lettergreep heeft versmolten, in den grond bestaan zy uit twee, op deze wyze: *ga-en*, *sta-en*, *zi-en*. Even zo was *vloen* het meergetal van *vlo*, 't geen wy vlooyen schryven. Dus spellen de Hoogduitschen, *gehen*, *stehen*, *sehen*; en dat stemt overeen met de taal onzer gemeene voorvaderen, als by Willeramus, en anderen, te zien is. Willeramus heeft zelf ook wel *gaan*, vermits de aalouden de *infinitiva* eindigden in *en* en *an*. Dus zeiden zy *slahan*, voor *slahen*, slaan: 't geen de Hoogduitschen noch noemen *schlagen*, gelyk wy voor *drahen* zeggen *dragen*. Om de gemakkelykheid der uitspraak te helpen, maakten zy van *ga-*

hen gangen, van *hahen* hangen, van *slahen* slagen, enz. Dit viel te lichter in de woorden die een *h* hadden, dewyl zy die uitspraken als *ch*, die weinig van een *g* verschilde. De *n* was een tusschenvoegzel.

Ik merk hier aan met een woord, dat de eerste persoon in *indicativo* by de aalouden dikwyls niet verschilde van den *infinitivus*. Willeramus: *Ich machon*, ik maken, ik maak, *ich levon*, ik leven, ik leef, *ich behaldon*, ik behouden, ik behoude. Doch dan is de *n* een aanhangzel: want hy zegt ook, *Ich havo*, ik heb, *ich givo*, ik geve, zo wel als *ich havon*, enz. De derde persoon in 't veelgetal had dikwyls *nt*, gelyk by de Latynen. B. v. Willeramus schreef: *Thie wingardon bluoyent*, de wyngaarden bloeyen. *Vorecudent*, zy voorkondigen. Maar die *t* bleef ook wel achter. *Thie nachtsctadan wichan*, de nachtschaduwen wyken. *Thusent scilde hangen*, duizend schilden hangen. Zo zeiden de ouden wel *zynt*, voor *zyn*. Die onnutte ballast is nu buiten boord geraakt.

27. De ouden maakten een verkorting en t' zamenkrimping in verscheide spreekwyzen. Dus zeggen zy, *hen es*, en *hens*, of ook *hen es*, voor *het ne es*, het en is niet. *Wy en comere niet*, voor wy en komen 'er niet. *Datsere*, dat zy 'er. *Storter*, stortte 'er. *In gebanner vierschaer*, in gebannener. *Buter materie*, buiten der. *My nerdynckes*, voor *my ne herdynckes*, 't geheugt my niet. *In volherder blytschap*, in volherdender. *Van synder onbegriper wysheit*, onbegrypelyker. *Ent* was eindigt, *reyn* regen, *solder*, zoldener, soldaat, *melicx*, ook *melichte*, mogelyk, *costelike bereidsen ende spannen*, bereidzelen, en spannen, voor spangen, verkort van spanningen, 't geen wy ook zeggen spanzels. *Som* is zommige. Wy hebben daar van *zomtyds*, *zomwylen*. *Tschers* was 't scheermes, ook *scheerse*. *Scheeren in den scherpen scheerse*. Zy zeiden *comanne*, *comenscap*, voor koopmannen, of kooplieden, en koopmanschap. Byzonder vind men veele zulke verkortingen by Melis Stoke, b. v. *tien tiden* is te dien tyden, *in weet* is ik en weet, *binden* binnen den. Hy schreef *Ghodsat*, voor Gods hand.

Wy gebruiken ook wel diergelyke verkortingen; by voorbeeld, *dat z'er*, voor dat zy 'er, 'er is dan *daar*, of *haar*. *Het's*, het is. *Komenschap doen* is een gewoone kromtaal.

28. De ouden sneden de laatste lettergreep *en* in 't veelgetal dikwyls af, zo dat 'er van 't enkel getal geen onderscheid was. Dus zeiden zy *scaep, jaer, voet, man, wapen, biscop, vaet*, enz. voor schaapen, jaaren, voeten, mannen, wapenen, biscoppen, vaten, enz. 't geen by de Hoogduitschen ook dikwyls geschied. Zo zeiden de ouden *been*, voor beenen. *Dat achter die been langer heeft*. By Willeramus leest men dus al: *Thiu wyf sint fragilioris sexus than thiu man*, de wyven zyn van een broozer geslacht dan de mannen. Straks laat hy daar op volgen, *mith then wivon*, door de wyven. Die afkorting was ook wel in woorden, b. v. *Nochtan heb wy stroo*, voor hebben. *Wy ben*, voor wy bennen, zyn. Zo ook in *bin*, voor *binnen*. *Bin lange*.

Die gewoonte duurt ook by ons. Wy zeggen *duizend jaar*, voor jaaren, *duizend man op de been brengen*, voor mannen, en beenen. Dus is *te voet vallen*, 't geen de ouden uitdrukten, *te voeten vallen*.

29. De uitgang van 't veel getal was by de ouden niet alleen *en*, en *s*, gelyk by ons *boomen, stroomen, molens, kussens*, maar ook *e* en *er*, op de Hoogduitsche wyze. Deze wierden wel alle drie van 't zelve woord gebruikt. Zy zeiden *verkens*, en *verkenen*, gelyk wy *mans*, en *mannen*, waar aan 't gebruik de wet voorschryft. Maar zy schreven ook *walvissche, rocke, cledere*, voor walvisschen, rokken, klederen. *Wapine* waren wapenen, *beene* beenen. *Stant op dyne beene*. Dus kaptten zy de *n* ook wel van 't einde der woorden, en maakten van *gaen, gae*. *Gae wi wech ende vliene*. Dit deden zy ook aan naamwoorden, b. v. *des ootmoedighe wysheit, van eenen wise ende goeden wive*. Dus zeiden zy *quaet doe*, voor quaad doen. Zo komt by hen *doe* van *doen*, waar voor zommige nu *toen* willen gezegt hebben; hoewel de ouden dat *toen* niet kenden. Dit *ga, doe* enz. voor gaan, doen, hoort men noch wel in zommige Zeeuwsche gewesten;

en eenige Hollanders zeggen, en schryven, *zegge* en *schryve*, 't geen een belachelyke taalfeil is. Doch zeer gemeen was by de ouden de veelvoudige uitgang op *er*, als *blader*, *cleder*, *kinder*, waar voor zy ook zeiden *bladen*, *cleden*, *kinden*, van blad, kleed, kind. *Lerer* waren leeraars. *Der armer moeder* was de moeder der armen. Zo zeiden zy, *tland der levender*, *die scare der boser*. Hier achter stelden zy noch wel een verdubbeling van dat veelgetal, voegende by die *r* noch *en*, b. v. *bladeren*, *clederen*, *kinderen*, *gateren*. Dus is van *loof* 't meergetal *lover*, en *loveren*, van *scherf*, *scherver*, *scharveren*, en *scherven*, van *spaan*, *spaenen*, en *spaanderen*, van *burger*, *burgen*, en *burgeren*. Dat alles vind men zo by de ouden. Zy bragten deze *r* wel over in 't enkel getal, en zeiden *cledinghe*, voor kleedinge, *telghere*, voor telg. *Als een palmen telghere*. Zo mede *verklederen*, voor verkleeden. Op die zelve wyze verdubbelden zy wel den veelvoudigen uitgang in *en*, en zeiden, *ten voetenen*, *woordenen*, *ravenen*, *tollenen*, *vastenen*, *melaetscenen*, *aelmoessenenen*, *proevenen*, enz. Zy hingen dat *en* ook wel aan 't enkel getal, b. v. *die rupsenen die een strael heefst*, de ripse.

Wy hebben noch in 't veelgetal *bladen*, en *bladeren*, *spaanen*, en *spaanderen*, *volken*, en *volkeren*, enz.; doch wy zeggen niet *kinden*, maar *kinderen*, om dat het gebruik alleen het laatste uit de oudheid heeft behouden. Maar wy hebben noch eenen anderen uitgang van diergelyke naamwoorden in 't meergetal, en zeggen *kinders*, *bladers*, *spaaners*, *lovers*. Het gebruik speelt hier den baas, en wil niet gezegt hebben *honds*, of *honders*, maar *honden*, niet *tyds*, maar *tyden*, en in 't tegendeel, niet *molenen*, maar *molens*, enz. Men moet dan niet de ouden volgen, maar de spraakmode, zal onze taal niet ouderwets en belachelyk zyn.

30. De ouden zeiden in den eersten persoon van den *indicativus praesens*, *Ic steel*, en *ic stele*, *ic stel*, en *ic stelle*, *ick bid*, en *ick bidde*, van *steelen*, *stellen*, en *bidden*. Zo mede, *ik dop*, en *ik doppe*, *ik doop*, en *ik doope*. *Ik steel*, *stel*, *bid*, *dop*, *doop*, is de enkele vorm; maar de *e* in *stelle*, *steele*, *bidde*, *doppe*, *doo-*

pe, is een aanhangzel, waar van men de tiende aanmerking kan zien. In *stellen*, *bidden*, *doppen*, enz. moet de medeklinker voor de aangehangen *e* verdubbelt worden, om *stellen* en *steelen*, *bidden* en *bieden*, *doppen* en *doopen*, enz. niet te verwarren.

By ons is dit zelve noch in gebruik. Eenigen willen dat de rechte vorm is, *ik bid*, *ik heb*, anderen, *ik bidde*, *ik hebbe*. Dit word beslist door 't evengezegde. De laatste lettergreep van den *infinitivus* word afgeknot, om den eersten persoon te vormen, zo de zelve medeklinker de laatste lettergreep aanvangt die de voorige eindigde, als in *letten*, *spitten*, *redden*, *scheppen*, enz. 't Is dan ik *let*, *spit*, *red*, *schep*. Anders word *en* afgesnoeit. Zo zegt men van *scherpen* ik *scherp*, van *slaapen* ik *slaap*, van *vryen* ik *vry*. Het zelve geschied in de t' zamengesloten woorden, b. v. van *ga-en* is ik *ga*, van *sta-en* ik *sta*, van *zie-en*, ik *zie*. (Leest de 26 Aanmerking.) De laatste lyden geen aangehangen *e*, als wel alle de andere; doch die is aan de vorming niet wezentlyk noch noodzaakelyk. 't Gebruik en de welluidendheid zyn hier de eenige regel. 't Is waar, by de *Grieken*, en *Latynen*, ging de eerste persoon van 't *verbum activum* altoos uit in een klinkletter, b. v. λέγω, *legoo*, ik *zeg*, *amo*, ik *bemin*; doch 't is niet noodig, dat wy onze *e* in de plaats schuiven, vermits onze vorming gelyk is aan die van de *Hebreen*, in hun derde persoon van 't *præteritum*, 't geen ook wel het *præsens* betekende. Zo was [Hebreeuws"/> *ragam*, hy heeft gesteenigt, [Hebreeuws"/> *barah*, hy heeft gegeten; en dus hadden zy nooit een enkele klinkletter in 't einde van 't woord.

31. De tweede persoon van de *verba finita* ging by de ouden uit in *st*. *Du sulst*, *du hebst*, *du bist*, *du schryfst*; doch daar achter klampten zy ook dikwyls hun gewoon aanhangzel *e*. *Du sulste*, *du hebste*, *du biste*, *du schryfstste*. Voor dit laatste zeiden zy ook wel *schryfte*. *Schryfte ten smaect mi niet*, schryft gy. Doch daar omtrent was een groote verscheidenheid. Zy zeiden, *du suls*, *sults*, *sulst*, *sulste*, en *ghi sult*: 't geen ook plaats had in andere woorden. Zomtyds wierpen zy den uitgang *te* af, en zeiden, *du wils*, voor *du wilste*, en met tusschenvoeging, of

verplaatzing der *e*, *du willes*. Zomtyds lieten zy de *s* achter, en zeiden *du wilte*, voor *du wilste*. *Al dat du wilte, du hebt*. Zomtyds verplaatsten zy die. *Du wilts*, voor *du wilst*. Zomtyds voegden zy wel een *e* tusschen beiden. *Du willest*, voor *du wilst, du hevest*, voor *du heefst*, van *heven*, voor hebben. Dus zeiden zy, *zeggeste*, voor *zegges, zegste*. *Doet datstu wilst, want wattu versoeckes en mogeste niet vercrigen*. Zo, *du vermeeres* voor *vermeerste*. *Waeromme soe comste ghy, comeste omme penitentie, so sulste vercrigen, maer willes du*, enz. *Du quetses*. Hier van vormden zy ook door uitlating der *s*, *du wilt*, voor *du wilst, of wilste*. *Alstu dit kint gesoget hebt*, voor *hebste, of hebbes*. Zomtyds stelden zy een *t* voor die *st*, daar ze niet en behoorde, b. v. *wiltste, kontste, du volgdetste*. Zomtyds wierpen zy die *t* uit, daar ze wezen moest. *Du makesde den omrinc*, voor *du maecteste*, *du ghaest*, voor *du gaetste*. Zomtyds wierd *ste* afgesneden, en zo *condeste* tot *conde*. *Ic woude sien hoe du striden conde*. Zomtyds wierd de aangehangen *e* wel verwisselt met *i*. *Disputiersti of vertelste*, ook met *u*, *wat ist datstu doetstu*. Doch dan is *i* verkort uit *di*, voor *ghi, vliede*, vlied *gy*, en *u* uit *du, weets du niet*, waar voor zy anders zeiden, *weetstu niet*. Dus is *wiltu wilstu*. Zy zeiden ook *willes du*. Vermits nu by *du* ook *gy* in gebruik quam, voegden de ouden den uitgang *st*, of *ste*, gemeenlyk by *du, du sulst, of sulste, du wilst, of wilste*; maar *t* by *gy*. *Sult ghi, gi sult, ghi wilt*. Echter zy deden ook wel anders, b. v. *Alsstu dit kint gesoget hebt, du hebt. Ist dat gy staets in den geloove, gy staets*. Zy schreven ook *waerom soe coemste gy, leven woudy gy, costy gy, en haelde gi niet weder, en sochte gi niet*.

Tegenwoordig hebben *du, stu, di, dy, ste*, enz. geheel uitgedient by onze landgenooten, en *gy*, met den uitgang *t*, heeft alleen het veld behouden. Wy zeggen, *gy gaat, gaat gy* enz. 't Blykt uit het gezegde, hoe dat door 't gebruik ingevoert is.

32. De *Imperativus* der ouden was *coemt, stant, gheeft, neemt, sidt*. Zomtyds wierd een *e* voor de *t* inghelascht. *Ontfanghet*.

So seide die pelgrim, sparet, spaert. Zy lieten die *t* ook wel af, en zeiden, *offer, ghanc, ghif,* offer, ga, geef. De gewoone *e* wierd 'er wel aangehangen. *Kome te mi,* kom tot my. *Versware syn oren, ende slutet syn oghen.* *Staet op ende aenbede, begrave den lichaem.* *Gelove en twyfel niet.* *Broede,* broed, *verderve,* verderf, *werpe,* werp, *vlie,* en *vlye,* voor vliede, vlied. By zommige *imperativa* laptten zy *ch,* en zeiden *slach,* voor sla, *sich,* en met een voorzetzel, *besich,* voor zie, *doch,* of *doech,* voor doe, *verstant ende docht,* versta en doe het, *ontdoch dyne oghen,* ontdoe, of open, uwe oogen, *en ghedogher niet meer toe,* doe 'er niet meer toe; *ghedoen* is doen. Op die zelve wyze zeiden de ouden wel *stege,* voor stede. *Des steghes Jerusalem.* *Prince des halven deels der steghen,* der stad. *Een slechse* was een sleede. Die spreektrant is elders noch wel gebruikelyk.

't Heeft dan geen grond in de oudheid, dat men in *indicativo activo* zoude moeten zeggen, *ik bidde,* en in *imperativo* in 't enkel geval *bid,* maar in 't veelgetal *bidt;* vermits de ouden van zulk een onderscheid niet en wisten, maar dat alles verwisselden. Evenwel ik keure goed al wat men tot taalverbetering daar omtrent kan invoeren.

33. De ouden knoopten na de wyze der Hebreëen niet alleen den werker, maar ook het voorwerp, of de uitwerking, dikwyls aan het werkwoord, b. v. *consenteric,* consenteer ik, *vindicker,* vind ik 'er, *Hi antwoerde jaeck,* ja ik, *verporredi mi te gramscappen,* verport, verwekt gy my tot gramschap. *Hi onderweesse,* was hy onderwees ze. *Wildi yemant van Gode verscheiden,* wil u ymand van God scheiden. *Wat benytstuut,* wat benyd gy het. *Waerom en doernagelstune niet,* waarom en doornagelt gy hem niet. *Sultune,* zult gy hem. *Ne* staat voor *en,* met een verplaatste *e,* en dat beduid *hem.* Ziet de 65 Aanmerking. *Heefstuer* was, hebt gy 'er. Merkt, dat *di* dus aangehangen een *nominativus,* of ook een *accusativus* was. *Waendi* is waant gy, voor *waenstu,* en *bereidi* is bereid u, van *dich.* Dus is 't ook met het aanhangsel *se.*

Wy hebben daar van noch iets overbehouden, b. v. *weetge,*

of *weetje*, voor weet gy, *zulje*, voor zult gy, daar de *t* om de welluidendheid uitgeworpen is. Het aangehangen *ze* is ook een *nominativus*, of *accusativus*, b. v. *laat ze slaan*, is laat, of gelyk men geregelt spreken moest, laten *zy* slaan. *Slaatze* is slaat hen, of haar: want dit past op het mannelyk, en ook op het vrouwelyk geslacht. Onderscheid in die verscheidene betekeningen van dit *ze* te stellen in de zamenkoppeling met, of scheiding van het werkwoord, steunt niet op de oudheid, noch op den aard van dat aanhangzel. Ik mag echter wel lyden, dat het een nieuwe taalbeschaving zy.

34. 't Is volgens de regelmaatigheid, dat een *substantivum* en *adjectivum* in getal, geslacht, en naamval, moeten overeenstemmen. Dit vind men by de ouden wel waargenomen door een gelyken uitgang aan die beide te geven, b. v. *Dat wy t' onsen lesten vertrecken van onsen voorseiden landen hebben doen hersien. Van allen quaden wercken. Wy zeggen, van alle quaade werken. Dit is te verstaen van allen anderen troostelycken ende behulpelycken wercken, daer men den vreemden, of den verdruckten mensche mede troost ende bystandt doet. Souden allen afkomsten van Adam gepynt worden. Van logenachtigen oft ydele woorden. Het gelove van desen wysen Coningen. Ordonnantien van onser moeder der heyligher kercke. In de herten der heyliger ende goeder menschen. Een bewys van schooner toekomender klaerheit van tyde. Waren ghene hoghere cederboem, boem by verkorting voor boomen.* Men leest dus dikwyls by de ouden, schoon het nu hard voorkomt, *allen menschen*, voor alle menschen. Zo zoude men moeten zeggen in *nominativo*, *grooten mannen*: maar het oor wraakt het geluid van zo dikmaals *n*, of *r*, na malkanderen, en de tong vind zich te vaak gestuit door die uit te spreken. Om dan de welluidendheid en vloeyentheid te voldoen, knipt men de *n* en *r* van de *adjectiva*, en wy zeggen, *alle menschen, groote mannen*. Dus *der groote vrouwe*, voor der groter vrouwe, of vrouwen, gelyk de ouden spraken. Die welluidendheid is van onze Overzetters dus in acht genomen in deze woorden: *Eph. 3: 5. Ghelyckse nu is geopenbaert syne Heylige Apostolen.* Regelmatig moest het zyn,

zynen heiligen Apostolen. Om zulk een hardluidende of gaapende langdraadigheid te schuwen, snyd men dikwyls eene letter, of lettergreep af. By voorbeeld, men zegt, *myn moeder*, voor myne moeder, *een grooten brief schryven*, voor eenen grooten brief, enz. Deze aanmerking komt zeer veel te pas; hoewel men die niet moet misbruiken. Men kan ook zeggen, *de Grootte, de Ryke*, en *de Grooten, de Ryken*. Dus mede de *uitverkorene*, en de *uitverkorenen*. *En* is volkomen; *e* is een verkorting door de afgesneden *n*: gelyk de ouden wel zeiden, in 't *ghemee* voor in 't gemeen. *Ic sal u quaet doe*, voor doen. *Machschie*, voor magschien.

35. Achter de *præpositiones*, of voorzetzels, *buiten, in, met, om, tot, tusschen, van, uit* enz. hadden de ouden *den* in 't mannelyke, *der* in 't vrouwelyke, en *het* in 't onzydige. Dus vormden zy dan ook de bygevoegde *adjectiva*. Maar hoe zy de geslaghten verwerden, is gezegt in de 4. Aanmerking. B. v. *met der herten, en met den monde*. Zomtyds echter geschiedde dat wel niet. *Men hoort de vogelkens in de mute getemt*, voor in der muten. Zy zeiden, *van der riviere*, en *wt der rivieren*. Na *met* verwisselden zy gemeenlyk de *d* in *t*, en zeiden *metten*, of *metter*, voor *met den*, of *met der*. *De man metter dorren hant. Met barnenden oghen, ende met onsteken aansicht*. Zomtyds lieten zy *den*, of *der*, ook wel uit.

Uit die oude vorming is by ons overgebleven, *uit den dooden, in koelen bloede, in goeden gemoede, in den jaare, tot den einde, ter goeder trouwen, metter haast, metter hand, metter tyd, totter dood*, waar voor de ouden ook zeiden, *totten dode toe, ter ooren komen, van verren*. Wy zeggen mede *met haast, met blooten hoofde*, voor *met den, pand ter minne*, of *minnen*, voor *met*, of in der minnen.

36. De ouden vormden den uitgang der naamwoorden in *heit, heet, heide, hede*, in 't veelgetal tot *heiden*, en *heden*. Dus zeiden zy *onsterflicheit, gheheelheit, die waerhede, schoonhede*, en *hoogheden*, en *vrolicheiden*. Doch zy lieten tot verkorting *he* wel uit. Zo

wierd van *weelhede* weelde. *Du wescaps hier in weelhede*. Dus mede van *die lenghede*, die lengte, van *wydhede*, die *wide*, en *wyde*, de wydte, van *beschermhede*, *beschermdede*, van *jonchede*, *jongde*, van *versaethede*, *versaeddede*, van *outhede*, *oude*, *oudte*, van *gesonthede*, *gesondde*. Dikwyls wierd de *d* verwisselt met een *t*. Zo zeiden zy *hoochte* van *hooghede*. *Die hoocheden van Egipten*, hoogten, waar voor zy ook zeiden *hogeden*. Hier mede quam overeen *salichte*, van *salichede*, *naerste*, en *nerste*, van *naerstichede*, *diefte*, van *diefhede*, *dievery*.

Wy hebben noch veele diergelyke woorden in gebruik, die buiten twyfel van zulk een oorsprong zyn, en zeggen, *oudte*, *langte* (by de ouden *lancte*) *breedte*, *dikte*, *wydte*, *diepte*, *hoogte*, *grootte*, enz. In de naamwoorden, die dus niet verkort zyn, hebben *heid* in 't enkel, en *heden* in 't meergetal, alleen hun gebruik behouden, b. v. *hoogheid*, en *hoogheden*.

37. De ouden gebruikten de uitgangen *heit*, *nisse*, *ich*, en diergelyke, menigmaal anders achter de naamwoorden, dan het gebruik die nu ingevoert heeft, met verlangen en verkorten. Zy zeiden, *verstandnisse*, voor verstand, *betrouwenisse*, voor betrouwen, *verlatenisse*, voor verlaten, *bevelinghe*, voor bevel, *ghebruikenisse*, voor gebruik, *ongelucsaeem*, voor ongelukkig, *weghesceide*, voor wegscheiding. *Hovaerde* was by hen hovaardy, *mogentich*, vermogende, *dusentich*, of wel *duust*, duizend, *heerschap*, heerschappy, *ongestade*, ongestadig, *gesciente*, geschiedenis, *noet*, noodig, *bedriech*, en *bedriechnisse*, bedrog. Zy zeiden ook *hatye*, *quadie*, *afgodie*, *duvelie*, voor haat, quaadheid, afgodery, en duivelery. Ziet de 8 en 9 Aanmerking.

38. De ouden hadden den uitgang *ichheit* in veele naamwoorden, waar in het gebruik die nu verandert heeft, b. v. zy zeiden *gestichticheit*, voor stichting, *weeldicheit*, voor weelde, *mogenticheit*, voor mogendheid, *invloeyicheit*, *sterkicheit*, enz.

Doch wy behouden dien uitgang ook in veelen, b. v. *barmherticheit*, *vochticheit*, *dikkigheit*, *zwaarigheit*, *maatigheit*, *zoe-*

tigheid, slappigheid, zuinigheid, enz. Uit verscheide van deze en diergelyke konde *ig* zeer wel gemist worden; en 't zoude den zin voldoen, zo men zeide, *dikheid*, of *dikte*, *vochtheid*, *reinheid*, *slapheid*, enz. Voor *weeldicheid*, zegt men nu *weelderich*.

39. De vrouwelyke *substantiva*, uitdrukkende hun ampt, of werk, hadden verscheide uitgangen, Veele eindigden op *inne*, als *koninginne*, *prophetinne*, *ghespelinne*, *overspelinne*. Zo *muilinne*, *hertinne*, enz. Zommige hadden *sche*, als *wastersche*, *overspeeldersche*, *bereiderssche*. Zommige *naersche*, als *kokenaersse*, *vermoordenaersse*, en by verkorting, *nersse*. Andere hadden *ersse*, *dienersse*, *toversse*, *prophetersse*, *zalfmakersse*. Eenige gingen uit in *igge*, *voorgangerigge*, *naeysterigge*, en *naeystersche*, *vertroosterigge*. Zo zeiden zy van officier *officierighe*. *Loddige* was een hoer, *lodder* een hoereerder. *Blive* was een overblyvend man, *bliveghe*, en *blivighe*, een overblyvende vrouw. Veele eindigden in *ster*. *Toverster*, *sangsteren*.

Wy hebben die meest alle noch, en zeggen, *waardinne*, *herderinne*, *boelinne*, *wolvinne*, enz., of werpen *ne* af. *Sche* en *ersse* is doorgaans verandert in *resse*, b. v. *toveresse*, *meestresse*, *zondaarresse* *prophetesse*; en zo is *overspeeldersche* *overspeelderesse* geworden. *Ster* is gemeen, *naayster*, *kappenzetster*, *klapster*. *Igge* hoort men zelden meer; hoewel het noch burgerrecht heeft in een onzer Zeeuwsche Steden, daar men zegt *naaysterigge* enz. Maar een *dievegge*, voor *dievigge*, pronkt noch alom met dien naam. *Klappeyen*, en haars gelyk, hebben noch eenen uitgang alleen.

40. De Nederduitsche uitgang van veele Landen en Steden, ook in 't enkel getal, is *en*, b. v. *Asien*, *Afriken*, *Zweden*, *Denemarken*, *Romen*, *Konstantinopolen*, *Groeningen*, *Kampen*, enz. Veele laten de *n* af in *Azie*, *Rome*, enz. Doch met dat zelve recht mogten zy 't ook doen in *Zwede*, *Kampe* enz. Het gebruik wil hier alleen voor reden gelden. Anders mogt men zo wel *Europen*, en *Ameriken* zeggen, als *Asien*, en *Afriken*, gelyk

de ouden spraken. De verwisseling van *a* in *e* in Asie, voor *Asia*, *Rome*, voor *Roma*, mag geschieden; maar men kan ook de *a* behouden, waar in de aalouden hunne naamen dikwyls eindigden. Men zegt, *de Europesche kooplieden halen Afrikaansche waren*. Waarom niet *de Europaansche kooplieden halen Afrikesche waaren*? Alleen om dat het gebruik de ooren daar toe gewent heeft.

41. De ouden hadden verscheide naamwoorden eindigende in *schap*, die nu geheel buiten gebruik zyn, b. v. *joetschap*, jodendom, *heerschap*, heerschappy. *Die macht dyns heerscaps*, uwer heerschappy. *Dat heerschap van der eersten scaren*, 't gebied. *Heerschap* was ook heer, en in 't gemeen de heeren. *Theerschap der werelt*, de Grooten. Zo was *manschap* de mannen, 't geen zy ook noemden *manlicheit*, en *vrouwscap* de vrouwen. Dus noemden zy gebelgtheid *belgenscap*, melaatsheid *melaetscap*, onwetenschap *onwetenscap*, in *omwetenscap* doen. Even zo zeiden zy *echtschap ende magedom*, *vroetscap*, wysheid. Hier van vormden zy ook *ongevroedschapheit*. Voor *schap* zeiden zy mede *schepe*, en *scip*. *Woenende uppe de heer-scepe*, op de heerlykheid. *Tgemeinte mint theerschip seldom*, de gemeente mint zelden de Heeren. *Al theersciprike*, al de heeren, of heerlykheden. *Dat twyscip ende geschil*, de tweespalt. Wy volgen dat na in *manschap*, *wetenscap*, *leedschap*, *gramscap*, *blydschap*, enz. Men noemt een heer ook noch wel 't *heerschap*.

42. In de woorden die op *ye* uitgaan, hadden de ouden dikwyls *nye*, en *rye*, anders dan *wy*. Zy zeiden *tuischernie*, *tovernye*, *loddernye*, ontucht: *wy tuischery*, *tovery*. Zy zeiden *raserie*, *wy razerny*: *zy gekelrie*, *wy gekkerny*. Ook gebruiken wy 't wel beide, b. v. *klappery*, en *klapperny*, *gekkery*, en *gekkerny*.

43. De *adjectiva* in 't veelgetal worden meest geëindigt in *e* en *en*, b. v. *zommige*, en *zommigen*, *vroome*, en *vroomen*. Wanneer die *adjectivè* worden genomen, en men 'er een *substantivum* onder

verzwijgt, dan word de *e* gebruikt. B. v. *Zommige reizen*, is zommige menschen reizen: want *zommigen menschen reizen* is tegen het gebruik, en de welluidendheid; hoewel niet tegen den aard der zake. Ziet de 34. Aanmerking. Maar als de *adjectiva* gestelt worden *substantivè*, dan gaan die uit op *en*, b. v. *God kent den oprechten*, dat is, den oprechten mensch. Op die zelve wyze is 't in het veelgetal, b. v. *de uitverkorene*, en de *uitverkorenen*. Onder *uitverkorene* word menschen verstaan; maar *uitverkorenen* staat *sustantive*, als ware het keurlingen. Zo zegt men, *de uitverkorene worden geroepen*, en *alle uitverkorenen worden zalig*. Men moest regelmatig zeggen, *wedergeborene menschen*; maar t' gebruik zegt ook *wedergeboren menschen*; doch dan is de *e* tot verkorting afgesneden. Daar kunnen echter woorden zyn, waar in men *e* of *en* niet mag afknotten, of men benadeelt den zin: B. v. wat anders is *gezonde mannen*, wat anders *gezonden mannen*: want het eene is van *gezond* en 't ander van *zenden*. Stelt men nu in *dativo*, den *gezonden mannen*, voor *gezondenen* zo kan ymand dit voor *gezonde* verstaen. Dus is een *gezonde* vrouw wat anders als eene *gezondene*.

44. Dat men de *adjectiva* in *en*, van mannelyk tot vrouwelyk maakt, door 't afknotten der *n*, b. v. *een verwonnen man*, *eene verwonne vrouw*, en die in *er* door 't byvoegen van een *e*, b. v. *een nuchter man*, *eene nuchtere vrouw*; steunt niet op het voorbeeld der ouden, dewyl die de geslachten verwerden. Maar ik wil dat wel aannemen voor eene verbetering der hedensdaagsche taal: want al wat tot klaarder onderscheid en verbetering kan dienen, is pryzelyk.

45. De *adverbia* der ouden gingen veele uit op *en*, b. v. *naamelycken*, *gunstelycken*. Doch voor *en* hadden zy ook wel *s*, en *x*, 't geen de andere uitgang van den *genitivus* was, als *grotelycs*, voor *grotelycken*, *bylicx*, voor *billycken*. By de *diminutiva* quam *kens*, *stillekens*, daar om de welluidendheid zomtyds noch wel een *s* voorgestelt wierd, *vriendelycxkens*. Dus zoude men zeggen: *Die vriendelyke man heeft ons vriendelyken verwelkomt en vriende-*

lykskens onthaalt, waar door hy ons grootelyks verplicht heeft.

Wy gebruiken dat aanhangzel *en* zo veel niet meer, maar snyden dat af, en zeggen, *naamelyk, gunstelyk, enz. Grootelyks, nauwelyks*, en diergelyke, blyven. In de *diminutiva* veranderen wy *kens* gemeenlyk in *jens*, of met verkorting, *jes*, daar wy om de welluidendheid der uitspraak, wel *s* of *t* tusschenvoegen. Dus zeggen wy, *zachtkens, zachtjens, en zachtjes, fraaikens, fraaitjens, en fraaitjes, stillekens, stilletjens, en stilletjes*: gelyk men zegt, *paksken, pakjen, en pakje, stuksken, stukje.*

46. Den uitgang op *gie* veranderden de ouden ook wel in *die*. B. v. zy zeiden voor *bosschagie* ook *bosschaeldie*. Zo mede *campaendie, montaendie, en campaenge, montaenge*, van 't Fransche *champagne, montagne*. Ja zy bragten die twee uitgangen wel t' zamen, *campaendgen lant*. Hier van maakten zy ook wel *se, of ze, paessaedsen*, passagien, *loodzen, logien, soulaedze, schuilagie, verschuiling*, 't geen zy ook *soulleringhe* noemden.

Wy hebben die twee uitgangen noch in veele woorden, en zeggen *bosschagie, en bosschadie, cieragie en cieraadje*: welke *i* wel in een *j* verandert word, *bosschaadje, cieraadje*. Anders word de *g* wel een *s*, of *z*, b. v. *vryagie, vryazie, zeilagie, zeilazie*, daar dan *je* geen *diminutivum* beduid.

47. By de ouden was *dieninc* een dienaar, naar de vorm van *coninc*. *Dieninghe onses Gods* betekende dienstknechten. Doch zy zeiden ook *dienlingen*. Dus waren *landwinnigen* akkerlieden.

By onze tydgenooten word in veele zodanige naamwoorden een *l* gelascht. Wy zeggen *zuigeling, vondeling, bekeerling, enz.* voor *zuigenling, vondenling, bekeerenling*, van *zuigen, vinden, bekeeren*. De *n* word uitgeworpen, om de moeyelykheid der uitspraak van de zelve voor *l*, dewyl de tong dan stuit; of ze word versmolten tot een *l*, gelyk de ouden zeiden *slapellaken*, voor *slaapenlaken, slaaplaken*. Dus word *banling* vervormt in *balling*, en zegt men *ballingschap*, voor *banlingschap*, of liever *bannelingschap*. De *e* word dan uitgelaten tot verkorting, als

in *bekeerling*, voor *bekeereling*, welke blyft in *vondeling*, *lieveling* enz.

48. De ouden waren ook wel gewoon zulk een *l* te voegen tusschen in naamwoorden. Zy zeiden, *eyndelvaers*, *eyndeldore*, *bosschaelgie*, gelyk wy ook zeggen, *de eindeldarm*. Dat was zeer gewoon in 't oud Fransch, waar in dan die *l* niet wierd uitgesproken. Men zoude mogen denken, dat dit van onze vaderen was nagevolgt in woorden, die zy van de Franschen ontleenden. Maar zy zeiden ook *gekelrie*, voor *gekkerye*, en doorgaans in *diminutiva*, *bosschelken*, *stuckelkins*, *stukskens*, *menschelkyn*, *schapelkyn*, *packelken*: 't geen wy uitdrukken, *menschken*, *boschken*, *schaapken*, *stukskens*, *pakskens*. Een uitgang der *diminutiva* was by de ouden ook *lyn* b. v. *oogelyn*, *maegdelyn*, 't geen zy ook zeiden *maegdekyn*. Dan kan *k* in *l* verwisselt, of een van beide uitgeworpen zyn. Anders word *k* ook verwisselt in *j*, *menschje*, *schaapje*, enz. In *stuksken* en *pakskens* is een *s* ingevlyt, om het te onderscheiden van *stukken*, en *pakken*, dat geen *diminutivum*, maar een *plurale* is. Doch die *s* word weder uitgeworpen in *pakje*, en *stukje*, vermits dan de dubbelzinnigheid weg is.

49. De ouden hadden veele *adjectiva*, die in *l* uitgingen, b. v. *verstandel*, *scamel*, *kostel*, *begripel*, *wantrouwel*, *behaghel*, *behaghele*, voor verstandig, begrypelyk, kostelyk, wantrouwig, behagelyk. Hier van vormden zy ook zulke *substantiva*, *scamelheit*, *behaghelheit*, *wantrouwelheit*.

Dus zeggen wy, *vermetel*, *dertel*, waar voor de ouden *derten* zeiden, *kreupel*, en daar van *vermetelheit*, *dertelheit*, *kreupelheit*.

50. De ouden schreven *middel*, en *midden*, gelyk *dertel* en *derten*, *vermetel* en *vermeten*.

Dat eerste is overgebleven in veele van onze *substantiva*, die daar van t' zamengesteld zyn, b. v. *middelmaat*, *middelman*, *middelaar*, *middelmoet*, *middelweg*, *Middelburg*, *bemiddelen*. Hier

van heeft ook een *middel* dien naam, om dat het is in 't *midden* tusschen den werker en het uitgewrochte. De *middel* is noch het *midden* des lichaams. Maar 't gebruik heeft daar aan het mannelyk geslacht toegeëigent.

51. De woorden uitgaande op *len*, en afgeleid van een ander woord, betekenen een verkleining, rasheid, of vermenigvuldiging van die werking. Zo is *trappelen*, en *trippelen*, van *trappen*, *druppelen* van *druppen*, *brokkelen* van *brokken*, *huppelen* van *huppen*, *duikelen*, van *duiken*, *stippelen* van *stippen*, *zypelen* van *zypen*, enz. Maar 't is zo niet met woorden, die van een *substantivum* in *l* gesproten zyn, b. v. *hagelen*, van *hagel*, *hekelen*, van *hekel*, *kakelen*, van *gekakel*. De *l* wees ook wel een verkleining aan in naamwoorden. Zo was *menschelkyn* een menschje, *schapelken* een schaapje, *doeckelken* een doekje.

52. Het Nederduitsch laat toe, dat verscheide *verba infinitiva*, of onbepaalde woorden, onmiddelyk na malkanderen achter een bepaalt woord volgen, die dan gezaamentlyk als een onbepaalt uitmaken. Zo geschied b. v. achter *zoude*. *Hy zoude moeten willen zeggen*. Achter *heeft*. *Hy heeft twyfelen laten varen*. Achter *zal*. *Gy zult moeten laten blyven*, enz.

53. By de ouden word *is*, en *heeft*, in *præterito* dikwyls verwisselt, zo als noch heden geschied, en zy gebruikten wel het een, daar wy het ander stellen, b. v. *Ic hebbe ontwaect*, voor *ben*, *hy heeft opgestaen*, *hy heeft gegaen totter steden*, *hi was gestaen*. *Dese regele heeft altyds niet waer*, voor *is*.

54. De ouden behielden zommige woorden nader by hunnen oorsprong dan wy. B. v. zy zeiden *tammen*, voor *temmen*, van *tam*, *crancken*, voor *krenken*, van *krank*, *verplatten*, voor *verpletten*, van *plat*, *ghedranct*, voor *gedrenkt*, van *drank*, *gevestigt*, voor *gevestigt*, van *vast*, en *bevasten*, voor *bevestigen*. Zo *dakken*, voor *daken*, *lotten*, voor *looten*, *dallen*, voor *dalen*.

55. De ouden hingen dikwyls achter de werkwoorden *en* om uit te drukken *hem*, b. v. *Die here aansachen*, de Heere zag hem aan. *Ik hielten*, *ic en sals niet laten gaen*, voor ik hield hem, ik en zal hem niet laten gaan. *Si spanneden*, zy spanden hem. *Neemten ende spant hem*. *Si diendenden*, zy dienden hem. En daar achter hingen zy noch wel hun overtollige *e*. *Men en salne niet besniden*, men en zal hem niet snoeyen. *Die afgoden ende diene maecte*, daar *ne* hen is. *En* was ook wel hy, in *nominativo*. *So tasten aen eenen beseten man*, zo tastte hy aan. Maar voor *n* hadden zy ook wel *m* b. v. *diem gevangen hebben*, voor die hem. *Hi dedem slaen*, voor hy deed hem. *Haddem*, had hem. Dit verbasterde wel tot *es*. *Hi was contrari hem*, ende *en lietes in den tempel niet*. *Lietes*, voor liet hem. Even zo hechtten zy 'er achter de werkwoorden voor haar, of haarer. B. v. *Hi en wouder niet horen*, hy en wilde haar niet hooren. *En wilter niet horen*, en wilt haar niet hooren.

Het gebruik heeft dit *en*, voor hem, of hen, nu uit de beschaafde taal verbannen; hoewel het in een gewest van Zeeland noch burgerrecht behoud: maar 'er, met een uitlatingteken, is noch gemeen. Doch vermits men *daar* en *haar* by verkorting schryft 'er, moet men zien in wat zin het voorkomt. *Let 'er op*, is let daar op. *Ziet 'er na*, is ziet daar na. Maar *dryft 'er uit*, is dryft haar uit. Doch gemeenlyk is dan 'er verkort uit *haarer*, *hunner*, *zyner*. B. v. *Ik heb 'er geen*, is ik heb haarer, of van haar, geen, *geeft my 'er een*, is geeft haarer my een, een van haar of hen: want de geslachten wierden verwert; en daar om zegt het gebruik noch wel van mannen in 't veel getal, *haar*.

56. De ouden gebruikten wel een *participium* voor een *verbum*. *Si wort denckende om haren droem*, voor zy dacht om, of aan, haaren droom. *Als Nathanael hoorende was*, dat *Jesus dese getuigenisse van hem gevende was*.

Zommigen zyn noch wel zo schryvende, en sprekende. Maar dat is als een lamme wantaal af te keuren.

57. De t' zamenkoppeling van twee of meer *substantiva* tot een naamwoord, was bekend en in gebruik by de aalouden, als Willeramus, en anderen; maar zeldener in latere tyden. Men vind ze echter ook wel by de ouden, b. v. *maentsuveringhe*, anders *maentsmetten*, *dienstjoncvrouwen*, *geweneliedeken*, *treurzang*, *doechtstarheit*, *deugdsterkte*, *beschaemtdruckich*, *druksalich*, *volhertelyc*, *met volherteliker bliscapen*, met volherdende blydschap, *vulghenesen*, ten vollen genezen. Zomtyds voegden zy een *s* tusschen de koppeling, b. v. *paeschsavond*.

Zulk een woordenkoppeling is nu zeer gemeen, en een zonderlinge kracht, verkorting, en çieraad van onze taal. Dus zegt men *tempeldienst*, *kroonrecht*, enz. Maar dikwyls voegen wy 'er ook een *s* tusschen, als in *godsdienst*, *scheepsrecht*, enz. Men kan zeggen *rykstaf*, en *ryksstaf*. Doch 't gebruik wil gezegt hebben *hemelryk*, niet *hemelsryk*, *aardryk*, niet *aardsryk*; maar *ryksbestier* is beter dan *rykbestier*; zo dat alles hier afhangt van 't gebruik, en de gemakkelykheid of welluidendheid der uitspraak. *Vol* is ook eigen aan veele onzer woorden, als *volmaken*, *volherden*, enz.

58. De ouden plagten wel een *substantivum* en *adjectivum* tot een naamwoord te smeden, b. v. *des outmans huus*, des ouden mans huis; *baervoets*, of *bervoets*, *baar*, dat is bloots, voets; *zytdraet*, voor zyden draad; *meenwiven*, voor gemeene wyven, hoeren; *steenhuus*, voor steenen huis.

Dit geschied ook dikwyls by ons. Dus zeggen wy een *jongman*, voor een jong man, gelyk een jonge dochter; een *edelman*, voor een edel man; *oudvaderen*, voor oude vaderen; *volmagt*, voor volle magt. Dus *goedkoop*, *vettewaarier*, *oudkleerkooper*, enz.

59. De ouden waren gewoon die woorden, die met eenig voorzetzel gekoppelt waren, zo te behouden, daar wy ze plegen

te scheiden, en 't voorzetsel te verplaatzen. Zy zeiden, *hy toedede*, voor hy dede toe. *Sy ophieffen den steen*, voor zy hieven op. *En aflaet niet*, voor en laat niet af. *Hi wtsneet*, voor hy sneed uit. *Hy opdede synen mont*, voor hy deed op. *Als men aendenct*, als men denkt aan. *Doese die Vader geomhelset had*. *Hi doot maecte*, hy maakte dood, hy doodde. Zo zeiden zy *geaenbeden*, voor aangebeden, *als God gheaenbeden wesen*, *gevoorweten*, voor voorgeweten. In 't tegendeel zeiden zy, *om te helsen*, voor te omhelzen. *Ic hebbe begeert dy om te helsen*.

Wy behouden dat noch in zommige woorden, en zeggen, *wy aanbidden God*, en *wy bidden God aan*, *Ik aanmerke*, en *ik merke aan*. Maar voor *ik overwege*, zegt men niet, *ik wege over*, enz.

60. In de oude rymen was gewoon, dat men 't *adjectivum* achter 't *substantivum* plaatste. B. v. *Man groot*, *Heer goedertier*. Maar zy deden 't ook wel in ongebonden styl, en zeiden: *Du heves getoecht dyn wysheit grote*, gy hebt getoont uwe groote wysheid. *Daer quam een vogel wit*, voor een witte vogel. *Mitter wapenen blanc*, met de blanke wapenen. *Eens wyfs onkuyschs leven*, 't leven van een onkuisch wyf.

Dit is nu geheel uit de beschaafde taal, zo in rym, als onrym, geboent.

61. In een vriendelyke aanspraak waren de ouden altoos gewoon *myn*, en dikwyls *onze*, in *vocativo* te laten volgen. Zy zeiden, *Vader myn*, *sonne myn*, *broedere myn*, voor myn vader, myn zoon, myn broeder. *Vader onse* was onze vader. Hier uit ontstaat, dat men 't gebed des Heeren noemt *het Vader onze*. Waar in de Hoogduitschen noch zeggen, *Vatter unser*. Zo spraken ook de ouden: *Vader onse die zyt in den hemel*. Daar in volgden zy de aalouden. Willeramus schreef b. v. *Wine min*, myn liefste. Als 'er twee *adjectiva* dus by een *substantivum* quamen, voegden zy 'er een voor, en een achter, b. v. *Lieve sonne myn*, *lieve vader bemint*, voor myn lieve zoon, beminde lieve vader.

Wy hebben het zelve noch wel behouden in *lief*, en zeggen, *vader lief, kind lief, broeder lief*, enz., en met aanhanging van *e*, zelf daar die niet zyn moest, *vader lieve, kind lieve*, voor lieve vader, lief kind.

62. De ouden zeiden, *die Gods man, ghanc in des Gods mans gemoet*, ga den man Gods te gemoet, *die Gods sone, hi was Christus die Gods soon*. Zo *die Gods mensche, die Gods knecht, die Gods kracht*, de kracht Gods, *by der Gods macht*, door de macht Gods. Hoewel zy Gods ook wel achter plaatsten, en zeiden, *de man Gods, de sone Gods*.

Het gemeen gebruik heeft het eerste afgeschafft, en het laatste doorgaans behouden.

63. De wyze hoe iets geschiedde, welke de Latynen uitdrukten in *ablativo*, stelden de ouden in *genitivo*, b. v. *myns dancx, meâ gratiâ*, dat is, met mynen dank, *tot sijns ondancx, myns wetens, goets moedts, ghesondts lichaems*.

Dus zeggen wy ook *bloots hoofds*, met blooten hoofde, *heels huids*, met de geheele huid, *nudo capite, sano corpore, droogs voets* enz. Zo is 't ook met de naamwoorden t' zamengesteld met *ling*, als die een wyze uitdrukken, b. v. *hy tast blindelings, het loopt tappelings, zy zit schrydelings*. Doch daar van word de *s* ook wel nagelaten, b. v. *hy tast blindeling*, voor blindelyk.

64. De tyd waar in iets gebeurde, wierd meest in *genitivo* gestelt, als *elcs jaers, des daghes*. Maar hier onder schynt verstaan te worden, *ten tyde*: want zy zeiden, *in den tide der avontstonden*, daar avontstonde vrouwelyk genomen word, en achter de *e* een *n* gehecht is, om 't voorzetzel *der*, gelyk *der vrouwen*, voor der vrouwe, en *met der herten*.

Dit is ook tot ons overgegaan, en wy zeggen mede, *des daags*, verkort van des dages, *des middags, des avonds, des nachts, des zomers, des winters*. Wy verkorten *des* ook wel door 's, gelyk de ouden mede deden, 's *nachts, 's avonds, 's winters*.

65. De ouden plagten een *genitivus* te stellen by de woordekens *binnen, buiten, voor, even*, enz. Zy zeiden *even eens, al eens, des gelycx*.

Het zelve is by ons overgebleven in de spreekwyzen *binnen 's kamers, binnen 's arms, binnen 's jaars, buiten 's huis, buiten 's tyds, buiten schoots, over 's hands*, enz. voor binnen de kamer, binnen den arm, binnen 't jaar, buiten den tyd, enz.

66. De ouden voegden wel een *genitivus* by *van*, en zeiden, *van joncx. Van audts tyde*.

Op die zelve wyze zeggen wy *van ouds*, voor van oude tyden af. Dit zal spruiten uit de verwerring van den *genitivus* en *ablativus*, volgens de 19 Aanmerking.

67. In de 19 Aanmerking is getoont, hoe de ouden wel *van*, of een *genitivus*, by de werkwoorden stelden. Hier uit sproot die spreekwyze, *wat hebt gy van werc*, voor wat werk, of wat voor werk hebt gy. Even zo zeiden zy, *ic heb daer van te doen*, waar voor onze spreekwyze is, ik heb dat van doen. Hunne taal was, *te doen hebben van eeniger edelheit. Van eens anders hulpe te doene maken. Die van der besnidinge hadde te doen*, die de besnydenis van doen had. *Hebben van vreemder hulpe te doen. Dat hemels huus heeft van zonnen noch manen iet te doen. Ist dat du hem van node te doen haddes. Du en bes dat niet schuldich van doene*, te doen. Hier uit wierd wel een *genitivus*. *Hevet Ghod uwer leughenen te doen? Hi en hevet ons goets niet te doen. Ik en hebs niet te doen. God behoeft noch heeft te doene geiner materie.* Zomtyds lieten zy dat *van* wel uit. *Men had al dese beschermers niet te doen. Dat vermaken te doen heeft*, van doen. Ook wierd wel *van*, zonder *te*, behouden. *Gy hebbes wel van doen*. Dus spreken wy noch heden. Hier voor zeiden zy ook wel *nood hebben. Van vreemder hulpe noot hebben. Van niemands hulpe noot hebben. Teerweirdigst heeft van geener edelheit van noode*. Wy zeggen, *van nooden hebben*, voor van noode. Dan is de *n* achter de *e* een oud

byvoegzel, om 't voorzetsel *van*, gelyk in *van verre*. Ziet de 16 Aanmerking.

68. De ouden zeiden *gersten broot*. *Hi sende hem gersten broot te giften*, dat is, ter gifte. Dit *gersten* is geen *adjectivum*, maar een *substantivum* in *genitivo*, naar de vorming der ouden, brood van gerste. Zo zeiden zy, *die hemel moet stalen syn, en die aerde yseren*, van staal, van yzer. *Zwevelen vuyr* was zwavelvuur.

Op die zelve wyze zeggen wy, *roggen brood, terwen meel, een koperen beeld, een steenen hert*, dat is, brood van rogge, meel van terwe, een beeld van koper, een hert van steen. Men moet dan niet zeggen, *terwe brood, steene hert*, enz.; of dat moet niet *substantivè*, maar *adjectivè* genomen worden; dat ook wel gebeurt. Derhalven zegt men *qualyk*, en uit de oude onregeltheid der geslachtverwerring, *drooge brood*, en *witte brood*, voor droog, en wit: *gelyk het groote beest, die man is ryke, dat kind is zoete*. Dus is 'er onderscheid tusschen een *aardschen tabernakel*, en een *aarden tabernakel*. 't Eerste is een *adjectivum*, en het andere een *substantivum*, in *genitivo*.

69. De ouden stelden wel twee *substantiva*, van welke het eerste als een *adjectivum* was, b. v. *Een heiden man*, voor een heidensch man. *Seneca een heiden meester*.

Even zo zeggen wy, *een Christen mensch, een Christen leeraar*.

70. Men vind by de ouden wel een *adjectivum*, als of 't een *comparativum* ware. B. v. *Wat heiligher gemoet was daer*, voor wat een heilig gemoed. *Appelen met beslotender schellen*, beslotene. *Terstont aenziender oogen is hy verdorret*. Dit zal in *genitivo* zyn, volgens de 63 Aanmerking. *Veel schoonder geestlicke liedekins*, voor schoone. *Dusent stridender mannen*, strydende. *Zy had, leggen 28 armer sieker menschen*, arme, zieke. *Sy voede veel armer kleinder kinderkens*, arme, kleine. *Mit grooter pinen*. *Met eender onversaechder herten*. *Die schoonheit van dese edelre dochter*.

By ons heef men dat wel mede, b. v. *Aap, wat schoonder, of schooner, jongen hebt gy? Wat grooter geluk is dat?* In *van lan-*

ger hand, en *stormender hand* is geen *comparativus*, maar de gewoone uitgang der ouden van lange, en stormende, in *regimine*. Onder 't laatste word *met* verzwegen. Zo zegt men, *N. goeder gedachtenis*, goeder is een oude *genitivus*, of word naar de oude wyze geregeert door 't verzwegen *van*.

71. De ouden verdubbelden wel den *comparativus*. *Meer onghenadiger dan die Heidene; meer vaster; bet naerre*, meer nader; *oversaligher*.

Die overtolligheid is met reden uitgemonstert.

72. By de ouden loochenden twee, ja drie ontkenningen te sterker. *Hem gebrac nooit niet*, voor nooit iet. *Wil niemant niet koopen*. *Niemant sal geen vercken houden op Heren straten*. *Ghene quade beeste en salre niet dore opgaen*. *Sy en dorsten in geender manieren syn gebet niet hinderen*.

Ook dit is met reden nu verbeteret; schoon 't zomtyds noch wel gehoord word.

73. De ouden zeiden wel: *David sloeg syn herte*, voor Davids herte sloeg. *Des mans syn naem*. *Daer is sinte Pieter syn lichaem*. *Dyns wyfs haerre dochter*. Daar in is *zyn* en *haare* overtollig.

Zulk een wantaal hoort men zomtyds noch wel, b. v. *Die man zyn vrouw, die vrouw haar zoon, die heer zyn knecht*, voor die mans vrouw, enz.

74. Het woordeken *al* was by de ouden dikwyls een onnut stopwoord, waar mede byzonder de ouderwetze liedekens opgepropt zyn. Zy zeiden, *droevich al totter doot*. *Die leytsman al van der doot*. *Al desgelycx, aldus*, waar voor zy ook zeiden *alsus*, of anders, *in diergelyck*, en *in diens gelyck*. Dat overtollig *al* moet echter onderscheiden worden van het *al*, dat alles, geheel, of gantsch betekent, b. v. *altyd*, alle tyd, *alleen*, al een, *al t' zaam*, enz. Ook van het *al* dat een wyze uitdrukt, *al gaande*, *al zittende*; hoewel dit *al* ook overtollig kan zyn. Dat

overtollig *al* vind men noch in *alhoewel*, *by aldien*, *al t'hans*, *alzo*, *alvoorens*, *alreede*, enz.

75. Op die zelve wyze was *als*, en *zo*, menigmaal een ongerymt lapwoord by de ouden, b. v. *Ist dat du beloves*, *soe peins als dat te betalen*. *Myn ooghen hebben als nu gesien u heyl*. *God heeft mi te weten gedaen als dat*. *Als nu*, *als dan*. *Goede tidinghe so brenge ic u*. *Soe so wort hi becoert*, bekoort. Zulke overtolligheden hadden zy meer, b. v. *yet*. *Of hy yet wist waer Paulus woende*. *Van*. *Brieven die se van daar of hebben*. *Die*. *Dingen die welcke die geschiet syn*. *Die costelicheit diewelcke die daar bi der cassen was*. *Diewelc die gi steent*, steenigt. Even zo was *die geene* by hen een onnutte woordenballast. *Ghi en sult die gheen niet wesen*. *Salich is hy die gheene die*.

Dit *als*, en *zo*, is noch een ongerymt aanwenzel in zommiger taal, b. v. *als dat*, voor dat. Dus ook *zo*, *de geene die*, enz. Maar niet veel beter is dat gedurig *komen*, en *quamen*, *zy komen dat te doen*, *zy quamen dat te laten*: 't geen ik by de ouden niet gevonden heb. Zulk een lapwoord is ook *gaan*, *staan*, *liggen*, in veele spreekwyzen: b. v. *wat staat gy en gaapt?* *Wat ligt gy en vraagt*, enz.

76. De ouden plaatsten dikwyls een overtollige *h* tot een wanschapen hoofd voor aan, en zeiden, *op den hoevere*, voor op den oever, *hende*, voor ende, einde, *hu*, voor u, *hacht*, voor acht, *hasem*, voor aassem, een *heysche*, voor een eisch, *heysche ic*, voor eische ik.

Het zelve is zeer ongerymt en belachelyk in de spraak, ja ook wel in 't schrift, van Vlamingen en Zeeuwen, die tusschen *a* en *h* geen onderscheid weten te maken, en wel zeggen, een *houden aas*, voor een ouden haas, *de oogheid van de eere der eyerschaaren*, voor de hoogheid van den heere der heerschaaren. Noch onlangs zag ik voor een gevel geplakt: *Dit auys is te aver terstond*, voor dit huis is te huer terstond; en op een poort: *Aier syn whgens en pherden te auer*, voor hier zyn wagens en paer-

den te huer: Doch dit is het meesterstuk van geen groote schriftgeleerden en letterkundigen.

77. *En* was by de ouden dikwyls een overtollig stopwoord. *Zy zeiden, hier en binnen*, voor hier binnen. *Daer en teinden. En trouwen ja sy. Doe Aquila en tegen hem gedisputeert hadde*, tegen: *Want en geen hypocryt en sal comen. So en sulds en geen gezelschap hebben*. Doch *en geen* kan by omkeering zyn voor *negeen*. Willeramus schreef dus al: *In minemo herzan thaz en zuischen minan brustan ligad*, in myn hart, dat en tusschen myne borsten ligt. *En* wierd ook wel *in, in gheen sins, en gien man*, ne geen man, niemand.

Hier van is overgeërft *daer en boven, hier en tusschen, hier en boven*, enz, voor daar boven, hier tusschen, hier boven. Doch de reden zal zyn, om dat dit *en* is *in regimine*, van *hiere*, en *dare*, uit de oude gewoonte.

78. De ouden stelden wel *en* voor een tydnaam, b. v. *en saterdage*, 't geen zy ook zeiden, *in saterdaghe, twelc wiesen sal in sondaghe naestkomende*. Zo 't schynt was *en* in, gelyk *es* is.

Wy zyn dus noch wel gewoon te zeggen, *en maandag, en dingsdag*.

79. De ouden stelden dikwyls een overtollig ledeken voor een *adjectivum*, of *adverbium*, b. v. *negheen, ne gheene sins*, voor geen, geenzins, *egeensins, ewech*. *Dat licht ghinc allencken ewech*. Voor geenzins, weg. Dus zeiden zy *iof*, voor of. Dat hadden zy geleert van de aalouden. Dus schreef Willeramus: *Min hoivet is ifol dauwes, ande mine lokka fol naghtdrophon*, myn hoofd is vol dauws, en myne lokken vol nachtdroppen. *Ifol* is *vol*.

Hier van is by ons noch overig *nemaar, edoch, egeen*.

80. De ouden hingen dikwyls een overtollige *e* achter de woorden en *adjectiva*, daar die nu zeer wanschikkelyk zoude klinken. B. v. *Die antwoorde so quaet ende onghelovighe. Doe quam een voghel al so witte als die snee, met eenen groten becke, ende stont op*

enen groten bome. Lanck achte voeten. Tsestige jaeren. Grote quaet doen. Het schip wert van der vloete van den water bedeckt. Soe quame daer dat houte opvlotende. Zo gingen de moniken wege. Daer na quam die plage so grote. Een felle aenscouwen. Mer doe si dode waren, dood. Wat dinc mochte ic so grote doen. Een seer rycke man. Dat mine leven pine is. Ziet de 10 Aanmerking.

81. Niet alleen hingen de ouden *e* overtollig aan veele naamen en woorden, maar ook *en*. B. v. in naamen: *Zy volgen den lonen na; si seiden hem den miraculen; van der tafelen; in eender vastenen tyt.* In woorden: *Mit begripenen sulstu gevaen worden, met grypen. Van sheren berispenen, berispen. Mit verhanghenen, door verhangen. Te gelikenen, te gelyken.* Dit geschiedde, omdat de aangehangen *e* in *regimine* quam, en dus *en* wierd, volgens de 16 Aanmerking. Ja, zo mild waren zy met dien onnutten ballast, dat ze den zelven dan noch wel een *e* tot eenen steert aanknoopten, b. v. *het ghenene dat gi sien sult*, voor het geene. Op die zelve wyze zeiden zy, *een woestine stat*, voor een woeste. Hier van komt een *woestyne*, anders ook gezegt een *woesteny*. Dus ook, die *achtenste*, voor de achtste.

Uit die bron hoort men noch wel, *dat gelykent my niet*, voor dat gelykt, behaagt, my niet; *het zoude my niet lykenen*; en *voldoene*, voor voldoende.

82. De ouden hingen wel een overtollige *n* achter woorden. B. v. *Joab verderfden Rabba. Sy baerden haren sone. Die wysheit beleiden den gherechtighen Jacob*, voor beleidde. *Doen stonden daer onversiens een groot storm van winde. Hem dochte dat hem omhelsden een coninc. Doe die monic den briefvouden.* Ook wel achter naamen. *Broeder assen maect die spyse suver*, voor assche, 't geen zy ook schreven *assch*. *Syn bedde was geçiert met assch. Si gaf den potten den voorseiden Juliaen.* voor den potte, pot. *In dat werckelycken leven.*

Die quaade gewoonte is nu verbannen: maar doorgaans hoort men, dat een overtollige *n* word uitgesproken tusschen twee *vokaalen*, of voor een *h*. B. v. *den Apostel Paulus zegt; den avond*

valt; den hemel is helder, voor de Apostel, de avond, de hemel, gelyk men zegt de aarde, de vrede, de morgen. De Grieken hebben mede zulk een *n* tusschen twee vocaalen. Dit geschied om dat de tong eenigzins belet word in de gemakkelykheid en vloeyendheid der uitspraak, door twee vocalen onderscheidentlyk te zeggen, daar zulk een *n*, of diergelyke tusschenletter, de reden gladder doet rollen. Hier van is dat men die *n* wel herhaalt, of plaatst voor de vocaal, b. v. *den navond*, of *de navond*, voor de avond. Zo komen wy aan *noom*, uit *myn oom*. In 't spreken mag men 't gebruik en gemak volgen; maar in 't schryven is dat een lelyke taalfeil.

83. De ouden herhaalden dikwyls een overtollige letter, b. v. *laett*, voor *laet*, *hertte*, *duvelle*, *wordden*, *cortten*, voor *herte*, *duivel*, *worden*, *korten*. Dus zeiden zy *weennerne*, voor *weenen*, *geemmende* voor *gemelyck*, *wetennisse*, *na haer begeerre*.

Met recht is dat in de beschaafder tyden afgeschafft.

84. De ouden drongen wel een overtollige ballastletter tusschen beide, daar ze niet behoorde, b. v. in *ontwrecken*, voor *ontwekken*, *opwekken*. *Hi ontwrecte dat kint als van eenen slape*. *Alderhelligste*, voor *alderheiligste*. *Si wort geboren van die alderhelligste ouders*. *Verwoert* was *verwoet*.

85. De ouden stelden wel een overtollige *e* in 't midden, en zeiden *muyer*, voor *muur*, *schuyer*, voor *schuyr*, *schuur*, *huyert*, voor *huirt*, *huurt*. Zo *voedester*, voor *voedster*, *tellich*, voor *telg*, *hemeles*, voor *hemelsch*, *des daghes*, voor *des dags*. Dit deden zy zeer dikwyls, om de uitspraak van woorden en lettergrepen gemakkelyker en welluidender te maken. Dus zeiden zy *hovet*, voor *hoofd*. Ziet de 16 en volgende 86 Aanmerking. Zy plagten ook zulk een *e* zeer gewoon tusschen twee medeklinkers te stellen, en zeiden wel *Utrechet*, voor *Utrecht*. Dit geschied ook in de 3 persoon van den *indicativus praesens*: *hy biddet*, voor *hy bidt*, *hy spreket*, voor *hy spreekt*, *hy zendet*, voor *hy zendt*. In 't tegendeel plagten zy de *e* wel uit te stooten, daar ze bly-

ven moest, en zeiden *gheynt*, voor geëindet, *gheert*, voor geëert, *gheten*, voor gegeten, *seyndt*, voor seyndet, *heilght*, voor heiligt, *aenscht*, voor aanzicht. Zy zeiden ook *geeft*, voor gevet, *heeft*, voor hevet, *hoofft*, voor hovet: welke laatste verkorting wy nu volgen.

86. De ouden voegden dikwyls een *e* voor, of achter *st*, en eenige andere letteren, om de gemakkelykheid der uitspraak, gelyk *innichest*, voor innigst, *wyeghesken*, voor wiegsken, *gelaesken*, voor glaasken, *des arems*, voor des arms, dat is, des armen, *te wienes*, voor tot wiens. *Te wienes hulpe suldi vlien*. *Pont goudes*, pond gouds. *Die wrake van eens quaets vleyssches is vier*, de wrake van eens quaaden vleesch is vuur. *Die oghen des hoghes menschen*, de oogen van den hoogen mensch. *O Schepper hemelrykes ende ertryckes*, *Verlosser des gantzen menschelycken geslachtet*. *Jodesche verstant*. Maar zy lieten dat ook wel na, en zeiden, *des zwaerdes*, en *des zwaerds*, *des geestes*, en *des geests*, *du willest*, en *du wilst*, *du wiltes*, en *du wilts*, voor gy wilt het. *Wiltes niet verstaen*. Op die wyze zeiden zy *Godes*, en *Goods*, of *Goeds*, van God, gelyk *daghes*, en *daags*, van dag.

Op die zelve wyze zeggen wy *eenes mans*, en *eens mans*, *geestes*, en *geests*, *vleesches*, en *vleeschs*, *Godes*, en *Gods*. Evenwel men gebruikt ook wel *i* voor *e*. B. v. van *wetsch*, maakt men *wettisch*, voor wettesch; van *Phariseisch*, *Phariseesch*, gelyk voor *afgodsch* is *afgodisch*: want *i* en *e* zyn wisselletteren. Zo zeggen wy mede, *by dage*, *des daags*, *de vloot is slaags geweest*, *een stuk weegs*, van dag, slag, weg. Dit komt van dat oude *dages*, *slages*, *weges*, gelyk *Godes*, voor *Gods*; vermits de ouden niet zeiden *dagges*, *slagges*, *wegges*, *goddes*, daar zy in andere naamen die letterverdubbeling wel behielden, gelyk in *sonnes*, zons, *sommes*, soms. Dus heb ik by hen gevonden *cave*, en *kaffe*, van kaf. *Van den cave*.

87. De ouden maakten wel een steert van een overtollige *s*. Dus zeiden zy *deels*, voor deel, *een deels van minen leden*, *verclaers*, voor verklaring. *Overmits raets van een mans*. Byzonder vond

men dat by de oude Vlamingen, zo tusschen, als achter. *Naersen*, was naderen, *naerst*, nadert, *naersheit*, maagschap, *vereensen*, vereenigen, *vermeersen*, vermeerderen, *vermeersinge*, vermeerderinge, *gebaerst*, gebaart, *verclaerst*, verklaart. Zo zeiden zy, *wy hebben verclaerst; raets te soeken en te vragen; bescaemt en vervaerts*.

Daar van zyn overblyfzels in de dagelyksche taal. Wy zeggen, *tegen*, en *tegens*, *neven*, en *nevens*, *vooren*, en *voorens*, enz.

88. De ouden plaatsten dikwyls een overtollige *t* voor, in 't midden, of achter. Dus zeiden zy *tsmorgens*, *tsnavonts*, daar noch een *n* byquam, gelyk in *snochtens*. Dus mede *tsdaeghs*, *tseren woert*, voor 's Heeren woord. Zy zeiden ook *scheren woort*. *Elcken tsjaers* was t' elcken jaare. Zo was ook hunne taal, *des snoenens*, *oft tsnachts*, *oft tsavonts*; *tseghen*, voor tegen; *boventste*, *ontkuisheit*; *al willents*; *begontste*; *ic en hebts niet ghedaen*, *ints leeuwen mont*; *Josua wontse*, won ze; *sich dattuuts niet en swighes*, zie dat gy 't niet en zwygt; *hier mede vertogedet hem die stat*, voor vertoonde haar, zich, de stad; *die fundamenten van der rondert werelt*, de ronde. Op die zelve wyze zeiden zy, *molent steen*, *om en tomme*, *voetboeyten*, voetboeyen, *hedent*, *wylent*, *morgent*, *dickent*, dikwyls, *getimmert*, voor getimmer, *dubbelt*, en *dubbel*. Zy hadden ook wel zulk een overtollige *r*, b. v. *stouterlyc*, stoutelyk, *selver*, voor zelve, *hi selver sal sien*. Desgelyks een *p*, in *schaempte*, *genoempt*, enz.

Dus zeggen wy *t' mynent*, *t' uwent*, *t' onzent*, *t' jaarent om dees tyd*, *dubbelt*, enz.

89. De ouden lieten dikwyls de *d* en *t* uit, daar ze zyn moest, en plaatsten ze daar ze niet moest wezen. Dus zeiden zy *minre*, voor minder, *minrede*, verminderde, *vermyntret*, vermindert. *Si meererden hare stemmen*, voor zy meerderden. *Milste* zeiden zy voor miltste, of mildste. *Du en cochste my niet*, voor cochtste. Daar en tegen, zy flansten een overtollige *d* in *onghewoonden*, voor ongewoonen, *dat deinde*, voor dat einde, *anderde*,

voor andere, *troendie*, voor tronie, *zy oeffendenden*, voor zy oeffenden, dat is, dienden hem, *van gesponnender roder ziden*, voor gesponnene, *inwoonder*, voor inwooner, *dat lichaem der uitvercorender deerne Gods*, voor der uitverkorene, *verstroydinge*, voor verstrooyinge, *ten anderden*, voor ten anderen. Wat ist dat *gy aensiedet*, aanziet. *Ist dat ghy met voller herten aensiedet*. Dus *ontziedet*, voor ontziet. Byzonder verwerden zy *on*, en *ont*. B. v. *onbinden* was ontbinden, *ondoen* ontdoen. In 't tegendeel, *ontdankbaer* was ondankbaar, *ontschuldich*, onschuldig, *ontsprekende afgoden* onsprekende, niet sprekende. In de woorden t' zamengesteld uit *onont*, lieten zy *on* dikwyls achter, en drukten dus reecht het strydige van hunne mening uit. B. v. zy zeiden *onbindelyc*, voor onontbindelyk, *ontcomelyc*, voor onontkomelyk.

90. Gelyk het voorzetsel *van* in de oude taal wel overtollig was by werkwoorden, volgens de 19 Aanmerking, zo ook wel by naamwoorden. B. v. *Du kendes hem int herte van eenen quaden schudde*.

Op die zelve wyze zeggen wy, *'t is een verken van een wyf*, *'t is een fielt van een jongen*. Dit wil niet zeggen, 't is een wyfs verken, 't is een jongens fielt; maar een wyf dat een verken is, een jongen die een fielt is. Dit *van* uitgezift zynde, is 't een verken een wyf, een fielt een jongen, en zo verklaart het een het andere.

91. Het woordeken *voor* is by ons ook wel een overtollig stopwoord. B. v. *Wat is dat voor een man? Wat man is dat? Wat zyn dat voor dingen? wat dingen zyn dat? Wat voor spyze is in dien pot? Wat spyze? 't* Is waar, in 't laatste kan *voor* zyn *tot*; maar dat past niet op het voorgaande.

92. De ouden plaatsten zomtyds *de*, of *die*, voor eigen naamen. B. v. *Die Servaes heeft ghenomen van den hemelschen slotel dragher die slotel van der hemelsche woninghe. Oirkonden sijn die Willem van*

Brederode, Ogier Willem van Herck, enz. De Johan van Hove voorsz. Zy deden dat ook wel voor adjectiva, substantivè gestelt, de sommige, de sulcke, de menige.

Het eerste geschied ook van onze Overzetters, *Jer. 23: 5. en 33: 15 den David;* maar is buiten gebruik. Het laatste geschied dagelyks in *de zodanige, de zelve, de geene, de welke, de uwe, de myne, de zyne, de onze, enz.*

93. De ouden lieten wel eenig naamwoord achter, B. v. *Tot Sinte Pieters ten banden, t. w. kerk. Si gingen te predicaren. Gaet ten predicaren. Ic ga ten broederen. Den wech tot Antonien, t. w. waert.*

Wy doen dus wel mede, b. v. *Ik heb tot myn vaders geweest, t. w. huis. Zo zegt men, ten besten geven, ten goeden nemen, ten minsten enz.* Daar eenig substantivum onder verstaan word.

94. Dus lieten zy niet wel uit. *Dat gy en valt, voor dat gy niet en valt. Hi en vreesde zyns stervens, hy en vreesde niet. Ende wilstu of en wilstu, wilt gy, of wilt gy niet. Weder zyt dykken willen, of en willen, of zy 't dyken willen, of niet en willen. Dat en is dan by omkeering ne, en dat betekent niet.*

Wy zeggen dus wel mede, *ik en doe, ik en kan, voor ik doe niet, ik kan niet, ik en zal, voor ik zal niet.*

95. De ouden verzwegen wel zynde. B. v. *Zy vergadert, worpen steenen in den sael. Ende die seer toornich, syn omgekeert.*

Het zelve geschied zonder benadeeling van den zin, om de reden te bekorten, nu wel mede.

96. Het voorzetzel *aan*, merkteken van den *dativus*, wierd van de ouden, gelyk by ons, zeer dikwyls uitgelaten, maar altoos daar onder verstaan, en regeerde als of 't 'er uitgedrukt stond, b. v. *Leveren onse voorseyde officiers, anders aan die officiers. Hi deelde sinen scat der kerken, en den armen. Den honden ende den vercken en geven. Si bevalen hem selven der reinigher maget Sinte Barbara. Maect desen broederen een papkyn. Die doot is der kerstenen*

een spel, voor aan den kerstenen. Maar dit kan duisterheid baaren, b. v. *God schonk ons zynen Zoon*. Wie krygt hier de gifte? *Aan* zal 't bepalen, naar dat men 't voegt by *ons*, of voor *zynen Zoon*. Zo word ook wel twyfelzinnig, of iets in *dativo*, of in *accusativo* staat. B. v. *God heeft zynen eigenen Zoon gegeven*. Is 't in *dativo*, 't zal uit *aan* blyken. Alleen de *genitivus* heeft uit zynen aard geen regeerend voorzetsel. Volgde die op eene *præpositio*, dan wierd 'er iets verzwegen, b. v. *van ouds* is van ouds af, *buiten schoots*, buiten 't bereik des schoots, enz.

97. De ouden sneden wel *de* af van 't einde der woorden, en zeiden *gescie*, voor *gesciede*. *Dat onse begherte ons gescie*. *Hi wort slapen*, voor *slapende*.

Het zelve doen wy mede in *kon*, voor *konde*, *zou*, voor *zoude*, *begon*, voor *begonde*. Zo zegt men *bloo*, voor *bloode*, *vrêe*, voor *vrede*. Dit is eigen aan veele *verba præterita imperfecta*. Ziet de 23 Aanmerking, benevens de 89.

98. De uitwerping der *d* tusschen *y* en *i*, was by de ouden zeer gemeen. Zy zeiden *wynghe*, en *wynghe*, voor *wydinge*, *belynghe*, voor *belydinge*, *castynghe*, en *kastynghe*, voor *kastydinge*, *schreiinge*, *bediinghe*, *bediiding*. *In die sceye*, in de scheid. *De wolven voeren hem weg*, voor *voerden*. Dus zeiden ze *donren*, voor *donderen*, *blancketse*, voor *blankettedeze*, en *knieden*, *knien*, en *knyen*. In 't tegendeel hingen de ouden wel *de* achter woorden, daar wy die niet hebben, b. v. *gevelde*, *gevel*, *geschelde*, *geschil*, *pryde*, *pry*, *tweede*, *twee*. *Dat tweede van den engelen*. *Doe vervoerde die engel wech*, hy voer weg. Ziet de 89 Aanmerking.

Men hoort noch wel zo spreken; maar niets is gemeener, dan dat *de* en *d* word uitgeworpen, waar door dan twee lettergrepen tot een zyn gesmolten, b. v. *lieden*, *lien*, *liedeken*, *lieken*. *Ons olyk* is verkort uit *odelyk*. *Odelycst ofte snoodst*. Zo *goelyk* van *goedelyk*. *Dat men goedelicx kennen mach*. *Qualyk* is van *quaadelyk*. *Jesus die die Joden van hate doden*, voor *doodeden*, *doodden*. De *d* word uitgeworpen in *vaer*; *moer*, *broer*, *weer*, enz.

van vader, moeder, broeder, weder. Dus is *roer* verkort van *roeder*, *roeren*, van *roederen*. 't Geschied ook in woorden, als *braen*, *broen*, van *braden*, *broeden*. Zo komt *deen* van *deden*, *gelaen* van *geladen*, *vergaeren* van *vergaderen*, enz.

99. Door eene diergelyke verkorting komt van *gangen gaan*, van *standen staan*, van *slagen slaan*. De aalouden zeiden *gahen*, of *gehen*, *stehen*, *stahan*, ook *stagan*. Willeramus: *Sie slougan mich*. Dus zeiden zy *drahen*, *hahen*, waar van nu *dragen*, en *hangen* gevormt is. *Gahen*, of *gehen*, is by Willeramus verkort tot *gen*, en *sten*. Zo wierd *bouwen* verkort tot *buen*, en met verwisseling van *b* in *p*, en *e* in *a*, *paan*, 't geen twee lettergreepen bleef behouden. Dus is *gaan* by hem van *gahan*, *geen van gehen*, *seen*, zien, van *sehen*. *Ich sehe*, ik zie. Ziet de 26 Aanmerking. De ouden zeiden van *gangen ganc*, *ga*, *gegangen*, *gegaan*. *Ik ging*, of *ginc*. Van *standen*, *opgestanden*, *opgestaan*. *Stant op dyne voeten*. In 't tegendeel wierpen zy door verkorting *na* wel uit, daar wy ze inlassen, b. v. *ontfaen*, en *vaen*, voor *ontfangen*, en *vangen*. Dus was *verslaen* verslagen. Even zo zeiden de ouden voor *besteden* *bestayen*, en *bestaen*. *Hoe hi best so groten ryedom bestaen soude*. *Si en woude haer gelt niet bestaden*. *Bestaen* is *besta-en*.

Gangen, en *standen*, voor *gaan*, en *staan*, hebben nu uitgedient, en zyn als onder 't oud verroest yzer geworpen. Maar van *gangen* hebben by noch *ging*, *gang*, *ingang*, enz. Van *standen* *stond*, *stand*, waar voor men ook zegt *stant*, *afstand*, *bystand*, *welstand*, *opstanding*, enz. Maar *verstaan* is van *verstand*, *verstanden*. *Ontfaen* en *vaen* zyn pronkwoorden in de bloemhoven der oude Redenrykers, maar die nu als vermuft en verschimmelt stinken, en daar om voor onkruid uitgewied worden. Evenwel dit vind men ook by de aalouden. Zy schreven *onfon*, en *onfongen*, voor *ontfangen*. 't Zal dan hier mede zyn als met *gangen*, van *gahen*.

100. By de ouden wierd *aer* zeer gemeen verkort in *er*. Dus zeiden zy *mer*, voor *maar*, *der* voor *daar*, *derwerts*, voor *daarwaards*,

sonders, voor zondaars, *ondancberheit*, voor ondankbaarheid, *leerer*, voor leeraar, en met een aanhangzel, *leerre*, voor leeraere. Op die zelve wyze zeiden de ouden *schandel*, voor schandaal. *Gy syt een schandel of onstichticheit*. In 't tegendeel zeiden ze wel *dienstaer*, voor dienster, dienaares. *Die alsulcke dienstaer hadde, ruddaer*, voor ridder, *precaer*, voor preker, *beswoeraers*, voor bezweerders, *inwoonaer*, voor inwooner, of inwoonder, met een tusschengevoegde *d*. Wy twyfelen niet, of *aer* is in die en diergelyke woorden het oorsprongelyke, en *er* verkort.

De uitgang op *aar* is by ons ook gewoon, b. v. *zondaar*, *leugenaar*, *molenaar*, *vogelaar*, enz. Maar niet minder, *er*, als *schilder*, *draayer*, *vermoorder*, waar voor de ouden *moorder* zeiden, en ook *moordenaar*.

101. De ouden sneden de *e* wel af, daar zy anders gewoon waren die te stellen. Dus zeiden zy, *te hoop gebonden*, voor te hoope, *te huwelyc geven*, voor te huwelyke. *Te* is in plaats van *ten*. Zo mede *te werc gaen*, voor te werke, ten werke. En geen wonder, dewyl de *e* maar een aanhangzel was zonder betekening; hoedanige men ook heeft by de Hebreen. Maar zy wierpen de *e* ook wel af, daar ze blyven moest, b. v. *groot eer*, voor groote, *nieu lakenen*, voor nieuwe, *arme wiven ende klein kinderen*, voor kleine.

Wy zeggen op die zelve wyze, *te koop*, *te huur*, *te pas*, *te bier*.

102. De ouden lieten wel *en* in 't midden uit, en zeiden *vermaende*, voor vermaanende. Op een diergelyke wyze was *wesende*, voor *wesene*. 't *Welc waer wesende geeft getuigenis de H. Jeronymus*, te wezen. *Si waenden hem nu God wesende*, te wesene.

103. De ouden sneden dikwyls *ich* uit *adjectiva* daar wy het in vlyen. B. v. Zy zeiden, *in verdrieten tyden*, voor in verdrietige, *in toornen moede*, voor in toornigen, *afgronde verholenheit*, voor afgrondige, *met eenen haesten moede*, voor haastigen, voor *coningen*,

voorige. Dus zeiden zy *spade* regen, en *spadighe*, gelyk wy *spoedige*. Maar dat *spade* hebben wy behouden.

104. De ouden lieten de *s* dikwyls uit, daar ze wezen moest, en zeiden *borten*, voor borsten, *verdienten*, voor verdiensten, *du salte*, voor *du salste*, gy zult, *gaefstu*, voor *gaefstu*, *begroefte*, voor *begroefste*.

105. De ouden lieten de *w* dikwyls uit na de *u*, daar zy die anders wel gebruikten. Dus zeiden zy *leeuinne*, en *leeuwinne*. In 't enkel getal was de uitgang *u*, niet *uw*, uitgezondert wanneer de *e* daar aan gehangen wierd. Dan zeiden zy voor *leeu leeuwe*, of *lewe*: maar in 't veelgetal voegden zy een *w* daar tusschen, om de gemakkelykheid der uitspraak, *leeu*, *leeuwen*, zo als in 't aanhangzel. Dus zeiden zy *sleeuwe tanden*, en *versleeuwen*. 't Was dus mede in *vrou*, *vrouwen*. Op die wyze komt van *u*, *uwe*, om dat *ue* in twee lettergreepen zwaarder te zeggen valt, en een gaaping in 't geluid maakt, die de *w* doet zamensmelten. Dit was echter niet algemeen. Zy zeiden wel *kalue*, voor *kaluwe*, *kaal*, *gelue*, voor *geluwe*, *geel*, en *verdeluet*, *verdeluwet*. Zy lieten de *u* voor *w* wel uit, als in *gheewen*, *geeuwen*, *ewich*, *eeuwig*, *ewelic*, *eeuwiglyk*. Zy zeiden ook *snee*, en *sneeuw*, en op de zelve wyze *zeen*, en *zeeuwen*. *De zeeuwen ende wateren*, en de *zeewen*. Dus zien wy waar uit de naam van *Zeeuwen*, voor *Zeelanders*, gesproten is. Even zo zeiden zy *Hebreeuwen*, *Maccabeeuwen*, *Amorreeuwen*, *Phariseeuwen*, voor *Hebreen*, *Maccabeen*, *Amoreen*, *Phariseen*. Anders zeiden zy ook *Amorreeusche*, die *Maccabeeusche*, *Pharizeusen*. In 't tegendeel zeiden zy *seenen*, voor *zenuwen*.

106. By de ouden wierd wel een wortelletter afgeknot van de woorden, b. v. zy zeiden *ston*, voor *stond*. *Myn volc en verstons niet*, voor *verstond het niet*. *Al branste myn vleys*, voor *brandste*. *Kindraghende vrouwen*, voor *kinddragende*. Dus zeiden zy wel *hoot*, en *hoet*, voor *hoofd*. *Alle dese sinnen syn in een hoet*. *Oxsot* was wel *Oxhoofd*.

Dit geschied noch wel van zommige kreupele rymers. b. v. in *vin*, voor vind, *bin*, voor bind. Maar dat is volstrekt af te keuren, om dat het *vinnen* met *vinden*, en *binnen* met binden, verwert. Men mag in de woordenverkorting geen wortelletter verminken, waar door men het woord zelf verliest, of dat in eenen anderen zin kan genomen worden. Dus zoude b. v. geschieden, als men schreef *vry my*, voor *vryd my*: want tusschen *vryen* en *vryden* is groot onderscheid. Om die reden moet men in 't eindigen der woorden of benaamingen onderscheid maken tusschen *d* en *t*. Alleen die, welker wortelletter een *d* is, moeten met een *d* besluiten. B. v. *hy leid*, *hy ryd* enz. van *leiden*, *ryden*, enz. maar geen andere. Dus mag men niet schryven *gy bemind*, *hy begeerd*, enz. maar *gy bemint*, *gy begeert*, dewyl dat is van *beminnen*, en *begeeren*, waar in geen *d* komt. Dit geldt ook in de *participia* B. v. *gevryd*, niet *gevryt*, van *vryden*, *bemint*, niet *bemind*, van *beminnen*. Zo moet in woorden daar 't gebruik *g* in *t* verwisselt heeft, geschreven worden *gezeit*, *geleit*, niet *gezeit*, *geleid*, van *zeggen*, en *leggen*, gelyk *hy zegt*, *hy legt*, niet *hy zegd*, *hy legd*. Op die zelve wyze acht ik, dat men *d* moet behouden in woorden, wier veelgetal in *den* uitgaat, b. v. *God*, *Goden*, *Stad*, *Steden*, enz. Dus moet onderscheid zyn tusschen *rad*, een wiel, en *rat* een dier: want men zegt *raden*, en *ratten*. Daar blyven echter gelykluidende naamen over, b. v. *pad*, een padde, en *pad*, een weg. Wil men *dt* schryven, ik mag 't lyden.

107. By de ouden was de *apostrophus*, of 't uitlatingteken, doorgaans geheel buiten gebruik; en daar om voegden zy de *t*, verkort uit *het*, wel verwisselt met een *d*, en *s*, uit *des*, achter of voor aan. B. v. *int*, en ook *ints*, voor in 't, *vant*, voor van 't, *tenden*, voor t'enden, *dja en tneen*, 't ja en 't neen, *tvolc*, *deinde*, *sheren*; dat zy ook wel *scheren*, of *seren*, zeiden, gelyk *schierade*. *Nontzien*, was ne ontzien, niet ontzien, en *noynt* ne oynt, nooit.

Te recht heeft het gebruik dat nu verandert; hoewel noch

eenige woorden uit de oudheid dus overgebleven zyn, b. v. *sevens* voor 's evens, als 's avonds.

108. De ouden zeiden, *om dynen wille, wilt u om mynen wille niet doen*. Wy zeggen met aanhechting van een *t*, *om uwent wil, om mynent wil*. Dewyl wy ook zeggen, *ymand iets te wille doen, te wille weten, te wille zyn*, zo konde in bedenking komen, of *om uwent wil*, niet zeggen wilde, om uwen te wil: maar dat kan niet zyn in diergelyke spreekwyzen, *tot mynent, t' uwent, t' onzent*, zo dat wy *t* voor een bywerpzel achten. Ziet de 88 Aanmerking.

109. By de ouden had men niet zelden een verplaatsing van letteren. Dus zeiden zy *terden*, voor *treden*, *wrastelen* voor *worstelen*, *gars*, en *gors*, voor *gras*. Van *gors* is *gorssingen*, onbedykte groene landen. Dus verwisselden zy ook *eu* en *ue*, en zeiden *deur*, en *duer*, enz. *bueselynghen*, voor *beuzelingen*.

Wy hebben dat noch wel, b. v. in *born*, en *bron*, *bornput*, *bronader*, *bornwater*, *bronwater*, *nooddurft*, en *nooddruft*, *gort*, en *grut*.

110. De ouden plagten de *e* dikwyls te verschuiven van voor of achter de *r*. Dus zeiden zy *terden*, voor *treden*, *inwoonres*, voor *inwooners*, *bewaerre*, voor *bewaarer*, of met aanhangzel, *bewarere*, een *leerre*, voor *leerer*, of *leerare*, *woordensaeyre*, voor *wordenzaayer*, *wat wil dese woerden saeyre seggen?* *minre*, voor *minner*, *minnaar*, *alre*, voor *aller*, *eenre*, voor *eener*, *begerede*, voor *begeerde*, *haerre*, voor *haarer*, *donre*, voor *donner*, dat wy noemen *donder*, *donderen*, *mit kerstenre leere*. Op dien trant was veelyds hun *comparativus*, *meerre*, voor *meerer*, of *meerder*, met een tusschengevoegde *d*, uit *r*. *Meerre of minre*. Zo was *claerre* *klaarder*, *suverre* *zuiverder*. Anders namen zy wel een *r* aan, b. v. *quelrers*, en *quelres*, voor *quellers*. Dus lieten zy ook wel meer een *r* uit, en zeiden *regeerres*, voor *regeerrers*, *regeerders*. *Der versierres der dolinghen ghingen wech*. Zy waren noch al milder in aanhangzels, en zeiden, *die stemme der tredenre*, *treders*;

der heidenre rovere; van den gesuchte dynre verslaghenre; der heidenre tyt sal wesen.

111. *Meer* heeft in *superlativo* nu *meest*, maar de ouden hadden ook *meerst*. Dus zeiden zy ook *verrender*, verder, en *verderst*, of *verrenst*, verst. *Die verrenst scheidt van enz.* Zy noemden verst ook *voorst*, als was verre, vore. Dus zeiden zy *zeerder*, en *zeerst*. Zy schreven ook *quader*, voor erger.

112. De ouden zeiden *dees*, 't geen met hun gewoon aanhangzel *e* wierd *dese*, en in *regimine desen*, of *deser*, gelyk noch by ons. *Ketters dees onzalighs tyds*. Doch om de verwerring der geslachten was *desen*, gelyk *dien*, ook wel *dit*, b. v. *in allen desen*, in dit al, of alles, *by desen*, by dit enz.

Zo spreken wy noch, en zeggen ook wel, *dees tyd*; doch gemeenlyk zeggen wy *deze, deze man, deze vrouw*.

113. *Den* wierd van de ouden, die geen geslachten onderscheidden, dikwyls gestelt voor *het*. Ziet de 5 en 6 Aanmerking. Zy zeiden, *in den voeden van den vee, besiect van den fledercyn; van den boeck; du en laets niet den volc sacrificeren; den bosch van den groeyenden hout; gaen in den bosch, en in den bossche*.

Hier van komt dat men noch heden zegt, *hy woont in den Bosch; hy reist na den Haag*; schoon *Bosch* onzydig, en *Haag* vrouwelyk is. Zo mede, *in den Haarlemmer Hout*, voor in het hout. Men zegt, *den Bosch, den Haag, den Briel*, in *nominativo*, gelyk *den Raad*, enz. om de verwerring der geslachten, en naamvallen. Regelmatig schreef Melis Stoke, *in die Hage. Dat hi comen was in die Haghe. Een Pape die met hem quam in die Haghe*.

114. By de ouden was *zich* weinig of niet bekend. Zy zeiden daar voor *hem*, en *haar*, en stelden ook *haar* voor *hem*, en *hin, hen*, om de verwerring der geslachten. De aalouden gebruikten *zich* immers.

Die zelve taalfeil word noch dagelyks by veelen onzer spraakgenooten begaan.

115. *Van* wierd by de ouden wel gebruikt voor *met*, b. v. *Sy sloegen van blinthenen*, met blindheid. *Alle ontgingen van den live*, ontquamen met het lyf. Dat is 't geen zy noemden, *te live bliven*.

    Zo kan *een man van verstand*, zyn *met verstand*.

116. *By* betekende ouds tyds ook *door*. B. v. *by der Gods macht*, door. *Christus hevet mi genesen bi sinen engel*, door. Dus plagt men by de handtekening te schryven, *by my N.N.* Oppermagtige Vorsten zyn gewoon in hunne titels te schryven, *N. by de gratie Gods Koning*, enz. Dit wierd anders uitgedrukt, *N. van Gods genade Koning*, gelyk *van den oordeel Gods*. Dat *van* is, gelyk *by*, door. *Alst geviel van der gehengenissen Gods*, door de gehengenis. De ouden zeiden , *bi gerechte gedogestu dit*, door recht, of met recht, lyd gy dit.

    In dien zin zeggen wy, *by geval*, *by geluk*, *by ongeluk*, enz.

117. *Op* was by de ouden ook *over*, en *tegen*. B. v. *Screyt op den sotte*, weent om, of over den zot. *Compassie op ten armen*. *Myn oghe spaerde op hem*. *Die Heer heeft ontfermt op hem*. *Hi heeft geschreven op die Godheid*, ende *die Philosophie*, over. *Si beclaegden hem op Maria Magdalena*, over, *hem*, voor hen. *Hi vragede op die joncfrouwe*, aan. *Weent niet op mi*, om, of over. *Niet en bedroefdi dan op dyn sonden*, bedroef u niet dan over uwe zonden. *Si waren niet wel te vreden op den melaetschen*. *Lodewyc sijn broeder woude op hem stryden*, tegen hem. *Hi voere op hem*, hy liep op hem, dat is, tegen hem aan.

    Wy hebben die spreekwyze in *op ymand toornig*, of *qualyk te vreden zyn*; *op ymand een wrok hebben*, enz.

118. Men gebruikt dikwyls qualyk de spreekwyze, *laat ons*. Wanneer eenigen zich zelve onderling tot iets opwekken, behoort men te zeggen, *laaten wy dat doen*. *Laaten*, niet laat, en *wy*,

niet ons. Voor *laaten wy gaan*, zeiden de ouden, *gaen wy. Gaen wy ende besien, eamus & videamus*. Maar als men daar toe oorlof van ymand anders begeert, dan moet gezegt worden, *laat ons dat doen*.

119. Het ledeken *te* heeft zyn plaats al van ouds voor een *verbum infinitivum*, b. v. *te gaan, te staan*, enz. en stelde dat dikwyls by de ouden *in regimine*. Ziet de 10 Aanmerking. Maar zomtyds lieten zy dat ook wel achter. *Saul waende David nagelen aen die want*, voor te nagelen. *Ik en weet niet waer loopen*, voor te loopen. *Si wanen hem zelve niet deeren*, voor zich zelve niet te deeren. *Si waenden hem nu God wesende*, voor te wesene. Daar wierd wel *om* by uitgedrukt. *Pharao zochte Moses om te dooden*, doch 't word 'er ook wel onder verstaan, gelyk mede *van*, b. v. *ik arbeide te ontkomen*, voor om te ontkomen. *Ik houde op te schryven*, voor van te schryven. Wanneer dit wordeken *te* voor een *verbum infinitivum* gestelt is, doet het dat wel in de plaats van een *substantivum* verstreken. B. v. *Goede boeken te lezen is nuttig*, voor het lezen, of de lezing, van goede boeken is nuttig. *Te steelen is verboden*, voor de steeling is verboden.

120. De ouden zeiden, *te groote claerheit, te groot geluut*; maar ook *in regimine, een al te quaden beest; al te groten deucht; dus groten quaetheit doen*, alwaar de *n* een bywerp is, om *te*, en *dus*. Maar zy stelden daar voor ook wel *een*. *So groot eenen Vorste. Si was een al te vroeden mahet*, voor maagd. *Het is al te zalich een werc. In al zo schoonen eenen stile gestelt*. Hier in is het wordeken *een* uit zyn plaats verschikt. *Al te zalich een werc*, is een al te zalich, dat is, naar den ouden spreektrant, een zeer zalich werk. *Al zo schoonen eenen stile*, is een also schoonen styl. Zulke verplaatsingen vind men by de ouden meer. B. v. *Du sulst wesen als machtige een Coninginne in mynen rycke*, voor als een magtige Koningin. *In ander eenighen wercken*, voor in eenige andere werken. *Veertig slagen een min*, voor min een.

Dit beide is by ons noch in gebruik, b. v. zo *braaven man*,

en zo *braaf een man*, voor een zo braaf man. *Zo boos een stuk*, of *zo boozen stuk*, voor een zo boos stuk, of een stuk zo boos. Maar 't gebruik wil niet, dat men zegge, *zo groote eene vrouwe*, maar *zo groot eene vrouwe*, schoon het zeggen wil, eene zo groote vrouwe. Eene woordverplaatsing is ook in deze spreekwyze: *Wat voor vygebladeren zult gy vlechten?* in plaats van wat zult gy vlechten voor vygebladeren? dat is, tot vygebladeren; of *voor* is overtollig. Ziet de 91 Aanmerking.

121. Ouds tyds wierd *te* wel voor zommige woorden gestelt in plaats van *ge*. B. v. *Laat di te seggen*, laat u gezeggen. *Te broken*, was gebroken, *te smolten*, gesmolten, *te wreven*, gewreven, *te wryven*, in stukken wryven, *zy te vielen*, zy vielen, of vervielen. Dit was van 't aaloude *zu*, of *ze*, waar voor de ouden ook zeiden *to*, *van lede to lede*, en *toe*, *toe leggen*, voor te leggen. *Zu* is noch gebruikelijk by de Hoogduitschen. Dit betekende ook *ge*, of *ver*. B. v. dus zegt Willeramus: *Zebreident sich*, verbreiden zich; *zegeet*, vergaat. *Ze erist*, is ten eersten.

Men spreekt elders noch wel zo. Hier mede schynt over een te komen, *te morselen slaan*, *te pletteren treden*, gelyk de ouden zeiden, *te stucken getreden*; doch *te* is daar tot.

122. By de ouden wierd *te* en *ten* onverschillig gebruikt voor tot. B. v. *Diogenes ne hadde maer een vat te sinen huse*, dat is, tot zyn huis. *Een beelde te niet oorbaerlyc*, tot niet. *Te een gedenckenis*, tot een. *Tot synen beelde ende te synre gelyckenisse*. *Bequaem te bande van huwelyc*, tot den band. *Also wort die stede te brande gegeven*, ten brande. Dus zeiden zy ook *ten*, voor tot. *Ten hoofde stellen*, tot een hoofd; *tdecsel ten voeten*, *ten* is *te den*, gelyk *ter*, voor *te der*, by verkorting. Veelyts stelt *te*, *ter*, *ten*, de woorden in *regimine*, b. v. *doe die broederen te rusten waren*, voor ter ruste. *Hi sende hem gersten broot te giften*, voor te of ter gifte. *Ten huuse*. *Hem te philosophien*, *dats ter leeringen geven*. Dit geschiedde echter niet altoos. Ziet het beide in deze woorden:

Wy hebben te niete gedaen, ende doen te nieten. Belachen ende te spele slaan.

Het zelve heeft noch wel plaats in veele van onze dagelyksche spreekwyzen, dat *te* en *ten* dus verwert worden.

123. *Te, ten, en ter* stelden de ouden door malkanderen, zo van wat op een plaats gebeurde, als daarwaards naar toe. Dus zeiden zy, *te Marsilien te minderbroeders. Te Senen* (Siena) *te vueren. Ten velde stryden*, voor *te velde*, op 't veld. *Ten huise*, voor in 't huis. *En hi ginc te scepe, om te huis te varen. Te watere gaen*, tot het water, als *ten eeten, ende ten slapen gaen*.

Het zelve is noch wel in onze spreekwyzen overgebleven. B. v. *te paarde ryden, en te paarde klimmen. Het paard gaat te water*, is ten of tot het water. *Te bedde gaan, of leggen*, ten bedde. *Hy is ten huize van N.* Zo zegt men, *ter tafel gezeten zyn, en ter tafel gaan*. 't Gebruik heeft dat van de ouden zo overgenomen.

124. Even zo betekende *tot* in de taal der ouden, in wat plaats, en waar na toe. 't Is beide in deze woorden: *Doe hy tot Parys quam, hy ghinc pelgrimagie tot Sint Claes tot Baren.* Meest echter wees het aan waar na toe. *Doe hy weder tot huys gecomen was. Tot welcken stadt sullen wy gaen? tot welcker ons God hebben wille. Tot Senen waert, en ter Senen waert.*

't Gebruik heeft het zelve by ons behouden. Men zegt, *die man woont te Amsterdam, en tot Amsterdam, t' mynent*, voor *te mynent*, en *tot mynent*. Maar beter word dit onderscheiden, en de verwerring weg genomen, door dus te zeggen: *Hy woont te Amsterdam, en hy quam tot Amsterdam.*

125. *Te, ter, of ten*, beduidde by de ouden ook *in, op, en op den*. *Ten tyde, ten jare*, is in den tyde, in den jaare, of geregelt, in het jaar. *Te middage* is op den middag. *Doen tspreken tsijnen besten was*, op zyn best. *Te water en te lande*, in 't water en op 't land. *Te duutsche*, in 't Duitsch. *Te wercke stellen*, in 't werk. *Hi deden te bande houden*, hy dede hem in banden houden. Zo was *te ringe, te circule*, in een ring. *Waerdeerders te vissche ende te vleesche, te biere, ende te broode, te*

voor van. *Sorchvuldich te vele dingen*, voor over. *Ter molen* was op den molen, *ter Senen*, te Siena, een Stad in Italien. *Als si an haer tafel saten ende aten, ende als si ter spele waren*, in 't spel. *Ten canten van der rivieren*, op de kanten van de rivier.

Dus zeggen wy *t' avond*, voor op of in den avond, *hier ter plaatze, nu ter tyde, ter stond*, voor in den tyd, in de stonde, *te land, en ter zee*, voor op 't land, en in of op de zee, *te huis, of t'huis*, voor te, of in.

126. De ouden stelden wel een *genitivus* achter *ter*, als het eene wyze uitdrukte, b. v. *ter loops, ter geefs*, enz. Dit zoude kunnen zyn volgens de 64 Aanmerking. Maar men zoude die *s* ook voor een aanhangzel kunnen houden. Ziet de 87 Aanmerking. Mogelyk ook wil *ter* zyn metter, met der, gelyk *metter haast*.

127. 't Is een gemeene stokregel in alle taalen, dat letteren van de zelve klankvorming dikwyls en lichtelyk met elkanderen verwisselt worden. Niets is ook gemeener in ons Nederduitsch. Hier door worden b. v. de letteren *b* en *d*, *f* en *v*, *g* en *k* enz., zo dikmaals d'eene voor d' andere gestelt. Dus zeiden de ouden, *tja en dneen, dwelc*, voor 't welk, *deinde*, voor 't einde: en in 't tegendeel, *dustanich*, voor dusdanig, *liefste*, voor liefde. *Si leiden te hant op hem*, voor de hand. *Tie* was die, en *ti*, du, dy, stu, gy. *Waerom haesti ter dood wert*, haast gy. *Datti hem de overwinninge gave*, dat hy. *Haesti*, haast dy, u.

By ons is zulk een letterwisseling ook in gebruik. B. v. *f* word verwisselt in *v* in *graf, graven, staf, staven*. Zo mede *t* in *d*. Van *spit*, word *speden*, van *lit, leden*, van *smit, smeden*, enz. Doch men zoude mogelyk beter schryven *spid, lid, smid*, gelyk *God*, niet *Got*. Die verandering is niet in *straf, straffen, bef, beffen*. Dit is een blyk dat *f* daar de wortelletter is. Zo mede niet in *gespit, gebitten, myt, myten*, enz. daar *t* moet blyven. In andere woorden valt letterverwisseling. B. v. *Geleert, bemint*, uit *leeren, beminnen*, (Ziet de 106 Aanmerking) word niet *geleerte, beminte*, maar *geleerde, beminde*, om de zachter en lichter uitspraak. Dus is van *geven ik geef*, en *ik geve*, voor

gefe. Het gebruik schryft daar in de wet voor. Maar ik zoude, zo veel mogelyk is, de wortelletter liefst behouden. Evenwel ik *gav*, voor ik *gaf*, van *geven*, enz. heeft myne goedkeuring niet, om dat *v* by ons geen eindletter is.

128. De ouden hadden wel een *d* in woorden, welke wy met *t* schryven. Dus zeiden zy *beschudden*, voor beschutten, *spardelen*, voor spartelen, *boerden*, en *boerde*, voor boerten, en boerte, *wendelen*, voor wentelen, waar van men noch zegt een *wendeltrap*. Doch in dit laatste zal *wendelen* liever zyn een *diminutivum* van *wenden*, omkeeren. Ook gebruikten de ouden wel een *t*, daar wy een *d* hebben, b. v. *mitten*, voor midden, *tyten*, voor tyden.

129. De *d* wierd by de ouden dikwyls verwisselt met *y*. B. v. Zy zeiden, *raeyen*, voor raeden, *baeyen*, voor baeden, *schaeyen*, voor schaeden, *lyen*, voor lyden, *arbeyen*, voor arbeiden, *luyen*, voor luiden, *ayem*, voor adem. In 't tegendeel, zy zeiden *uitroeden*, voor uitroeyen, *schreyden*, voor schreyen. *Hulen ende schreyden*.

Het eerste is noch in veele woorden by zommigen in de gemeene taal gebruikelyk.

130. De ouden stelden wel een *d* in 't midden der woorden voor de eigen wortelletter. Zo was *helden*, hellen, *moyden*, moeyen. *Die blischap der gestorvender kinderen*, gestorvene. *Appelen met beslotender schellen*, beslotene. Zy zeiden *vondisse*, voor vonnisse, *diender*, voor dienaar, *opgespanden*, voor opgespannen, *inderste*, voor innerste. Maar voor *vondeling* schreven zy ook *vonghelinck*. *Hi verweet hem dat hi een vonghelinck was*.

Dit word noch heden in zommige woorden wel gedaan. Zo zegt men, *toonder dezes*, voor toonaar, *inwoonder*, voor inwoonaar, *aldermeest*, voor allermeest.

131. De ouden verwisselden dikwyls de *d* en *w*. Zy zeiden *houden*, voor houwen, en *houwen*, voor houden. *Of een timmerman*

van den bosch een recht hout houdede, en de des geleerde houde daer af alle die bast. Dus zeiden zy ook vouden, voor vouwen. *Hi nam des Keisers purpere, en maecte daer drie vouden, ende seide. siet dese drie vouden syn een laken.* Hier hebben we de Drievoudicheid, of Drievuldicheid. *Schuden* was schuwen, *gheschuudt*, geschuwt. In 't tegendeel, *onderhouwen* was onderhouden, *van gouwe*, van goude.

Het zelve kan men ook noch dagelyks in veeler taal hooren.

132. Dikwyls stelden de ouden een *f* voor een *v*, byzonderlyk na een *t*, b. v. *tfolc*, *tfier*, *tfleesch*, *ontfoeren*, *menichfoudich*.

Wy volgen en behouden dat in *fenyn*, voor *venyn*, *ontfangen*, van vangen, *ontfonken*, van vonken, enz. Byzonderlyk hoort men dat by de *frye Friesen*.

133. De ouden wisselden menigmaal *g* en *i*, of *j*, en zeiden wel *jegen*, voor tegen, *jonst*, voor *gonst*, *seit*, voor *zegt*, *leit*, voor *legt*, of *ligt*. Willeramus heeft dus al *jegivan*, voor *gegeven*, *jegeroda*, *gegeerde*, voor *begeerde*. Even zo spreekt men noch wel *jegenwoordig*. Dus komen wy aan *jy*, voor *gy*, by de ouden *gi*, en *ghy*, waar voor *zy* by verkorting zeiden *di*, 't geen ze met een tusschengevoegde *d* verknochten aan het woord, b. v. *suldi*, *hebdi*, *zult gy*, *hebt gy*, enz. Dit *di* quam altoos achter, maar nooit voor het woord: want dan zeiden *zy*, *du*, of *gi*, en *ghy*. Wy verwisselen, om de lichtheid en gezwindheid der uitspraak, de *y*, of *i*, wel in *e*, gelyk de ouden *sy*, of *si*, in *se*, *hy*, of *hi*, in *he*, *wy*, of *wi*, in *we* veranderden. B. v. *datse*, voor *dat zy*, 't geen ook by ons gemeen is. In dat aanhangen wierd zomtyds een *t* ingevlochten, b. v. *contste*, *wiltste*, en dikwyls ook uitgelaten. Ja, *zy* stelden by het aanhangzel, dat *gy* betekende, noch wel een overtollig *gy*, gelyk de Vlamingen noch gemeen hebben, *ikik*, b. v. *woudstu ghy*, *woudi ghi*, *costy gy*. Zo zeggen de Brabanders, en meer anderen, noch heden, *woude gy*, *koste gy*.

Na dien ouden wisseltrant is ook onze taal, *je zult*, en *zulje*, *je gaat*, *je staat*, voor *gy zult*, *zult gy*, *gy gaat*, *gy staat*, en *gaje*, *staje*, voor *gaat gy*, *staat gy*. De *t* word voor *je* uitgeworpen, om de gemakkelykheid der vloeyende uitspraak, dewyl anders de tong daar op eenigzins stuit. *Jou* komt van *ghou*, voor *ghy*. *Jou guit*, *jou deugniet*. Dus zeiden de oude Vlamingen ook *zou*, voor *zy*, en *ouwen* wierd wel gebruikt voor *uwen*. *Ouw* krygt by ons noch wel een gevel, en men zegt, *jou huis*, *jou hand*, voor *uw huis*, *uwe hand*. Op die wyze schreef Willeramus al: *Stiured nich mid juwan goodan bilethen*, stier my met jouw goed beleid. *Eynega juwera gelachon*, eenige uws gelyke.

134. By de ouden wierd *c*, en *ck*, dikwyls in de plaats der *g* geschoven. Zy schreven, *brenct*, voor *brenct*, *konincinne*, voor *koninginne*, *bercxken*, voor *bergsken*, *ganc*, voor *gang*, *ga*, *ontfinc*, voor *ontfing*, *hy vinc se* voor *ving ze*, *besickte*, voor *bezigde*, *suken*, voor *zuigen*, *soecte*, voor *zoogde*. Dus zeiden zy voor *guichelaar*, of *goochelaar*, *guikelaer*, *gokelaer*, en *kokelaer*. *Rabbouts*, of *gokelaers*.

Dit is noch in de hedensdaagsche taal gemeen. Men zegt *Konink*, voor *Koning*, *koninkryk*, voor *koningryk*, *lank*, voor *lang*, *ontfank*, voor *ontfang*, *gank*, voor *gang*, *zank*, voor *zang*, enz.

135. De ouden verwisselden *ch* wel in *f*, b. v. *kracht* in *kraft*, *zacht* in *zaft*, *gerucht* in *geruft*. *Dat goede getuich ende geruft van uwer famen*. Zo zeiden zy *stantaftich*, voor *stantachtich*, nu standvastig. In 't tegendeel noemden zy bruiloft wel *brulocht*, graft *gracht*, schrift *schrachte*.

Dit word noch heden wel gevolgt. Men zegt *gekocht* en *gekoft*, een *schacht*, en een *schaft*. Ook *manhaftig*, *heldhaftig*, voor *manachtig*, *heldachtig*, daar een *h* tusschen in gesloopen is; 't en ware dat men dit *haftig* bragt tot *hebben*. Zich hebben, dat is dragen, houden, als een man, of held.

136. De ouden gebruikten wel een *l*, daar wy een *r* stellen, en een *r* daar wy een *l* hebben. B. v. *verwandelen* was by hen, 't geen wy noemen veranderen, *bemoddelen*, bemodderen, *doorbodelen*, doorbooren. In 't tegendeel *wanderen* was by hen wandelen. Zo noemden zy ons verzamelen, *versamenen*.

137. De ouden hadden zomtyds een *n* daar wy een *r* bezigen. Zo zeiden zy een *herden*, voor herder, dien zy ook noemden *herde*, gelyk een *kamper*, kempe. Zy zeiden mede *hierder*, en *hierde*, gelyk de Hoogduitschen *hirt*. *Beschermen* was beschermer, *wedersaecke*, wederzaaker. Men leest by hen wel *kerker*, voor kerken. *Dat si die kerker minneden*, *die papen eerden*. Ziet de 29 Aanmerking. Dus zeiden zy *woeckeninghe*, voor woekering, *woeckenaer*, voor woekeraar, van woekeren: gelyk wy *tovenaer*, voor toveraer, als toveres, van toveren. Zo zeiden zy ook *berren*, voor bernen.

138. De ouden wisselden wel *m* en *n*, b. v. *alssem*, en *alssen*, *droessem*, en *droessen*. Zo schreven zy *bosen*, en *bosijm*, voor *boezem*, en *bim*, en *bem*, voor *bin*, *ben*. Op die wyze leest men doorgaans by de ouden *hem*, niet slechts in 't enkel, maar ook in 't veelgetal, gelyk de aalouden al schreven: *Da domas de du hem settan scealt*, de wetten, of rechten, die gy hen zetten zult. Ook schreven de ouden wel weder *hen*, voor *hem*, als dat achter een woord gehecht was, b. v. *gripen*, voor gryp hem. Ziet de 55 Aanmerking. *Alse vechtinge tusschen den eenen Schepene ende den anderen geschiet*, *die de vechtinge begint*, *wat dat hin geschiet evels*, *hin* voor hem. Echter gebruikten zy *hen* en *hun*, ook wel in 't veelgetal, gelyk wy. *Es dat sake*, *dat lieden van buten vechten binnen Domburg*, *die rechter ende die scepene sullen daer toe comen*, *ende eijshen hun des Grave recht*, *en ter poort*: *willen si dat ontseggen*, *die Rechter ende die scepene sullen gaen ter vierscarne*, *ende dagen die voorsz vechters op ten derden dach*, *hen ende dien poorters te rechte te stane*.

139. De ouden gebruikten wel *sch*, daar wy *ss*, of *z*, stellen b. v. *verschenen*, *verssenen*, *plaetschen*, *plaatzen*. Doch hier in was ook wel het tegendeel. Zy zeiden *kintselyck*, voor *kindschelyk*, *evangelize*, *euangelische*, *lazaryze zweeren*.

140. De ouden, byzonder de Vlamingen, gebuikten de *s* en *z* onverschillig, zo als die uit de veder schooten, en speldden daar om het zelve woord dan met de eene, dan met de andere letter, b. v. *zee*, en *see*, *ziel*, en *siel*. Ja, zy stelden ook wel zomtyds een *z* voor een *consonant*, en schreven *znee*, voor *snee*, *znoode*, voor *snoode*, *znaeren*, voor *snaaren*. Dus *zmelts*, *alstu zmelts*, als gy smelt. *Zmaken*. *Men zal gezmaken ter zoberheit*.

Doch 't is redelyker en beter, dat wy tusschen den klank en 't gebruik dezer letteren onderscheid maken, en byzonder het laatste niet begaan.

141. De ouden schreven onverschillig *sch*, en *sc*. B. v. *schoon*, en *scoon*, *schuld*, en *sculd*; doch het laatste wel meest, gelyk by de Latynen *scriptura*, *scribere*, *scire*. De Engelschen werpen de *c* weg, en zeggen *shadow*, schaduw, *ship*, schip. Het zelve was gewoon by de aalouden, alhoewel zy ook *sch* gebruikten, b. v. *dochter*, *rihter*, *ælmihtiga God*, almachtige God. De reden is, om dat *h* by hen den klank had van *ch*. *C* wierd dan onverschillig voor *h* geplaatst, of uitgelaten. De Franschen knotten de *s* af, en zeggen *chaffaut*, schavot, *chaussé*, geschoeit. Doch niets van dit alles drukt den eigentlyken klank uit. Hoe komt *c* tusschen *s* en *h* aan 't geluid van *g*? Zekerlyk *sgoon* drukt dat beter uit; hoewel het gebruik dat nu weinig begunstigt, en ook de ouden daar toe weinig aanleiding geven. Men leest echter by hen wel *sghoons*; maar dat wilde zeggen, des geenen. Ziet echter de 142 Aanmerking. *Scoon* is *skoon*, dewyl *c* en *k* by de ouden den zelve klank hebben, zo wel voor *e*, en *i*, als voor *a*, *o*, *u*. B. v. Men vind by de aalouden *folces*, voor *volks*, *freondlice*, voor *vriendelyk*. Dus schreef Melis Stoke, *konin-*

cinne, voor koninkinne, van konink. 't Was evenveel of zy zeiden, *ooc*, *ook*, of *oock*. By de aalouden leest men *skeynen*, voor schynen, *skellan*, voor schellen, klinken, *skenken*, voor schenken, *skeltwort*, voor scheldwoord. Doch zy schreven ook *scamen*, voor schaamen, *scephen*, voor scheppen; en mede gelyk wy, *schirman*, beschermen, *schiltit*, scheld, bekyft. Zo dat het gebruik hier in al van ouds den meester speelt, en men dat moet volgen, al ware het blindeling.

142. Daar zyn meer klanken in woorden, die men eigentlyk met onze letteren niet uitdrukken kan, en waar in men het gebruik moet geloven en gehoorzaamen, al is 'er geen andere reden van te geven. Een voorbeeld zy *bang*, en *vonk*. Daar krygt de *n* een ander geluid, dan haar eigen is, en verliest als haar laatste been, 't geen aan de *g* en *k* gesmeed word, of daar in versmelt. Men weet hoe *leuyard* uitgesproken word; maar hoe zal men dien klank recht spellen? *Luy* en *leui* vormen beide een ander geluid. Het zelve past op *peuy*. Hoe zoude men spellen het geluid dat de Zeeuwen geven aan *wyn*, *zyn*, enz? 't Is tusschen *wien* en *win*, *zien* en *zin*, 't eerste klinkt te lang, en 't andere word te kort afgebeten. Hoe zal men de *wereld*, zo als dat uitgesproken word, spellen met onze letteren? Den eigentlyken klank van de Grieksche letter *chi*, b. v. in *Christus*, kunnen wy met onze boekstaven niet uitdrukken. De Latynen gebruikten daar voor wel *ch*, en dat volgen wy: maar hoe komt de *c* voor de *h* aan een geluid, dat naar de *g* gelykt, en als tusschen *g* en *k* is? Men zegt echter wel *Kristus*, maar niet *Gristus*. Wy hebben dit *ch* dus in *loochenen*, *prachen*, *lachen*, enz. Men kan dat wel anders schryven, door *looghenen*, *pragghen*, *lagghen*, en dan diende de *g* verdubbelt te zyn, op dat men geen *loogenen*, *pragen*, *lagen*; leze; maar 't geluid dat men door die *gh*, en zelf *ch* uitdrukt, is noch eenigzins anders; en men moet zich met *ch* behelpen, uit gebrek van de eigentlyke klinkletter. Dewyl *k* en *c* by de aalouden het zelve geluid hadden, schreven zy *kh* en *ch*.

143. De ouden gebruikten onverschillig, en zo als 't hen uit de pen viel, *c* en *ck*, *werc*, en *werck*. Insgelyk *gh* en *g*, *ghegeven*, en *gegheven*. Ook *i*, of *y*, *dye* en *die*, *vyer*, en *vier*, *heit* en *heyt*. Zy wisselden mede *y* en *u*, in *vyer* en *vuer*. 't Schynt dat *y* by hen ook den klank van de Grieksche *ypsilon* gehad heeft. Dus zeiden zy *cyn*, en *cun*, geslacht. De ouden stelden ook dikwyls *oe* voor *oo*, en *oo* voor *oe*. Dus zeiden zy *groet*, voor *groot*, *hoeft*, en *hoet*, voor *hooft*, en *hoot*, verkort uit *hovet*, *boec*, en *booc*, *geroepen*, en *geropen*, *hoeren*, en *horen*, *door*, en *doer*. *Oe*, of *o*, wierd dikwyls verwisselt in *eu*, b. v. *vroecht*, *vreugd*, *doecht*, *deugd*, *joecht*, *jeugd*. Zo zeiden zy *dore*, en *deure*.

Het laatste geschied ook in veele onzer woorden. Wy zeggen *konst*, en *kunst*, *gonst*, en *gunst*, *worm*, en *wurm*, *gestorven*, en *gesturven*, *geworpen*, en *gewurpen*, *verdorven*, en *verdurven*, *schop*, en *schup*, *drop*, en *drup*. Wy zeggen ook *door*, en *deur*, *stooren*, en *steuren*, *spooren*, en *speuren*, *beyden*, en *beiden*, *leyden*, en *leiden*, enz.

144. By de ouden wierd *u* en *v* dikwyls verwisselt. Zy schreven *over*, en *ouer*, *suver*, en *suuer*, zuiver. Zo was *wt*, *vut*, en *vuut*, voor *uut*, uit: want de *w* schreven zy ook *v*, *v*, of *u*, *u*. Op die wyze verwisselden zy de *v* en *w* menigmaal. Zy schreven wel *vijf*, voor *wyf*, en *wijf*, voor *vyf*, *wisschen*, voor *visschen*, *vasschen*, voor *wasschen*, *verzwymen*, voor *verzuimen*, *verzwymt*, *verzuimt*, *vech*, voor *weg*, *wolc*, voor *volk*, *werveringhe*, voor *verweeringe*, *vane*, voor *wane*, van *warene*, van *waar*. Zo was *Sinte Gwilbertus*, *Guilbertus*, of *Wilbertus*. Ja zy schreven wel *Pawes*, voor *Paus*. Zy stelden ook wel een *y* voor de *w*, b. v. *gewaerschuyt*, voor *gewaarschouwt*.

Hoewel wy die ongeregeltheden en verwerringen uit geen welbesneden pen zien vloeyen, echter hoort het oor in de dagelyksche spraak *vryven*, voor *wryven*, *vreken*, voor *wreken*, *vervrikken*, voor *verwrikken*, *vrevel*, voor *wrevel*, *vrok*, voor *wrok*, *vraak*, voor *wraak*.

145. By de ouden was het spellen met *kw* t' eenemaal onbekent; en zy gebruikten altoos *qu*, b. v. *quaet*, *quellen* enz. Doch by de aalouden vind men dat beide. Willeramus schryft *quecselver*, *quelen*, *quellen*, *quena*, wyf, *quec*, en *quic*, levendig. *Wanda allerslahta dugetha an thir quekkent*, want allerlei deugden aan u leven, groeyen. Maer het zelve schryft hy ook *kuekkent*; en men vind *cwen*, voor *quen*, koningin. Evenwel de aalouden speldden ook wel met een *q*, zonder *u*, b. v. *geqædan*, uitspreken. *Hi qædon*, zy zeiden.

Indien 't den oppertaalmeester 't gebruik, of Jan Alleman behaagde, ik zoude voor best keuren, dat men voor *qu* schreef *qw*, *qwam*, voor *quam*, vermits dat den klank voldoet, en *u*, *v*, en *w* verwisselt worden.

146. De ouden eindigden eene lettergreep zeer zelden met *g*, of *gh*, maar meest altoos met *ch*, b. v. *bedriech*, voor *bedrog*. Zy schreven echter wel *sancg*, voor *zang*.

147. De ouden schreven *diefven*, *briefven*, *boefven*, *met oorloofve*, *beliefven*, *verwerfven*. Zo mede *sechghen*, *zeggen*, *meinscghe*, *menschen*, 't geen den grond schynt te leggen tot *mensgen*, *conincginne*, *sorchgelyk*, *droocght af*, *drooght af*, *gedoocght*, *gedooght*, *sancg*, *zang*.

Deze overtollige en wanvoegelyke letterballast, die de woorden tot wanschepzels misvormde, is nu te recht buiten boord geworpen; hoewel men noch wel behoud *lagchen*, voor *lachen*, dat qualyk *lacchen* geschreven word.

148. Hoewel de ouden een lange lettergreep wel schreven met twee *vocalen*, als *ooghe*, *oore*, enz; echter zagen zy dat meer af met eene, b. v. *lopen*, *leren*, voor *loopen*, *leeren*. Doch zomtyds verdubbelden zy dan de *consonant*, en schreven *leerren*, *teerren*, *weerren*, enz. Ziet de 83 Aanmerking.

149. De ouden speldden wel met *aa*, *ee*, *oo*, *ii*, en *uu*. Het spel-

len met *aa* was gemeen by de aalouden, b. v. Willeramus: *Thiu maara minero gratiae*, de maare myner genade. *Aana thaz*, zonder dat. Doch die laatste *a* wisselden zy wel met een *h*, of stelden die wel voor de zelve. Zo wierd van *naa nah*, en van *aa*, water, *aha*. Het laatste is noch gebruikelijk by de Hoogduitschen. Maar in laater tyden heeft *ae* en *ai* de plaats van *aa* geheel ingenomen, zo dat men daar van in de schriften der ouden weinig voetstappen meer vind; hoewel echter noch eenige, b. v. *aarnste*, voor ernst, *taargher*, voor te erger. *Aa* heeft dan aan de nakomelingen te danken, dat zy weder in 't aaloude bezit geraakt is; schoon niet zonder betwisting. *Oo* was gemeen; hoewel die letteren haare erfenis moesten deelen met *oe*, *oi*, *ue*, en *eu*. *Ee* was ook in gemeen gebruik; uitgezondert dat het voor *ei* ook wel plaats moest ruimen. *Ii* wierd by de aalouden dikwyls gebruikt. Zo zegt Willeramus: *iile ze mir*, ylt tot my. Zo wierd *tiit* geschreven, voor *tyd*. Doch dikwyls verwisselden zy dat met *u*. In tydverloop vond *ii* genoegzaam alleen by de Vlamingen herberg, b. v. *Vercrijgt zijn goed*. Het algemeen gebruik is by *ie* gebleven; behalven dat nu een *i*, en *j*, gekoppelt, en zamen voor *y* gestelt worden, b. v. *wijn*, voor wyn, *pijn*, voor pyn. Ik voege my echter aan de zyde van die oordeelen, dat *ii*, of *ij*, een ander geluid slaat van *y*. Maar myn pen is door 't gebruik zo gewoon *ij* voor *y* te vormen, dat men dit daar aan gelieve ten goede te houden. *Uu* was mede in gebruik; doch moest met *ue*, en *ui*, het ryk deelen.

150. Wy schryven, *air*, *hair*, *heir*, *meir*, *veir*, om het te onderscheiden van aêr, haar, heer, meer, veêr; maar dat heeft geen grond in de oudheid. Zy schreven voor *air*, *aher*, *adere*, en verkort, *are*, gelyk roer is van roeder. Voor *hair* schreven zy *hare*. *Al syne hare vyel uut*. Voor *heir*, her, heer, en *here*. *Die Here van den here*, de Heere der Heirschaaren. De *i* en *e* was een wisselletter, gelyk in *dair*, voor daar, *teiken*, voor teeken, *gemeinte*, voor gemeente, *oir*, voor oor, *vuir*, voor vuur, *weynen*, voor weenen. *Weynende sprac hi*. Ziet de 149 Aanmerking.

151. Dat de ouden de *e*, gevoegt by een andere vocaal, aanmerkten als den klank veranderende, en verminderende, blykt, om dat ze *ae* vormden tot *æ*, of de Grieksche *η*. Zo wierd *rechtvaardige*, rechtveerdige, *waerde*, weerde, *maagden*, meegden. Dus *ei*, *ee*, *verleiden*, verleeden, *belyden*, beleeden, *gemeinte*, gemeente. *Oe* wierd *eu*, of *ue*, b. v. *vroecht*, vreugd, *joecht*, jeugd. Zo wierd *æ* tot *ä*, *oe* tot *ö*, *ue* tot *ü*, gelyk de Hoogduitschen hebben. De spelling met *aa* kan dit tot haare verdediging bybrengen.

152. De klank der Grieksche *η* kan niet uitgedrukt worden door een Duitsche letter, maar dit geschied door een Romeinsche *æ*, in oude Plakkaaten van Keizer Karel V. zeer gemeen. Men leest daar in, *Placcaet van niet te thærene op den huusman*, *zwæren*, *anværden*, *tærlinghen*, *pærden*, *cræmer*, *kærsbernynghen*, *beghærende*, *de versekerære*. Doch anders wierd dat ook gespelt met *ee*, *teeren*, en met verdubbeling der consonant, *thærende ende levende op 't volck; zonder gewærre, ende met gewærre; begærrende*. Zelf wierd die *æ* wel gestelt tusschen twee consonanten, om een geluid tusschen *a* en *e* uit te drukken, b. v. *ærghe*, *nærnsticheit*, *bærghen*, *kærcker*, *hærder*, *schærprechter*, *ærtshertoghe*, *mærcken*, *wærcken*, *mærren*, *ærde*, *rechtværdige*, *rechtværdelyken*, *ter ærden doen*, *værloon of hure*, *wærachtige mannen*, *weerbaare*, *hærwaerts over*, en *haerwaerts over*, voor herwaards, hierwaards.

153. Vreemd en hard moet de uitspraak onzer taal by de aalouden geweest zyn, om dat men al tot laate tyden meende, dat ze niet en konde geschreven worden. Hier door is ook zulk een verscheidenheid van spelling, en verwisseling der letteren by hen. B. v. Zy schreven *hlaf*, brood, *Hlaford*, heere, waar van buiten twyfel het Engelsche *Lord* verkort is. *Qheme rihi din*, was uw ryke kome. *Qhuekhe enti tote*, is levendige en doode. *Wiha Khiriahkun*, de heilige Kerk. Doch men wete, dat zy de *h* uitspraken gelyk de Hebreuwsche *cheth*, of Grieksche *chi*. Zo was dan *hlaf*, *chlaf*, *hlid*, *chlid*. *Hlodovæus*, Lodewyk, schre-

ven zy ook *Chlodovæus*. Dus schryven zy *nahen*, *nahet sih himelo richi*, het hemelryk nadert zich, en *nachan*, Willeramus: *Ich wille mich then nachan*. Ik wil my dan naken, my by begeven. Men spreke verscheide van die bygebragte woorden eens uit. Onze tong zal daar toe niet beter gehangen zyn, dan tot de Hebreeuwsche letter *ain*, of *hh*.
EYNDE.